

תוכנית "חינוך לפסגות"

ממצאי מחקר הערכה, תשע"ז

יולי 2019

סיוון תשע"ט

הובלת ההערכה:

ד"ר דוד רטנר, מנהל תחום מחקר יישומי, ראמ"ה
יואב לוי, מנהל גף הערכת פרויקטים, ראמ"ה

צוות המחקר:

רוני טיארג'אן-אור, חוקר כמותי ראשי
עדי רוזן, חוקר איכותני ראשי
כרמית אלמסי, חוקרת איכותנית
ריאד טיבי, חוקר איכותני
ד"ר שני בר-און, חוקרת איכותנית

ראמ"ה: מדידה בשירות הלמידה

תוכן העניינים

5	תקציר מנהלים
6	מטרות מחקר ההערכה
6	שאלות מחקר ההערכה
7	שיטת המחקר
7	ממצאים עיקריים
17	מבוא ומטרות
17	רקע
19	מטרות מחקר ההערכה
19	שאלות ההערכה המרכזיות
20	שיטת המחקר
20	א. מודל המחקר
21	ב. אוכלוסיית המחקר
22	ג. החלק האיכותני
24	ד. החלק הכמותי
25	פירוט הממצאים
26	פרק 1: מאפייני המשתתפים
26	1.1 מה הוא קהל היעד הרצוי של המשתתפים בתוכנית?
27	1.2 מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של החניכים
28	1.3 מאפיינים לימודיים
32	פרק 2: עמדות כלפי התוכנית
33	2.1 החזון החינוכי והמטרות של עמותת "חינוך לפסגות"
35	2.2 שביעות רצון כללית
36	2.3 חסרונות ויתרונות נתפסים
39	2.4 תפיסת מידת התאמת התוכנית לתלמידים מצטיינים
40	2.5 התוכנית כמסגרת חברתית
40	2.6 התאמה לבית הספר
41	פרק 3: ניהול התוכנית
44	3.1 כיצד נבחרים החניכים לתוכנית?
45	3.2 פרישה של חניכים מתוכנית חינוך לפסגות
46	3.3 ניהול השיעורים
47	3.4 מה לומדים בתוכנית?
55	3.5 פיתוח אישי של החניכים
55	3.6 בית הספר והתוכנית – ממשקים

59	3.7 המדריכים ועבודתם
67	3.8 תוכניות מצטיינים נוספות
68	3.9 מעורבות הורים
70	3.10 מעורבות גורמים פורמאליים
72	פרק 4: אינדקציות להשפעות התוכנית
73	4.1 השפעות נתפסות על חניכים
78	4.2 השפעת התוכנית בפרספקטיבה של זמן
83	4.3 סיבה וקהילה: השפעה על דימוי בית הספר והיישוב
83	4.4 מקום פעילות התוכנית
84	פרק 5: "חינוך לפסגות": האם תוכנית מצטיינים?
84	5.1 התוכנית כמיועדת לתלמידים מצטיינים
84	5.2 התוכנית כמקדמת תלמידים מצטיינים
88	פרק 6: נקודות חוזק, נקודות לחיזוק והמלצות
91	נספחים
91	נספח 1: הפעילויות נגזרות מהתפיסה החינוכית של העמותה
92	נספח 2: משתני הערכה, שאלות הערכה ומקורות המידע למחקר האיכותני
94	נספח 3: פירוט ממצאי סקר מנהלים
98	נספח 4: פירוט ממצאי סקר מחנכים
101	נספח 5: פירוט ממצאי סקר מדריכים
105	נספח 6: פירוט ממצאי סקר הורים
107	נספח 7: פירוט ממצאי סקר בוגרים
110	נספח 8: פירוט ממצאי סקר חניכים
114	נספח 9: התפלגויות סקר חניכים לפי שכבת גיל

תקציר מנהלים

עמותת "חינוך לפסגות" הוקמה בשנת 1999 כדי לחתור אל המטרה העיקרית שהגדירה לעצמה: לסייע בקידום תלמידים המוגדרים כ"מוכשרים במיוחד" מן הפריפריה החברתית-גיאוגרפית, ולהביא אותם להצטיינות בלימודים אקדמיים שיהוו מפתח למוביליות חברתית. הגוף האחראי על התוכנית מטעם המשרד החינוך הוא האגף למחוננים ולמצטיינים.

בעת ביצוע המחקר העמותה פעלה ב-38 מרכזי מצוינות בפריסה ארצית ב-16 יישובים ברחבי הארץ, הממוקמים בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית של המדינה. העמותה ליוותה כ-2100 חניכים בעזרת כ-650 סטודנטים ו/או מדריכים, ששימשו להם כמנחים.

הפרופיל הרצוי של בוגרי התוכנית, כפי שהוגדר על ידי מובילי התוכנית היה כדלהלן: בעלי השכלה גבוהה, משתלבים בשוק התעסוקה באופן מיטבי, אזרחים פעילים ומעורבים, בעלי תחושת מסוגלות עצמית ובעלי הון תרבותי ואינטלקטואלי. התוכנית מושתתת על מספר עקרונות חינוכיים פדגוגיים¹. עקרונות אלו היוו נקודת התייחסות חשובה (גם אם לא יחידה) בעת ביצוע המחקר:

- **יצירת רצף חינוכי-פדגוגי עם מערכת החינוך הפורמלית כדי להבטיח מענה הוליסטי, תהליכי ומתמשך המותאם לצורכי החניכים.**
- **שיתוף מיטבי של הורי החניכים בתהליך החינוכי של ילדיהם, כגורם המשפיע בחייהם.**
- **יצירת חיבור בין מרכזי העמותה לבין הקהילה הסובבת דרך תרומה לקהילה ומעורבות חברתית של החניכים.**
- **שימת דגש על עבודה קבוצתית ככר פורה לטיפול מיומנויות חברתיות, תקשורת וחינוך ערכי.**
- **פיתוח אישי במטרה להעצים את החניכים וליצור מוטיבציה להצלחה אישית.**
- **התוכנית עצימה וארוכת טווח, וזאת כדי לעודד את החניכים להתאמץ ולהשקיע בכל יום מחדש וכך ליצור נורמה של השקעה והצטיינות לאורך שנים, מכיתה ג' עד כיתה י"ב.**
- **פעילות לאורך כל השנה, כדי למנוע חשיפת התלמידים להתנהגויות סיכוניות וכדי למנוע פערים לימודיים והעשרתיים בתקופה של חופשות, באזורים שבהם ההורים אינם יכולים לממן לילדיהם קייטנות או פעילויות העשרה אחרות.**
- **זיקה לאקדמיה באמצעות הנגשת האקדמיה לחניכים כמפתח לשוויון הזדמנויות ולמוביליות חברתית.**
- **הקניית מיומנויות חשיבה מסדר גבוה כדי לתפקד באופן מיטבי במילניום הנוכחי.**
- **הקניית יכולות לתפעל מערכות טכנולוגיות-חדשניות כחלק מהמיומנויות הנדרשות במאה ה-21.**

¹ על פי אתר "חינוך לפסגות" – מאז נוספו פעילויות וכעת העמותה פועלת ב-46 מרכזי מצוינות בפריסה ארצית, ב-20 יישובים. ראו: <http://www.e4e.org.il/%D7%A4%D7%A8%D7%99%D7%A1%D7%94-%D7%90%D7%A8%D7%A6%D7%99%D7%AA>

האגף למחוננים ולמצטיינים של משרד החינוך פנה לראמ"ה בבקשה להעריך את התוכנית, בדגש על תהליכי היישום והתרומה לחניכים ולבתי הספר שאליהם הם משתייכים. לאור זאת, **הפריזמה העיקרית של המחקר היא זו של קידום תלמידים מצטיינים** (או מצטיינים בפוטנציה) אשר נבחרו להשתתף בתוכנית, בזיקה לתפיסות ולמטרות של האגף למחוננים ולמצטיינים של משרד החינוך. לצד זאת, המחקר בוחן כמה סוגיות נוספות: תרומת התוכנית לבתי הספר, עמדות המשתתפים, תרומה לפריפריה הגאוגרפית-כלכלית ועוד (ראו תיאור מטרות המחקר בהמשך).

מטרות מחקר ההערכה

- מתן מידע למובילי התוכנית במשרד החינוך על האופן והאיכות של יישום התוכנית והעמדות כלפיה בקרב חניכים, הורים, מנהלי בתי ספר, מורים, מדריכים בתוכנית, מנהלים של מרכזי למידה וגורמי רשות.
- מתן מידע על תוצאות התוכנית ועל השפעותיה הנתפסות על המעורבים בה: התלמידים, בתי הספר, ההורים והקהילה.
- בחינת המידה שבה התוכנית מותאמת לתלמידים מצטיינים ומקדמת אותם; הערכת האיכויות הפדגוגיות של התוכנית כפי שהן משתקפות בתהליכי ההוראה-למידה-הערכה.

שאלות מחקר ההערכה

- **מאפייני המשתתפים בתוכנית "חינוך לפסגות"**: מהם מאפייני הרקע של התלמידים המשתתפים בה? באיזו מידה אפשר לאפיין אותם כ"תלמידים מצטיינים"?
- **עמדות כלפי התוכנית**: כיצד תופסים המשתתפים ובעלי העניין השונים – תלמידים, מדריכים, מנהלים, מורים – את ההשתתפות בתוכנית, את איכויותיה ואת תרומתה לתלמידים?
- **ניהול התוכנית**: כיצד מתנהלת התוכנית בהיבטים המרכזיים הבאים: קבלת תלמידים לתוכנית ופרישה ממנה, התנהלות השיעורים ותהליכי ההוראה-למידה המתרחשים במסגרתם, הממשקים בין התוכנית ובין בית הספר, הזיקה של התוכנית לתוכניות מצטיינים אחרות/מקבילות, הזיקה לאקדמיה ועוד?
- **השפעות נתפסות של התוכנית**: כיצד תופסים המשתתפים ובעלי העניין (הורים, מורים, מנהלים) את השפעות התוכנית על התלמידים ועל בתי הספר?
- **האמנם תוכנית מצטיינים?** בחלק זה נבחן באופן אינטגרטיבי וביקורתי את סוגיית היותה של התוכנית תוכנית למצטיינים, על פי כמה הגדרות של תוכניות מסוג זה.
- **מהן נקודות החוזק ומהן נקודות החולשה של התוכנית?**

שיטת המחקר

לאור העובדה שמדובר בתוכנית ייחודית (תוכנית לתלמידים מצטיינים הנמצאת על התפר בין החינוך הפורמלי לחינוך הבלתי פורמלי, תוכנית אשר פועלת לאחר שעות הלימודים ומתייחסת גם להורי התלמידים ולא רק לתלמידים עצמם ועוד), מודל המחקר הורכב משלושה נדבכים: (1) שלב ההיכרות (2) שלב המחקר האיכותני ו-(3) שלב המחקר הכמותי.

שלב ההיכרות: בשלב זה בוצעו ראיונות רקע עם מובילי התוכנית, ביקורים במרכזים יישוביים של "חינוך לפסגות" וראיונות.

בהתבסס על שלב ההיכרות נבנה **השלב האיכותני**, שבו רואיינו בראיונות עומק וקבוצות מיקוד מספר רב יותר של משתתפים ובעלי עניין שונים: קבוצות מיקוד עם חניכים, ראיונות עומק עם בוגרי התוכנית, עם מדריכים, מנהלי מרכזים, הורים, אנשי צוות בבתי ספר שבהם לומדים החניכים ומנהלי מחלקות חינוך במספר יישובים. הראיונות וקבוצות המיקוד עסקו באופן יישום התוכנית, במקומה של התוכנית במישור הבית ספרי ובתוצאות ובתפוקות הנתפסות שלה. כמו כן, נערכו תצפיות בשיעורים שמועברים במרכזים במטרה ללמוד על פרקטיקות הלמידה והתאמתן לתלמידים מצטיינים.

לאור המידע שנאסף בחלק האיכותני של המחקר, פותחו **כלים כמותיים** (שאלונים) אשר הועברו בקרב חניכים (n=908), מנהלים של בתי ספר (n=67), מחנכים (n=201), מדריכים בתוכנית (n=564), הורים (n=1099) ובוגרי התוכנית (n=223). השאלונים עסקו בעמדות כלפי התוכנית, אופן יישומה, חוזקותיה וחולשותיה, השפעותיה, הממשקים שלה עם הסביבה ועוד.

ממצאים עיקריים

מאפייני המשתתפים בתוכנית "חינוך לפסגות"

עפ"י הממצאים, הרוב המוחלט מקרב התלמידים הם ילידי הארץ. יותר מ-50% מהם הם דור שני לעולים, בעיקר ממדינות חבר העמים לשעבר ומאתיופיה. כ-60% מהם תלמידי בתי ספר יסודיים וכ-40% תלמידי החינוך העל-יסודי.

בוגרי התוכנית מתאפיינים בדרך כלל בכך שהצטרפו אליה בגיל צעיר, וכנראה גם בכך שהתמידו בתוכנית לאורך זמן: רובם הגדול של הבוגרים (75%) מדווחים כי הצטרפו אליה במהלך לימודיהם ביסודי. ייתכן שהדבר מעיד על אופיים של תלמידים אלו, על המוטיבציות הגבוהות שלהם ועל יכולתם להתמיד במסגרת לאורך זמן. בה בעת, ייתכן שהדבר מעיד גם על סגולותיה של התוכנית, ועל כך שהיא נתפסת בעיני התלמידים כמושכת וכאיכותית דיה כדי שירצו להתמיד בה.

מעדויות המנחכים לגבי **מאפייניהם המגוונים של החניכים המשתתפים בתוכנית** ניתן להעריך כי בתוכנית משתתפים תלמידים טובים מהממוצע, כנראה בעלי המוטיבציה ביניהם, אם כי אין מדובר בהכרח בתוכנית הממוקדת בתלמידים מצטיינים בלבד, ודאי לא ב"מצטיינים ביותר".

הדבר עשוי להעיד על כך שבחלק מהמרכזים קיימת מדיניות שונה לגבי קליטתם של החניכים בבתי הספר/במרכזים השונים, אף על פי שלעמותת "חינוך לפסגות" יש מסמך מדיניות המגדיר את אופן קבלת החניכים לתוכנית.

עמדות כלפי התוכנית

מהנתונים עולה בבירור שההערכות כלפי התוכנית חיוביות מאוד בקרב כל האוכלוסיות הרלוונטיות. עם זאת, נראה כי למרות הערכה בסיסית חיובית, רמת ההתלהבות מהתוכנית שמציגים החניכים פחותה בהשוואה לזו המדווחת על ידי אוכלוסיות אחרות. לעומתם, בוגרי התוכנית מציגים כלפיה יחס חיובי מאוד. לממצא זה שני הסברים אפשריים, שאינם מוציאים זה את זה; הראשון: רבים מהחניכים אינם מסוגלים לראות את יתרונות התוכנית בעת השתתפותם בה, ואלו נגלים לעיניהם רק בשלבים מאוחרים יותר. ההסבר השני: מי שמתמיד בתוכנית עד סיומה – חזקה עליו שהוא ער ליתרונותיה.

החוזקות המרכזיות של התוכנית, כפי שהוצגו על ידי המרואיינים בתגובה לשאלה פתוחה הן מגוונות, שכן כל אוכלוסייה התייחסה להיבטים שונים במקצת. עם זאת ניתן לומר כי החוזקות הנתפסות של התוכנית הן כדלקמן: התרומה שלה לחניכים (הן בפן הלימודי והן החברתי), העובדה שהיא מעצימה תלמידים מהפריפריה, העובדה שהתוכנית נעשית בשיתוף פעולה עם מגוון גורמים והתרומה של התוכנית למדריכים (בסיפוק ובתגמול החומרי שכרוכים בה).

נקודות מרכזיות לחיזוק, כפי שעלו בתגובה לשאלה הפתוחה: עומס על הסגל והחניכים, אשר נובע מהאינטנסיביות של התוכנית וממאפייני קהל היעד שלה, טיב המזון המוגש לחניכים בארוחות, התנאים הפיזיים בחלק מהמרכזים, תגמול לא מספק לסגל "חינוך לפסגות" וצורך בהתאמה תרבותית של חומרי הלימוד למגזר הערבי.

ניהול התוכנית

הפרק של ניהול התוכנית היה מורכב ועסק בהיבטים מגוונים, כמתואר להלן:

קבלה לתוכנית: תלמידים נכנסים לתוכנית בכיתה ג' בדרך כלל, אך יש שנכנסים אליה בכיתות גבוהות יותר. ברוב המקרים, תהליך בחירת התלמידים המיועדים לתוכנית מתחיל בכיתה ב'. החניכים מתקבלים לאחר תהליך מיון המתבסס על מבחן המועבר בסוף כיתה ב', הבוחן כישורי שפה וחשיבה מתמטית, על קריטריון סוציו-אקונומי, על המלצת בית הספר, על בדיקת מוטיבציה של המועמדים ועל התנסות במצב אמת (מעין מרכז הערכה). על פי הדיווחים, ישנם מקרים שבהם לחץ של הורים מביא להכנסת ילד לתהליך מיון (אם כי אין באפשרותנו להעריך את היקף התופעה). ברם, בחלק מהמרכזים נאמר שמקבלים גם חניכים שאינם עומדים בקריטריונים כדי "למלא את השורות".

פרישה מהתוכנית: לפי דיווח של גורמים מעמותת חינוך לפסגות, שיעור החניכים שפורשים במהלך שנת הלימודים עומד על כ-15% בממוצע. הסיבות המרכזיות לפרישה של החניכים הן: אינטנסיביות התוכנית, סיבות חברתיות, חוגים או מסלולי לימוד אחרים, סיבות שקשורות

בהורים, בעיות משמעת, מקום מגורים מרוחק, תחלופת סגל, נושאים הקשורים במדיניות בית הספר (סגירה של כיתה אקדמית, שמועות על סגירת המרכז, מנהל בית ספר שאינו מגויס או שאינו מחובר לתוכנית) ומעבר משלב החינוך היסודי אל שלב החינוך העל-יסודי.

ניהול השיעורים: בעיני המדריכים, ברוב גדול מהמקרים קיימת נוכחות סדירה במפגשים והשיעורים מתנהלים באופן ער, תוך מעורבות רבה של החניכים. כשני שלישים מהם מדווחים כי במהלך השיעורים יש להם בדרך כלל הזדמנות להעניק יחס אישי לחניכים.

מה לומדים: קיימות הערכות מגוונות לגבי "הנושאים החשובים והתורמים ביותר" שנלמדים בתוכנית. התשובות נעו בין תחומי תוכן ומקצועות ספציפיים (כאלה המחזקים את הנלמד בבית הספר וכאלה שאינם שייכים ל"זרם המרכזי" של הנלמד בבית הספר, כגון גיטרה, רובטיקה וכו'), פיתוח ידע כללי, פיתוח כושר למידה וביטחון עצמי, ערכים וכישורים חברתיים – אמנם הנושא שנתפס כתורם ביותר הוא תגבורים לימודיים (32%), אולם שיעור ניכר ציינו דברים אחרים (חוגים, קדם אקדמי, נושא שבועי).

נושא נוסף שיש להעניק לו תשומת לב: בחלק מהמרכזים דוברי הערבית דווח על ידי מנהלי מרכזים שהמערכים המיועדים למדריכים, מוגשים להם מטעם העמותה בשפה העברית, והועלתה בקשה לתרגם חומרים לשפה הערבית.

הפיתוח האישי של החניכים: מתוך הדיווחים של עמותת חינוך לפסגות עולה שהפיתוח האישי של החניכים כולל את המרכיבים הבאים: פיתוח ציר התפתחות אישי שנתי, מתן מענה לימודי-פדגוגי אישי, קורס מנהיגות בכיתה ט', בנייה של פרויקט אישי (בדגש על מיומנויות תכלול ידע) ומתן תפקידים אישיים לחניכי התיכון.

בעלי התפקידים שנשאלו בראיונות חצי-מובנים על אופן הפיתוח האישי של החניכים, התמקדו בתשובותיהם בחלק מהמרכיבים שהוזכרו, ובעיקר בציר הפיתוח ההתפתחותי האישי ובמענה הלימודי-פדגוגי האישי שניתן לתלמידים.

בהקשר כללי יותר של סוגיית הפיתוח האישי, עולה מתוך הממצאים כי במרכזים של העמותה מתבצעים מיפויים הנוגעים בעיקר בהישגים הלימודיים של החניכים. מיפויים אלו מתבססים על מקורות מידע מגוונים. בהתאם לממצאי המיפויים הללו, מקבלים התלמידים תגבורים לימודיים, בעיקר במקצועות הליבה. נראה שהליווי האישי של חלק גדול מהתלמידים מתמקד בעיקרו בהישגיהם הלימודיים (לצד היבטים אחרים – חברתיים וערכיים). בהקשר זה עולות כמה שאלות: האם התמקדות בצד ההישגים הלימודיים מספיקה במישור של הפיתוח האישי, בייחוד לאור העובדה שמדובר בתלמידים מצטיינים? האם אין מקום לתת יותר דגש לכישרונות ולכישורים האישיים? לנטיות אינדיווידואליות? לרכישת מיומנויות לימודיות החורגות מתחום ההישגים הלימודיים היבשים – מיומנויות חקר, פתרון בעיות, למידה מבוססת פרויקטים וכו'?

ממשקים בין בית הספר לתוכנית: קיימת שונות בין בתי הספר מבחינת התדירות וההיקף של הקשר שמקיימים המנהלים עם מרכזים של "חינוך לפסגות". יש לתלות שונות זו במגוון סיבות הקשורות בעיקר לתפיסת הניהול של בית הספר, למיקומו של המרכז (מרכז שאינו ממוקם בבית

הספר – מקושר פחות) ולאופי הקשר. עוד ניתן לומר כי מחנכים מחוברים פחות עם המתרחש בתוכנית.

בנוסף, חלק ממנהלי בתי הספר וממנהלי "חינוך לפסגות" דיווחו כי קיים קשר רופף בין מרכזי חינוך לפסגות ובין בתי הספר: מנהלי מרכזים של "חינוך לפסגות" מעדכנים את בתי הספר, אך בתי הספר אינם מעדכנים באופן שוטף לגבי הישגי החניכים בתחומם, וחלק קטן ממנהלי מרכזי "חינוך לפסגות" דיווחו שיש בתי ספר שאינם מעוניינים בקיומו של קשר הדדי.

זיקה לאקדמיה: נושא הזיקה לאקדמיה כמפתח לשוויון הזדמנויות ולמוביליות חברתית מוערך על ידי המעורבים בתוכנית כרכיב חשוב שלה. מראיונות שהתקיימו עם בעלי תפקידים עולה כי בדרך כלל מרכזים שבהם משתתפים חניכים בגילאי העל-יסודי אכן מקיימים בדרך כלל ממשקים עם מוסדות אקדמיים, ועם זאת בחלק מהמרכזים הדבר לא מתממש בשל העובדה שהם ממוקמים במרחק רב ממוסדות השכלה. בהמשך לכך, חלק מהמרוואיינים ציינו שקשה לגייס סטודנטים במרכזים המרוחקים ממוסדות להשכלה גבוהה.

המדריכים ועבודתם: להלן מספר נתונים לגבי המדריכים, מאפייניהם והערכת עבודתם במסגרת התוכנית, כפי שעלו בהערכה.

מאפייני המדריכים והעסקתם: ממוצע שנות ההעסקה של המדריכים אינו גבוה (שנה ושבעה חודשים לערך). כמחציתם מדווחים כי הם אקדמאים, וסביר שחלקם לומדים לקראת תואר ראשון, בתחומים מגוונים. על פי רוב, מלבד הזמן המוקדש ללימודיהם ולעבודתם בתוכנית זו, מועסקים המדריכים במקומות נוספים.

הסיבות להצטרפות המדריכים לתוכנית: המדריכים המחליטים להצטרף לתוכנית עושים זאת בשל סיבות שונות, המשלבות בין ההיבט הכלכלי (מלגה) ובין רצון לתרום לחברה או לעסוק בפועל במקצועות ההדרכה וההוראה ולהתנסות בהם. חלק מהם ציינו נוחיות כסיבה להצטרפות לתוכנית. מידת שביעות רצונם של המדריכים מעבודתם הייתה גבוהה מאוד בדרך כלל.

בהסתכלות כללית, ניכרת הערכה חיובית למדריכים בקרב כל האוכלוסיות (בולטת במיוחד ההערכה בקרב ההורים), אם כי בחלק מהמקומות עלתה מורכבות בהקשר זה: חלק מהחניכים (30%-40%) לא הביעו הערכה רבה כלפי המדריכים. הדבר בלט בהערכותיהם כלפי ממדים כגון: מסירות המדריכים, האפשרות לפנות אליהם בעת הצורך, היותם מודל לחיקוי. יש לציין שכמחצית מהמחנכים לא ידעו להעריך את המדריכים בפרמטרים השונים, ממצא שיש בו כדי להעיד על קשר מוגבל מאוד בין המחנכים לבין המדריכים ובינם לתוכנית בכלל.

סיבות שכיחות לשביעות רצון מהמדריכים: טיב ההדרכה, יחס המדריכים, גיל המדריכים המאפשר חיבור לחניכים (בעיני בוגרים), יכולתם לתרום לקידום הביטחון העצמי, המוטיבציה והרצון לתרום.

סיבות לחוסר שביעות רצון מתפקוד המדריכים: בדרך כלל צוינו מקרים ספציפיים של חוסר הצלחה. בנוסף, עלה חוסר שביעות רצון מהקדנציות הקצרות של ההדרכה, ומכך שלא תמיד המדריכים מלמדים תחומי תוכן הקשורים להתמחותם האקדמית.

תוכניות מצטיינים נוספות: "חינוך לפסגות" אינה תוכנית מצטיינים יחידה ברוב בתי הספר: רוב המנהלים (76%) דיווחו כי בבית הספר שלהם פועלת תוכנית חינוך מצטיינים נוספת לצד "חינוך לפסגות". בראיונות שהתקיימו עם מנהלי בתי ספר, דיווחו חלקם כי ריבוי תוכניות למצטיינים/מצוינים הוא דבר רצוי, כיוון שהוא מאפשר למנהל בית הספר להפנות יותר תלמידים לתוכניות השונות. לצד זאת, בראייה מערכתית החורגת מתוכנית "חינוך לפסגות", ניתן לשאול האם מדובר בהקצאה מיטבית של משאבים והאם לא נוצרים בשל כך מצבים של "עודפות" לצד "לקונות" (קרי: בתי ספר בהם יש ריבוי של תכניות למצטיינים ובתי ספר בהם תכניות כאלה חסרות)? ומנגד באותו הקשר, עולה מן הראיונות כי במקומות שבהם אין תוכנית אלטרנטיבית (ובולטים בהקשר לכך מרכזים במגזר דוברי הערבית) – התוכנית נתפסת כמשמעותית אף יותר.

מעורבות הורים: באופן כללי עולה מהדיווחים (של מחנכים, מנהלים והורים) כי ההורים שבעי רצון ממידת מעורבותם בתוכנית וכי הם מחזיקים בעמדות חיוביות כלפי התוכנית בכללות: רוב גדול בקרב ההורים תופסים את התוכנית כיוקרתית. כשני שלישים מהמחנכים וכ-75% מההורים סבורים שההורים מכירים את תוכני התוכנית, כשני שלישים מההורים, מהמנהלים ומהמחנכים סבורים כי ההורים מעורבים ומתעניינים בתוכנית. כ-70% מהמנהלים ומהמחנכים סבורים כי ההורים עושים מאמץ כדי שילדיהם יתקבלו לתוכנית.

מפגשי הורים: מהממצאים עולה כי כשני שלישים מהמחנכים והמנהלים, ואחוז גבוה אף יותר מקרב המחנכים (כ-80%) מעריכים את תרומת המפגשים להורים. יחד עם זאת, מהדיווחים של מנהלי מרכזים של חינוך לפסגות עולה שקיימים קשיים בכל הקשור לגיוס ההורים למפגשים, וכי חלק מהמנהלים הציעו שהמפגשים יונחו על ידי בעלי מקצוע המתמחים בהנחיית הורים.

הנחיה ובקרה מטעם משרד החינוך: הנחיה: האגף למחוננים ולמצטיינים מקיים ישיבות שוטפות עם העמותה. בפגישות עולות התלבטויות מקצועיות, סוגיות הקשורות לתכנון עתידי, כגון פתיחת מרכזים חדשים. כמו כן, האגף מעודד שילוב פדגוגיות המתאימות לתלמידים מצטיינים. אשר לבקרה – ברמת המאקרו, האגף למחוננים ולמצטיינים מתעדכן בנעשה בעמותה ומקבל ממנה נתונים. מעבר לזה נראה שלא קיימת בקרה שוטפת מטעם משרד החינוך על עבודת המרכזים של "חינוך לפסגות". לדוגמה, רוב מנהלי המרכזים שרואיינו טענו שהם לא זכו לביקור מטעם מפקחים ממשרד החינוך. היו כאלה שאמרו שנפגשו עם הפיקוח רק בוועדת ההיגוי של היישוב.

השפעות נתפסות של התוכנית

הפעילות בתוכנית "חינוך לפסגות" נתפסת על ידי רוב החניכים כמשמעותית בכל הנושאים שנבחנו, אך יותר מכל בנוגע להישגים גבוהים בלימודים הפורמליים, לפיתוח חשיבה וידע כללי, להעמקת העניין בהיבטים חברתיים וערכיים, לחיזוק האמונה ביכולות ולהתקדמות בחיים.

בהיעדר האפשרות לבחון את אפקטיביות התוכנית בפועל², ומתוך רצון להעמיד בכל זאת קנה מידה השוואתי בנוגע לתפיסות המשתתפים, הוחלט להציג לתלמידים מספר היגדים זהים כאשר פעם אחת התלמיד מתבקש לדרג עד כמה, לדעתו, היעד הנתון של התוכנית בא לידי ביטוי בפעילויות של "חינוך לפסגות" (למשל: מידת העניין שהלימודים מעוררים בו, המידה בה הוא נתרם מהם ועוד), ופעם אחת – באיזו מידה בא לידי ביטוי בשיעורים ה"רגילים" בבית הספר.

בסך הכול, ברוב הפרמטרים לא נרשמו הבדלים גדולים בהערכת התלמידים את המידה שבה הפרמטרים השונים באים לידי ביטוי בתוכנית "חינוך לפסגות" לעומת הדרך שבה הם מתבטאים בשיעורים ה"רגילים" בבית הספר. כלומר, אם הציפייה היא שבמסגרת התוכנית התלמידים (תלמידים מצטיינים, יש לזכור) יחוו מידה גבוהה יותר של עניין, העמקה, מימוש כישרונות וכדומה בהשוואה ללימודים הרגילים, הרי שהדבר לא בא לידי ביטוי בולט במרבית הפרמטרים (הגם שבאופן מוחלט ולא יחסי – הדיווחים ביחס לתוכנית הם חיוביים למדי). זאת ועוד, בחלק מהפרמטרים דווקא השיעורים ה"רגילים" מקבלים הערכות גבוהות יותר – המידה בה התלמיד מוצא עניין בחומר, המידה בה הוא תופס את החומר כמועיל לו והמידה בה הוא מעורב בשיעורים/בפעילויות. לצד זאת, בפרמטרים אחרים דיווחי התלמידים נוטים לטובת מפגשי חינוך לפסגות, ובעיקר בכל הקשור להיבטים ערכיים, כגון עידוד התלמידים לכבד אנשים אחרים, לכבד את האחר והשונה ולתרום לחברה.

יש לציין כי פילוח עמדות החניכים בחלוקה על פי שלב הגיל (יסודי/חטי"ב/חטי"ע) מגלה כי קיימת תמונה שונה למדי בשלבי הגיל השונים: ככל שהחניכים בוגרים יותר, כך העמדות שלהם ביחס לתוכנית חיוביות יותר. לממצאים אלו כמה משמעויות שאינן מוציאות אלו את אלו: הממצאים בשכבות הבוגרות משקפים את עמדות החניכים המתמידים, אלו שבחרו להישאר בתוכנית; בחלוף הזמן, כאשר החניכים מתגברים על הקשיים המלווים את ההשתתפות במסגרת זו, הם מתחילים לראות את יתרונותיה והדבר בא לידי ביטוי בדיווחיהם; לצד הסברים אלו, הפערים הגדולים שנמצאו בין נתוני השכבות הצעירות בהשוואה לבוגרות מעלה את הצורך לבחון באופן מעמיק את אופן הפעלת התוכנית בשכבות הצעירות ואת מידת התאמתה לחניכים בשכבות גיל אלו.

הסתכלות כללית מעלה כי בדרך כלל נתפסת התוכנית כבעלת השפעה חיובית בקרב כל האוכלוסיות שנסקרו וביחס לכל התחומים והממדים שנבחנו. בנוסף, נראה כי ה"סגורים" הטובים ביותר של התוכנית הם ההורים, הבוגרים והמדריכים.

מתוך ראיונות עומק עם בוגרי התוכנית עולה כי רבים מהם חשים כי התוכנית הייתה חלק ממארג של פעילויות חינוכיות אשר עיצבו במשולב את יכולות הבוגר, סייעו להצלחתו וסללו את דרכו להשתלבות בחברה, אף שקשה לבודד באופן חד וברור את התשומה הייחודית של התוכנית במסגרת זו. עוד ניתן לומר כי הצלחתה הנתפסת הגדולה ביותר של התוכנית קשורה בעיני הבוגרים לשיפור הישגיהם הלימודיים ולהגדלת המוטיבציה ללמידה אקדמית.

² כדי לבחון אפקטיביות נדרש מערך מבוקר, מדידה של "קו בסיס", כניסה של בתי ספר לתוכנית באופן המבוסס על שיקולים מחקריים (למשל: דגימה אקראית) ועוד. תוכנית "חינוך לפסגות" לא תוכננה ולא הופעלה באופן שיאפשר מחקר מסוג זה. לצד זאת, במידת האפשר ובהינתן קיומם של נתונים מתאימים – ייעשה בהמשך ניסיון לבחון את סוגיית האפקטיביות במתכונת של מחקר ניסויי למחצה או מחקר מתאמי.

רוב המנהלים (66% לפחות בפרמטרים השונים) מעריכים כי התוכנית **תורמת לתדמית בית הספר בעיני ההורים ובכלל יישוב, ואף תורמת למעמד היישוב.**

עוד סוגיה שביקשנו לבחון היא האם התוכנית אינה פוגעת במרקם החברתי בבתי הספר, לאור העובדה שהיא יוצרת קבוצות מובחנות של תלמידים המבלות שעות רבות יחד ובנפרד ממי שאינם בתוכנית? בשאלות ישירות שבחנו את הנושא עולה כי רוב גדול בקרב מנהלי בתי הספר ובקרב המחנכים **אינם רואים השפעות שליליות לתוכנית "חינוך לפסגות" על המרקם החברתי והלימודי בכיתות.** עם זאת, יש לשים לב לכך שמיעוט לא מבוטל מהמחנכים (21%) סבור שהתוכנית מייצרת הפרדה חברתית.

"חינוך לפסגות": האמנם תוכנית מצטיינים?

מעבר לסוגיות הממוקדות שבהן עוסק הדוח, דיווחים בדבר התנהלות התוכנית, תפיסות בדבר אפקטיביות ועוד, עלתה על הפרק במהלך איסוף הנתונים הסוגיה העקרונית הבאה: באיזו מידה התוכנית "חינוך לפסגות" היא אכן במהות שלה תוכנית מצטיינים? ביקשנו להקדיש לכך פרק נפרד, בהסתכלות אינטגרטיבית.

לתוכנית מצטיינים עשויות להיות כמה הגדרות (שאינן מוציאות זו את זו): התוכנית כמיועדת לתלמידים מצטיינים; התוכנית כמסייעת לתלמידים מצטיינים בכוח להצטיין בלימודים בפועל ולהגיע לתעודת בגרות איכותית; התוכנית כמקיימת וכמקדמת פדגוגיה מתקדמת המותאמת לתלמידים מצטיינים; התוכנית כמקדמת חשיפה לעולמות תוכן אקדמיים; התוכנית כמסגרת מעצימה, המקדמת את הביטחון העצמי ואת תחושת המסוגלות האישית ותחושת ההעצמה בקרב התלמידים. הגדרות אלו נובעות מתוך ניסיונו במחקרי הערכה של תוכניות מצטיינים, מתוך ניתוח שיח עם מובילי נושא המחווננים והמצטיינים במשרד ומתוך מידע שנאסף בשטח במסגרת ההערכה הנוכחית. להלן התייחסות להגדרות השונות וניתוח אינטגרטיבי המתייחס למידת התאמתה של תוכנית "חינוך לפסגות" להגדרות אלו.

א. התוכנית כמיועדת לתלמידים מצטיינים: זוהי הגדרה שכיחה ומרכזית שעולה, המעגנת את ה"הצטיינות" בזהות התלמידים ובמטען שהם מביאים עמם: הישגים לימודיים, מאפיינים אישיותיים וחברתיים ועוד.

ככלל, מהממצאים עולה כי ההתמקדות בתלמידים **מצטיינים מבחינה לימודית קיימת, אך לא באופן מלא.** מתוך הדיווחים העולים מראיונות העומק עולה שהקריטריון המאפיין ביותר של תלמידי "חינוך לפסגות" הוא מוטיבציה גבוהה. **מאפייני התלמידים המשתתפים הם מגוונים,** ונראה כי ישנם חניכים שמתקבלים לתוכנית אף על פי שהם חורגים מכללי ההתנהגות הנדרשים. כמו כן, מתוך הדיווחים עולה כי בחלק מהמרכזים התקבלו לתוכנית חניכים שלא עמדו בקריטריוני הקבלה מפני שנוצר צורך "למלא את השורות". התכונה הבולטת ביותר של אלו הנשארים בתוכנית לאורך זמן היא מוטיבציה (יותר מהצטיינות לימודית). בנוסף, ייתכן שקיימת מדיניות שונה בבתי ספר שונים לגבי קבלת התלמידים ואופן ניהול התוכנית (לדוגמה: קבלה לתוכנית תלויה בקיומן של תוכניות מצטיינים נוספות או מסגרות אחרות רלוונטיות בבית הספר או בהחלטות מקומיות) ואנו סבורים שעניין זה טעון

המשך בירור. עם כל אלה, ניתן לומר כי ככלל משתתפים בתוכנית תלמידים שהישגיהם בבית הספר גבוהים מהמוצע.³

ב. התוכנית כמקדמת תלמידים מצטיינים: לצד ההגדרה המעגנת את ה"הצטיינות" במאפייני התלמידים, עלו הגדרות נוספות המדגישות את התשומות של התוכנית עצמה: התכנים של התוכנית, המטרות שהיא מציבה והפעילויות שהיא מקיימת. להלן שלוש הגדרות מסוג זה, והתייחסות אינטגרטיבית למידה שבה תוכנית "חינוך לפסגות" מצטיירת כמתאימה להגדרות הללו.

- **התוכנית כמסייעת לתלמידים בהשגת בגרות מצטיינת:** על פי תפיסה זו, תוכנית למצטיינים בכלל ותוכנית "חינוך לפסגות" בפרט, אמורה לקדם תלמידים לקראת השגת תעודת בגרות איכותית, כאמצעי מרכזי לקבלה ללימודים גבוהים שיהוו מפתח למוביליות חברתית.

אכן, מתוך הממצאים עולה כי העמותה שמה לה כיעד מרכזי לסייע לתלמידים להשיג תעודת בגרות איכותית, זאת כמפתח להצלחה בהמשך דרכם בלימודים האקדמיים. הדבר נעשה בעיקר באמצעות תגבור לימודי (בעיקר במקצועות כמו מתמטיקה ומדעים) עוד משלב בית הספר היסודי. עוד ראינו כי **הפעילות בתוכנית "חינוך לפסגות" נתפסת על ידי רוב חניכים כמשמעותית בכל הנושאים שנבחנו, בדגש על הישגים גבוהים בלימודים הפורמליים.** מתוך הממצאים עולה כי התלמידים מעריכים מאוד את התוכנית ואת תרומתה, כתוכנית נלווית לנעשה בבית בספר. ניתן להעריך כי זהו דגש מרכזי מאוד בתוכנית, ולפחות על פי התגובות שקיבלנו, אפשר להעריך כי התגבורים והסיוע הפרטני שניתנו לתלמידים, הגם שאינם אמצעים בלעדיים, אכן מהווים מרכיבים משמעותיים המסייעים לחניכים המתמידים בתוכנית להשיג תעודת בגרות איכותית.

- **התוכנית כמקדמת פדגוגיה מתקדמת המטפחת מיומנויות המאה ה-21 וחשיבה ברמות גבוהות:** הגדרה זו תדגיש לאו דווקא את ההישגים הלימודיים ואת תעודת הבגרות, אלא תתמקד בדרכי הוראה-למידה-הערכה אחרות וחדשניות, המקדמות יצירתיות, עבודת צוות, למידה מבוססת פרויקטים ופתרון בעיות, מיומנויות חקר, למידה אוטונומית, חשיבה ביקורתית וכיו"ב. הדברים נכונים שבעתים כאשר מדובר בתלמידים מצטיינים, שהלימודים הפורמליים הסטנדרטיים אינם נתפסים כמסגרת המאפשרת להם לקדם במידה מספקת את המיומנויות והכישורים הנ"ל. גם "חינוך לפסגות" מדגישה במסמכיה מיומנויות חשיבה מסדר גבוה: היכולת למצות ולהפיק מהמידע מעבר למוצג, לאמץ גישה ביקורתית, להעריך מידע ותהליכים, לפתח מודעות מטה-קוגניטיבית ויכולות של פתרון בעיות, היכולת לחשוב באופן עצמאי והיכולת להחליט באופן מושכל מתוך שיקול דעת.

בפרמטר זה עלו הערכות חיוביות בדרך כלל לתרומת התוכנית מצידם של החניכים, ההורים, המורים, מנהלי בתי הספר והבוגרים. הממצא הבולט הוא שלמעלה מ-80% מבעלי העניין השיבו שהתוכנית תורמת להרחבת הידע הכללי של החניכים, אם כי שיעורים פחותים מהמשיבים ציינו תרומה דומה בקטגוריות הגבוהות, דהיינו ביחס

³ שוב נזכיר שאין מדובר כאן בניתוח בפועל של מאפייני התלמידים והיותם מצטיינים הלכה למעשה, אלא בדברים המתבססים בעיקר על דיווחים שעלו במסגרת הראיונות.

להשפעת התוכנית על פיתוח חשיבה מסדר גבוה ויכולת לימוד עצמאית בקרב החניכים. כמו כן, עיון בממצאי תצפיות שנערכו בשיעורים המועברים במרכזים של "חינוך לפסגות" מלמד כי רוב השיעורים מתנהלים בתצורה של הוראה פרונטלית עם אלמנטים חווייתיים. לעומת זאת ראינו הרבה פחות דוגמאות של למידה עצמאית, למידת חקר ו/או של למידה מבוססת פרויקטים (אם כי ייתכן שהדברים באים לידי ביטוי בהקשרים אחרים ולא דווקא במסגרת השיעורים). כמו כן, לא נצפו כמעט מצבי למידה שבהם חניכים עשו שימוש במחשבים לצורך איסוף ידע ומידע וביצוע מטלות מורכבות. בסיכומי שיעורים לא נצפו תהליכי רפלקציה שמבצעים התלמידים, החשובים ללימוד מיומנויות מורכבות. זאת ועוד, בחלק מהשיעורים שבהם צפינו, הם הועברו על ידי מדריכים שלא הפגינו ידע רב בתוכן השיעור, מפני שהשיעור לא היה קשור לתחום התמחותם במסגרת לימודיהם לקראת התואר הראשון. בסופו של דבר, על פי התרשמותנו, **עיקרון הצטיינות זה מיושם באופן חלקי.**

- **התוכנית כמקדמת חשיפה לעולמות תוכן אקדמיים:** הגדרה נוספת של תוכנית מצטיינים תדגיש את החשיפה לאקדמיה, כאמצעי לקרב את התלמידים לעולם האקדמי ולהפכו מוכר יותר. מטרה זו היא חלק מרכזי גם בתוכניות של עמותת "חינוך לפסגות": הדבר אמור לבוא לידי ביטוי בביסוס מערך ההדרכה בעמותה על סטודנטים, המהווים מודל לחיקוי עבור החניכים, ואשר השיח עימם חושף את החניכים לעולם האקדמיה באופן יום-יומי. כמו כן מתקיים חיבור של כל אחד ממרכזי העמותה למוסד אקדמי הסמוך אליו, נעשות פעילויות שמטרתן לחשוף את החניכים ואת הוריהם למסלולי לימוד אקדמיים שונים, מתקיימות הרצאות וסדנאות שהסגל של המרכז האקדמי מעביר לחניכים ולהוריהם, נערכות פעילויות שונות בשטח המוסד האקדמי וכן מתקיימת תוכנית קדם-אקדמית במרכזי חטיבת הביניים והתיכון של העמותה. בסך הכול, מתוך הממצאים הכמותיים עולה הערכה חיובית לחשיפה לאקדמיה; כשני שלישים ויותר מאוכלוסיות הסקר מעריכים שהתוכנית סייעה בהיכרות עם עולם האקדמיה. עם זאת, מתוך הממצאים האיכותניים עולה תמונה מורכבת יותר: ראשית, בחלק מהמרכזים מתקיימים פחות ביקורים במוסדות אקדמיים, ומתקיימת פחות חניכה של חניכים על ידי אנשי אקדמיה במסגרת פרויקטים אישיים. סביר שהדבר נובע מסיבות טכניות שונות, ובעיקר מהריחוק הפיזי בין המרכזים ובין המוסדות להשכלה גבוהה. שנית, על פי ממצאי המחקר, חלק מהמדריכים אינם מלמדים נושאים שהם בתחום התמחותם האקדמית. על כן ניתן לומר כי **עקרון הצטיינות זה מיושם באופן מיטבי רק בחלק מהמרכזים ובאופן חלקי בחלק אחר של מרכזי חינוך לפסגות.**

- **התוכנית כמקדמת את הביטחון העצמי, וכמסגרת מעצימה המקדמת את תחושת המסוגלות האישית בקרב התלמידים.** הגדרה זו תדגיש את ההעצמה האישית של החניכים. המטרה היא לקדם בקרב החניכים את המוטיבציה לחתירה להצלחה אישית באמצעות העצמתם ופיתוח הביטחון ותחושת המסוגלות שלהם. בתוכנית "חינוך לפסגות" הדברים אמורים לבוא לידי ביטוי דרך דיונים המתקיימים במסגרת שיעורי העצמה, שבהם אמורים לעסוק בפיתוח מיומנויות אישיות וערכים, בשיחות אישיות,

בפעילויות למען הקהילה, בהטלת אחריות על החניכים דרך ביצוע משימות שונות ובהכשרתם על ידי סטודנטים מתוך כוונה שאלה ישמשו להם מודל לחיקוי. מממצאי המחקר עולה שעיסוק בהעצמת החניכים תופס מקום משמעותי במסגרת הפעילויות המתקיימות במרכזים. במסגרת שיעורי העצמה, התלמידים עוברים שיעורים שבהם דנים ועוסקים במיומנויות אישיות או חברתיות ובסוגיות ערכיות ומעודדים אותם להוביל מבחינה חברתית באמצעות פעילויות למען הקהילה ופעילויות בבתי הספר. גם הממצאים הכמותיים וגם הממצאים האיכותניים שעלו בהערכה זו מלמדים כי חניכים ובוגרים מעריכים שהפעילות הקשורה להעצמה ולקידום ערכים תורמת להם בצורה משמעותית ומגבירה ביטחון עצמי ויכולת התמודדות חברתית. נראה כי **בהיבט החברתי-קהילתי לתוכנית יש משמעות רבה**, בעיקר בשל העובדה שהיא מופעלת בזמני החופשות, ביכולתה לתת 'בית' לתלמידים לאחר שעות בית הספר וביכולתה לקדם את התלמידים מהבחינה החברתית. באופן כללי, אם כן, נראה כי **עיקרון זה מיושם היטב**.

לסיכום נושא זה נציין כי מניתוח המעטפת הפדגוגית של התוכנית, התכנים הנלמדים, השיח הערכי והדגש על העצמת התלמידים – ככלל התוכנית אכן מתאימה להגדרה של תוכנית מצטיינים, אך לצד זאת, כפי שראינו לעיל, ישנם פרמטרים שבהם התוכנית מתאימה פחות להגדרה זאת. אנו מתרשמים שייתכן שהדבר נובע ממתח מובנה שמצוי בבסיס ההגדרה של התוכנית: **המתח בין היותה תוכנית מצטיינים לבין היותה תוכנית לקידום (לימודי וחברתי) של בני נוער מהפריפריה, לאו דווקא מצטיינים, בדגש על הישגים לימודיים**. על פי מכלול הממצאים שבידינו, אנו סבורים שנכון להיום התוכנית מתמקדת יותר בפן השני, בקידום ההישגים הלימודיים והיא מדגישה פחות את הפן הראשון, המתאפיין בפדגוגיות המותאמות לתלמידים מצטיינים.⁴

פירוט של נקודות החוזק של התוכנית כפי שעלו מן הממצאים, של הנקודות לחיזוק ושל ההמלצות אפשר למצוא בפרק המסכם של הדוח.

⁴ נביא כאן ציטוט אחד לשם אילוסטרציה מפי אמא של חניך ביסודי: "לא הצלחתי להבין אם זה מצוינות או עזרה בלימודים, ואולי יש כאן משהו לא ברור?" (אמא לחניך/ה במרכז יסודי).

מבוא ומטרות

רקע

עמותת "חינוך לפסגות" הוקמה בשנת 1999 כדי לחתור אל המטרה העיקרית שהציבה לעצמה: **לקדם תלמידים המוגדרים כ"מוכשרים במיוחד" מן הפריפריה החברתית-גיאוגרפית, להביא אותם להצטיינות בלימודים אקדמיים שיהוו מפתח למוביליות חברתית.** הגוף האחראי על התוכנית מטעם המשרד החינוך הוא האגף למחוננים ולמצטיינים.

בעת ביצוע המחקר⁵ פעלה העמותה ב-38 מרכזי מצוינות בפריסה ארצית, ב-16 יישובים ברחבי הארץ הממוקמים בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית של המדינה. העמותה מלווה כיום כ-2100 חניכים, בעזרת כ-650 סטודנטים ו/או מדריכים המשמשים להם כמנחים.

במסגרת התוכנית מקבלים החניכים ליווי אינטנסיבי של 12-16 שעות בשבוע לכל קבוצת חניכים מכיתות ג' ועד י"ב במשך כל שנת הלימודים, כולל חופשות.

הורי החניכים משתלבים בפעילויות 'חינוך לפסגות' ואחת לחודש הם לוקחים חלק בהרצאות ובהדרכות העוסקות בנושאים מגוונים, מחינוך פיננסי ועד כלים לחינוך ילדים ונוער בימנו.

מובילי התוכנית משרטטים את הפרופיל האנושי הרצוי של בוגרי התוכנית כך: בעלי השכלה גבוהה, אזרחים פעילים ומעורבים, בעלי תחושת מסוגלות עצמית, בעלי הון תרבותי ואינטלקטואלי.

תוכנית "חינוך לפסגות" מושתתת על מספר עקרונות חינוכיים פדגוגיים, שיש להתייחס אליהם בבואנו לבחון את הצלחת התוכנית.

- **יצירת רצף חינוכי-פדגוגי עם מערכת החינוך הפורמלית כדי להבטיח מענה הוליסטי, תהליכי ומתמשך המותאם לצורכי החניכים.**
- **שיתוף מיטבי של הורי החניכים בתהליך החינוכי של ילדיהם, כגורם המשפיע בחייהם.**
- **יצירת חיבור בין מרכזי העמותה לבין הקהילה הסובבת דרך תרומה לקהילה ומעורבות חברתית של החניכים.**
- **שימת דגש על עבודה קבוצתית ככר פורה לטיפול מיומנויות חברתיות, תקשורת וחינוך ערכי.**
- **פיתוח אישי במטרה להעצים את החניכים וליצור מוטיבציה להצלחה אישית.**
- **התוכנית עצימה וארוכת טווח, וזאת כדי לעודד את החניכים להתאמץ ולהשקיע בכל יום מחדש וכך ליצור נורמה של השקעה והצטיינות לאורך שנים, מכיתה ג' עד י"ב.**

⁵ על פי אתר "חינוך לפסגות", מאז נוספו פעילויות, וכעת העמותה פועלת ב-40 מרכזי מצוינות בפריסה ארצית, ב-19 יישובים. למידע עדכני על המרכזים והפריסה שלהם:

<http://www.e4e.org.il/%D7%A4%D7%A8%D7%99%D7%A1%D7%94-%D7%90%D7%A8%D7%A6%D7%99%D7%AA>

- **פעילות לאורך כל השנה** כולל בתקופת החופש הגדול, כדי למנוע חשיפת החניכים להתנהגויות סיכוניות וכדי למנוע פערים לימודיים והעשרתיים בתקופה של חופשות באזורים שבהם ההורים אינם יכולים לממן לילדיהם קייטנות או פעילויות העשרה אחרות.
- **זיקה לאקדמיה** באמצעות הנגשת האקדמיה לחניכים כמפתח לשוויון הזדמנויות ולמוביליות חברתית.
- **הקניית מיומנויות חשיבה מסדר גבוה** כדי לתפקד באופן מיטבי במילניום הנוכחי.
- **הקניית יכולות לתפעל מערכות טכנולוגיות-חדשניות** כחלק מהמיומנויות הנדרשות במאה ה-21.

אשר לפעילויות המועברות במרכזים של "חינוך לפסגות", קיימים הבדלים בין המרכזים היסודיים והעל-יסודיים, בהתאמה לגילאי החניכים וכנגזרת מהעקרונות החינוכיים שלהם.⁶

במרכזים השייכים לשלב החינוך היסודי, יום הפעילות נפתח בארוחת צהריים ובהכנת שיעורי בית. לאחר מכן ובהתאם ללוח הזמנים השבועי, החניכים מקבלים שיעורי העשרה במקצועות השפה, האנגלית והמתמטיקה, ותגבורים במקצועות לימוד על פי הצורך הספציפי שלהם. כמו כן מקבלים החניכים שיעורים שנועדו להעצים אותם ברמה האישית והקבוצתית. נוסף על כך הם משתתפים בחוגים שונים.

במרכזים העל-יסודיים, בשונה מהמרכזים היסודיים, משבצת שיעורי העשרה מתבטלת, ותחת זאת מתקיימים קורסים קדם-אקדמיים בתחומים שונים, כגון רפואה, פסיכולוגיה, מדעי המוח ומשפטים, זאת מתוך מטרה לחשוף את החניכים לעולם האקדמי. לקראת מבחני הבגרות מתמקדים יותר בתגבורים הניתנים לחניכים במקצועות המתמטיקה, האנגלית והמדעים, תוך כוונה לקדםם ככל הניתן להשגת תעודות בגרות איכותיות.

בכל המרכזים לומדים החניכים שיעור שנקרא "המושג השבועי". השיעור מועבר בדרך כלל על ידי מנהלי המרכזים ומטרתו להעשיר את עולמם של החניכים ולהעצים אותם. בנוסף, במסגרת תהליך העצמת החניכים וטיפול הקשר עם הקהילה, כל החניכים החל בכיתה ג' עוסקים בפעילויות התנדבותיות.

הפעילויות במרכזים מתקיימות לאורך השנה כולה, כולל בחופשות בתי הספר. במהלך החופשות כוללות הפעילויות פעילות לימודית ולצידה פעילויות העשרתית בעלת אופי חווייתי.

האגף למחוננים ולמצטיינים של משרד החינוך פנה לראמ"ה בבקשה להעריך את התוכנית, בדגש על תהליכי היישום והתרומה לחניכים ולבתי הספר שאליהם הם משתייכים, כאשר **הפריזמה העיקרית של המחקר היא זו של קידום תלמידים מצטיינים** (או מצטיינים בפוטנציה) אשר נבחרו להשתתף בתוכנית, בזיקה לתפיסות ולמטרות של האגף למחוננים ולמצטיינים של משרד החינוך. זאת, לצד פריזמות משנה נוספות, כגון תרומת התוכנית לפריפריה הגיאוגרפית והחברתית-כלכלית, תרומת התוכנית לבתי הספר ועוד.

⁶כפי שעולה מראיונות עם קברניטי התוכנית. ראו בפירוט בנספח 1.

מטרות מחקר ההערכה

- מתן מידע למובילי התוכנית במשרד החינוך לגבי אופן היישום ואיכות היישום של התוכנית והעמדות כלפיה בקרב חניכים, הורים, מנהלי בתי ספר, מחנכים, מדריכים בתוכנית, מנהלים של מרכזי למידה וגורמי רשות.
- מתן מידע על תוצאות התוכנית ועל השפעותיה הנתפסות על המעורבים בה: החניכים, בתי הספר, ההורים והקהילה.

שאלות ההערכה המרכזיות

- **דרכי הפעולה והעמדות כלפי התוכנית:** כיצד פועלת התוכנית? מהן פרקטיקות ההדרכה? מהו אופי הקשר בין המדריכים לבין בתי הספר? בין המדריכים וההורים? פרופיל המדריכים – השכלה, הכשרה וכו'; שביעות רצון מהתוכנית בקרב המעורבים בה. בפרט תיבחן סוגיית ההתאמה של דרכי הפעולה של התוכנית לאוכלוסיית התלמידים המצטיינים (ולהוריהם); עד כמה מדובר בפרקטיקות של למידה-הוראה המדגישות למידה עצמאית, עבודה בצוותים, למידה מבוססת פרויקטים וכו'.
- **התרומה הנתפסת של התוכנית לתלמידים המצטיינים, להורים ולמערכת כולה:** מהי התרומה הנתפסת של התוכנית עבור החניכים, בפרט בהקשרים של תלמידים מצטיינים ושל הפריפריה? האם היא נתפסת ככזאת המסייעת לתלמידים המצטיינים לממש פוטנציאל שהיו מתקשים לממשו אלמלא התוכנית? האם היא נתפסת כתורמת לבתי הספר וליישובים שבהם היא מופעלת? במה מתבטאת תרומתה? האם היא נתפסת כמעצימה את המערכות הקיימות או להפך, כמי ששואבת אליה את התלמידים בעלי הפוטנציאל ומחלישה את הכיתות ואת בית הספר בכללותו?
- **תרומת התוכנית בפרספקטיבה של זמן:** כיצד תופסים בוגרי התוכנית את ההשתתפות בתוכנית בפרספקטיבה של זמן? האם היא נתפסת כחוויה משמעותית ומעצבת בחייהם? האם הם חשים שלאור הפוטנציאל הגבוה שלהם מלכתחילה, התוכנית הייתה מיותרת ושהיו מסתדרים בכוחות עצמם? האם הם סבורים שבעקבות השתתפותם בה הם מימשו את הפוטנציאל שלהם במידה רבה יותר?

שיטת המחקר

א. מודל המחקר

מדובר בתוכנית ייחודית: תוכנית לתלמידים מצטיינים הנמצאת על התפר בין החינוך הפורמלי לחינוך הבלתי פורמלי, תוכנית אשר פועלת לאחר שעות הלימודים ומתייחסת גם להורי החניכים ולא רק לחניכים עצמם ועוד. לאור ייחודיות התוכנית, הורכב מודל המחקר משלושה נדבכים: *שלב ההיכרות, שלב המחקר האיכותני ושלב המחקר הכמותי המייצג.*

שלב ההיכרות אשר במסגרתו ננקטו המהלכים הבאים:

- בוצעו ראיונות רקע עם מובילי התוכנית מקרב "חינוך לפסגות" ומשרד החינוך.
- נערכו ביקורים בכמה מרכזים יישוביים של "חינוך לפסגות", שבמסגרתם נערכו ראיונות עם מספר מצומצם של בוגרי התוכנית, עם קבוצה של חניכים, עם קבוצה של הורים ועם מנהלי מרכזים ומדריכים. בחלק מהמקרים נערכו ראיונות טלפוניים עם בוגרים.
- בוצעו תצפיות על מספר פעילויות שבהן לקחו חלק תלמידים הלומדים בבתי ספר יסודיים ובחטיבות העליונות.

לאחר שלב זה יצא לדרך החלק הארי של המחקר ובו נעשה שילוב בין המתודה הכמותית והמתודה האיכותנית. מטרת השילוב היא לייצר קישורים וזיקות בין היבטים של עומק ושל ייצוגיות ובאמצעותן לקבל תמונה אמינה ועשירה יותר בתחום הנבדק. המתודה הכמותית מאפשרת מתן מענה לסוגיה השנייה: קבלת מידע המייצג את האוכלוסייה שעל הפרק והמשקף את תפיסותיה, עמדותיה וכו'. כמו כן מאפשרת מתודה זו לבצע השוואות בין תת-אוכלוסיות, השוואות על פני ציר הזמן וכו'. עם זאת, המתודה הכמותית מוגבלת ביכולת שלה להיכנס לעומקם של דברים, להבין את המורכבות של הסוגיות השונות ואת ההקשר שלהן. כאן נכנסת לתמונה המתודה האיכותנית, המאפשרת לחקור נושא לעומקו, לשמוע באופן מפורט ומעמיק תפיסות, עמדות ונרטיבים של הגורמים השונים, לעמוד על הסוגיות העולות באופן ספונטני בקרב המשתתפים (להבדיל מנושאים/סוגיות מוגדרים מראש המיוצגים בשאלונים) ועוד. לצד זאת, גם למתודה זו מגבלות. הראשונה שבהן היא האפשרות המוגבלת להכללה; מטבע הדברים, במסגרת מתודה זו ניתן להגיע לאיסוף מידע בקרב מספר מצומצם יחסית של מרואיינים, ועל כן היכולת להסיק מהדברים הנאספים במסגרתה לגבי תופעות רחבות יותר בתמונת המצב הכללית, לייצג מגמות שהן מעבר לקבוצה המצומצמת שבמסגרתה נאספו – מוטלת בספק.

השילוב בין שתי המתודות נועד לסייע להתגבר על המגבלות של כל אחת מהמתודות בנפרד ולהציג תמונה מקיפה, מייצגת ומעמיקה ככל הניתן. עם זאת, חשוב כמובן לזכור שעל אף השילוב בין המתודות, עדיין למחקר מגבלות שונות, שכן הוא מתבצע בפרק זמן מצומצם ועל ידי חוקרים חיצוניים, ועל אחת כמה וכמה בתוכנית מורכבת הנעשית בפריסה רחבה, כגון "חינוך לפסגות", שבה בהחלט יש להביא בחשבון נדבכים נוספים שהמחקר אינו יכול לכסות.

בשלב האיכותני רואיינו בראיונות עומק מספר רב יותר של משתתפים ובעלי עניין שונים : קבוצות מיקוד עם חניכים, ראיונות עומק עם בוגרי התוכנית, עם מדריכים, הורים ואנשי צוות בבתי ספר שבהם לומדים החניכים. כמו כן בוצעו תצפיות בפעילויות במרכזים של "חינוך לפסגות" במטרה ללמוד הן על פרקטיקות הלמידה (שאלות לגבי יישום התוכנית) והן על התאמתן של הפרקטיקות הללו לתלמידים המצטיינים (שאלות לגבי התוצאות והתפוקות הנתפסות של התוכנית). הראיונות וקבוצות המיקוד עסקו בשלושה מישורים, בהתאם לשלושת המעגלים השונים המרכיבים את התוכנית: מישור מרכזי הלימוד, מישור בתי הספר, ומישור הקהילה והיישוב. השאלות לגבי שני המישורים הראשונים התמקדו בעיקרן בהקשרים של יישום התוכנית, במישור הקהילה והיישוב, נידון גם ההיבט של תוצאות ותפוקות התוכנית. (1) במישור מרכזי הלימוד – נשאלו אנשי הסגל של המרכזים על תפיסותיהם לגבי הנושאים הבאים: מטרות התוכנית, מרכיבי התוכנית המופעלים במרכזי הלימוד של התוכנית, לרבות פעילויות למידה והעשרה, התרומה והעשייה למען הקהילה, אופן בחירת החניכים, פיתוח החניכים, השתלמויות והכשרות להורים, הכשרת הסגל והערכת תפקודו, חומרי הלימוד, יתרונות וחסרונות התוכנית ועוד. (2) במישור בתי הספר – נבחנו הממשיקים עם בתי הספר שבהם לומדים התלמידים לצרכי התעדכנות ויצירת רצף לימודי. (3) במישור הקהילה והיישוב – נבחנו הממשיקים של מרכזי "חינוך לפסגות" ובתי הספר אל מול הקהילה והיישוב. וכאן נבחן ההקשר של התוצאות והתפוקות של התוכנית. נבדקו תפיסות החניכים והבוגרים לגבי השפעת התוכנית על בתי הספר ועל הסביבה/הקהילה.

לאור המידע שהצטבר מהמחקר האיכותני פותחו **כלים כמותיים** (שאלונים) אשר הועברו בקרב המשתתפים: מנהלים של בתי ספר, מחנכים, מדריכים בתוכנית, הורים ובוגרי התוכנית.

ב. אוכלוסיית המחקר

נקבעו שבע אוכלוסיות יעד למחקר:

- כלל התלמידים בכיתה ד' ומעלה, המשתתפים בתוכנית "חינוך לפסגות" בשנת הלימודים תשע"ז.
- **בוגרי התוכנית**
- **הורי החניכים** שלמדו במחזורים אלה
- **המחנכים** הנוכחיים שלהם בבתי הספר
- **מדריכים ומנהלים של התוכנית**
- **מנהלי בתי ספר** שבהם לומדים החניכים
- **מנהלי מחלקות חינוך** ברשויות

להלן פירוט כלי ההערכה שנקבעו לאוכלוסיות הרלוונטיות, על פי שני חלקי ההערכה: האיכותני והכמותי.

ג. החלק האיכותני

המחקר האיכותני הופעל בשני שלבים, שלב ההיכרות ושלב המחקר:

א. במסגרת שלב ההיכרות:

- בוצעו ראיונות רקע עם מובילי התוכנית מקרב "חינוך לפסגות" ומשרד החינוך.
- נערכו ביקורים בכמה מרכזים יישוביים של "חינוך לפסגות", שבמסגרתן נערכו ראיונות עם מספר מצומצם של בוגרי התוכנית⁷, עם קבוצה של חניכים, קבוצה של הורים, מנהלי מרכזים ומדריכים.
- בוצעו תצפיות על מספר פעילויות שבהן לקחו חלק תלמידים הלומדים בבתי ספר יסודיים ובחטיבות העליונות.

ב. שלב המחקר: בהתבסס על שלב ההיכרות, צוות המחקר פיתח קונספט וכלים, שבמסגרתם נעשו הצעדים באים:

- בראיונות עומק חצי-מובנים רואיינו מספר רב יותר של משתתפים ובעלי עניין שונים: מנהלי מרכזים של "חינוך לפסגות", מנהלי בתי ספר, מנהלים של מחלקות חינוך ביישובים, מדריכים, בוגרים של תוכנית "חינוך לפסגות".
- קבוצות מיקוד עם חניכים, קבוצות מיקוד עם הורים ומתווים לתצפיות בפעילויות במרכזים של "חינוך לפסגות".
- תצפיות בפעילויות במרכזי "חינוך לפסגות".

דגימה למחקר האיכותני

מרכזים של חינוך לפסגות ובתי ספר: נדגמו שלושה-עשר מרכזים של "חינוך לפסגות", תשעה מהם מהמגזר דובר העברית וארבע מהמגזר דובר הערבית, בחלוקה למחוזות ולשלבי לימוד: יסודי ועל-יסודי.

בכל מחוז נדגמו בתי ספר יסודיים ובתי ספר על-יסודיים שמזינים את המרכזים של "חינוך לפסגות" שנדגמו. במגזר דוברי העברית נדגמו ארבע מרכזים ובתי ספר משלב החינוך היסודי וחמישה מרכזים ובתי ספר מהשלב העל-יסודי. במגזר דוברי הערבית נדגמו שני בתי ספר מהשלב היסודי ושני בתי ספר מהשלב העל-יסודי.

בכל מרכז רואיין מנהל המרכז, בוצעו תצפיות בפעילויות, בחלק מהמרכזים בוצעו ראיונות עם מדריכים ובחלק מהמרכזים בוצעו קבוצות מיקוד עם חניכים והורים. בבתי הספר רואיינו מנהלי בתי הספר ובחלקם גם הרכז הרלוונטי ל"חינוך לפסגות" (אם מונה כזה).

ראו בהרחבה בטבלאות 2,1 שלהלן⁸.

⁷ הראיונות עם הבוגרים נערכו באופן טלפוני. מספר בוגרים סירבו לענות על השאלות והיו כאלה שניאותו להתראיין בשמחה. לפיכך, ייתכן שקיימת הטיה בממצאים שיוצגו לגבי הבוגרים.

טבלה 1: תיאור מדגם בתי ספר ומרכזי חינוך לפסגות במגזר דוברי העברית ופירוט מספר ראינות, קבוצות מיקוד ותצפיות

מחוז	שלב	מס' בתי"ס	מס' מרכזים	מנהלי מרכזים	מדריכים	קבוצות חניכים	קבוצות הורים	תצפיות	מנהלי בתי"ס
צפון	יסודי	1	1	1		1		2	1
	על יסודי	1	1	1	1			2	1
חיפה	יסודי	1	1	1		1		2	1
	יסודי	1	1	1	1		1	1	1
מרכז	על יסודי	1	1	1	1	1		2	1
	יסודי	1	1	1	1	1	1	2	1
דרום	על יסודי	2	2	2	2	2	1	3	2
	יסודי	2	2	2	2	2	1	3	2
ת"א	על יסודי	1	1	1	1	1		2	1
סה"כ		9	9	9	7	7	3	16	9

טבלה 2: תיאור מדגם בתי ספר ומרכזי חינוך לפסגות במגזר דוברי הערבית ופירוט מספר ראינות, קבוצות מיקוד ותצפיות

מחוז	שלב	מס' בתי"ס	מס' מרכזים	מנהלי מרכזים	מדריכים	קבוצות חניכים	קבוצות הורים	תצפיות	מנהלי בתי"ס
מרכז	יסודי	1	1	1		1		1	1
	על יסודי	1	1	1	1		1	1	1
דרום	יסודי	1	1	1	1	1		2	1
ת"א	על יסודי	1	1	1	1	1		2	1
סה"כ		4	4	4	2	3	1	6	4

סיכום מספר ראינות שנערכו לפי אוכלוסיות:

- **בוגרים של חינוך לפסגות** – נדגמו 22 בוגרים של התוכנית.
- **מנהלים של מחלקות חינוך ביישובים** – נדגמו 5 מנהלים.
- **סיכום מספר ראינות, קבוצות מיקוד ותצפיות:**
 - ראינות עם מנהלי מרכזים של חינוך לפסגות – 13
 - ראינות עם מנהלי בתי ספר – 13
 - ראינות עם מדריכים – 9
 - ראינות עם בוגרים – 22
 - ראינות עם מנהלים של מחלקות חינוך ביישובים – 5
 - קבוצות מיקוד עם חניכים – 7

⁸ למעוניינים בהרחבה - ראו נספח 2, משתני הערכה, שאלות הערכה ומקורות המידע.

- קבוצות מיקוד עם הורים – 4
- תצפיות בפעילויות "חינוך לפסגות" – 22
- בשלב שקדם למחקר האיכותני בוצעו 13 ראיונות עם בעלי עניין, קבוצות מיקוד ותצפיות וכן שני ביקורים במרכזים של חינוך לפסגות.

ד. החלק הכמותי

נערכו שישה סקרים, סקר לכל אחת מאוכלוסיות היעד.

אוכלוסייה ודגימה:

המחקר הכמותי בחן שש אוכלוסיות רלוונטיות: מנהלי בתי ספר המשתתפים בתוכנית, מחנכים בבתי ספר אלה, מדריכים בתוכנית, הורים לחניכים המשתתפים בתוכנית, בוגרי התוכנית, חניכים בתוכנית.

נערכה פנייה לכלל המנהלים, המחנכים והמדריכים והבוגרים הרשומים בתוכנית "חינוך לפסגות". בעבור ההורים נערכה דגימה מקרית פשוטה של 1300 הורים, מכלל ההורים. לגבי חניכים, נערך איסוף נתונים באמצעות שאלוני נייר ועיפרון בכיתות בבתי הספר הרלוונטיים, שבהם פועלת התוכנית.

איסוף הנתונים:

נתוני המנהלים, המחנכים, המדריכים, ההורים והבוגרים נאספו באמצעות סקר טלפוני שבוצע על-ידי חברת "טלדור", בהדרכה ובפיקוח של נציגי ראמ"ה. סקר החניכים נערך באמצעות שאלונים למילוי עצמי בבית הספר.

כלי המחקר:

על בסיס ממצאי המחקר האיכותני, כפי שתואר לעיל, בהתחשב במחקרי עבר (בעיקר הערכת תוכנית "אמירים" ומחקר "למידה משמעותית") ובהתאם לשאלות המחקר, נבנו כלי המחקר הכמותי⁹, אשר הכילו שאלות פתוחות וסגורות. בטבלה 3 שלהלן יוצגו מאפייני ההשבה למדגם.

טבלה 3: סיכום מאפייני המשיבים ושיעורי ההשבה:

טעות הסקה מרבית	% השבה	השיבו	
5.4%	82%	67	מנהלים
5.0%	82%	201	מחנכים
3.0%	83%	564	מדריכים
5.0%	81%	223	בוגרים
3.1%	83%	1099	הורים
3.0%	100%	908	חניכים

⁹ נוסחי השאלונים מופיעים בנספחים 3-8, בצירוף הממצאים הבסיסיים שעלו.

¹⁰ היות שמילוי השאלונים התבסס על החניכים שהיו נוכחים בעת הגעתו של הסוקר, לא היה ברור בדיוק כמה תלמידים היו אמורים להשיב, ועל כן לא ידוע מה גודל האוכלוסייה שמולה אפשר לחשב שיעורי השבה.

פירוט הממצאים

הממצאים בדוח זה יוצגו בחמישה פרקים, כמפורט להלן:

הפרק הראשון יעסוק במאפייני המשתתפים, ובו נבקש להבין מהם מאפייני החניכים המשתתפים בתוכנית, באופן "אובייקטיבי" (נתוני רקע סוציו-דמוגרפיים) ו"סובייקטיבי" (עמדות המשתתפים מקרב אוכלוסיות המחקר השונות המעורבות בתוכנית). נבחנו במסגרת זו יכולות החניכים, מידת הצטיינותם בלימודים וכיו"ב.

הפרק השני יעסוק בעמדות כלפי התוכנית באופן כללי ועמדות כלפי מרכיביה השונים באופן ספציפי. הפרק יעסוק בנכונות להמלצה על השתתפות בתוכנית, סיבות לשביעות רצון ולחוסר שביעות רצון, חוזקות וחולשות – בקרב כלל אוכלוסיות המחקר, שביעות רצון מהישגים, מידת התאמתה לתלמידים מצטיינים כמסגרת לימודית וכמסגרת חברתית, התאמתה למאפייני בית הספר ולצרכיו.

הפרק השלישי יהווה פרק ליבה של הדוח ויעסוק בהיבטים של ניהול התוכנית ברמה היומ-יומית: ניהול השיעורים והמפגשים, נושאי הלימוד במפגשים, ממשקים בין בית הספר והתוכנית (עדכונים רלוונטיים, קשר בין נושאי הלימוד וכו'), תפיסת השפעת התוכנית על הכיתות ועל התלמידים שלא משתתפים בה בבית הספר). עוד נעסוק במדריכים, בעבודתם ובהכשרתם, בקיום תוכניות מצטיינים נוספות, באופן שבו נבחרים תלמידים לתוכנית ובסיבות לנשירתם, במעורבות הורים וגורמים אחרים בתוכנית.

הפרק הרביעי יהווה אף הוא פרק משמעותי ויבחן את השפעות התוכנית הנתפסות על חניכים (בעיני החניכים ובעיני האוכלוסיות האחרות), השפעות בפרספקטיבה של זמן (מעניי הבוגרים), השפעות התוכנית על הסביבה (על היישוב ועל ההורים).

הפרק החמישי יהיה פרק אינטגרטיבי, אשר ינסה לסכם, מתוך ממצאי המחקר, אם התוכנית עונה על הקריטריונים של תוכנית מצטיינים.

בנוסף, בנספחים לדוח יופיעו טבלאות עם פירוט ממצאי הסקרים לפי אוכלוסיות המחקר השונות.

פרק 1: מאפייני המשתתפים

ראשית נבקש להבין מה הם מאפייני החניכים – באופן "אובייקטיבי" (נתוני רקע סוציו-דמוגרפיים) ובאופן "סובייקטיבי" (עמדות של המשתתפים מקרב אוכלוסיות המחקר השונות המעורבות בתוכנית) - לגבי יכולות החניכים, הצטיינותם בלימודים וכיו"ב.

הממצאים המרכזיים בפרק זה:

תלמידי התוכנית הם רובם ככולם ילידי הארץ, כאשר יותר מ-50% מהם הינם דור שני לעולים, בעיקר ממדינות חבר העמים לשעבר ומאתיופיה.

כ-60% הם תלמידי בתי ספר יסודיים.

בוגרי התוכנית מתאפיינים בדרך כלל בהצטרפות אליה בגיל צעיר והתמדה לאורך זמן בתוכנית: רוב גדול בקרב הבוגרים (75%) מדווחים שהצטרפו לתוכנית בגיל היסודי. מחד גיסא, ייתכן שהדבר מעיד על אופיים של תלמידים אלו, על המוטיבציות הגבוהות שלהם ועל יכולתם להתמיד במסגרת לאורך זמן: נראה כי מאפיינים אלה מתאימים לציפייה של רבים ממנהלי המרכזים ובוגרי התוכנית. בה בעת, ייתכן שהדבר מעיד גם על סגולותיה של התוכנית, ועל כך שהיא נתפסת בעיני התלמידים כמושכת וכאיכותית דיה כדי שירצו להתמיד בה.

76%-77% מהבוגרים ומהחניכים מעריכים כי הישגיהם הלימודיים גבוהים מאלו של יתר התלמידים שלמדו אתם בכיתה. רק כשליש מהם מעריכים שההישגים שלהם הם "הרבה מעל" ההישגים של בני כיתתם. כרבע מעריכים שהם כמו הממוצע.

מעדויות המחנכים – מאפייני התלמידים המשתתפים בתוכנית הם מגוונים והם לאו דווקא ה"מצטיינים ביותר". עם זאת, ניתן לשער כי בתוכנית משתתפים בדרך כלל תלמידים טובים מהממוצע וכנראה המוטיבציוניים יותר מהם, עובדה היא שמוטיבציה הוא אחד מהקריטריונים הבולטים בשלב

1.1 מה הוא קהל היעד הרצוי של המשתתפים בתוכנית?

ראשית, נסתכל על המאפיינים ה"רצויים" של החניכים המתקבלים לתוכנית בעיני בעלי העניין השונים. זאת, כדי לנסות ולזהות הלימה (או לחילופין חילוקי דעות או תפיסות שונות) בין התפיסה של מובילי התוכנית לבין התפיסות הקיימות בשטח בסוגיה זו. במהלך ביצוע החלק האיכותני במחקר, נשאלו מנהלי מרכזי "חינוך לפסגות" ובוגרי התוכנית "חינוך לפסגות" מי אמור לדעתם להיות קהל היעד הרצוי של התוכנית. מניתוח התשובות עולה **שקיימת שונות בעמדות לגבי קהל היעד הרצוי לתוכנית.** חלק מהם, בעיקר מקרב המנהלים של מרכזי "חינוך לפסגות", סבורים שהתוכנית צריכה לפנות לקהל יעד של תלמידים מצטיינים וחלקם סבורים שיש לקבל לתוכנית גם תלמידים אחרים. למשל, תלמידים המצטיינים בתחומים שאינם עיוניים דווקא או כאלה שהם בעלי פוטנציאל למצוינות (אשר עד כה לא הוכחה במישור הלימודי). גם המנהלים וגם הבוגרים הדגישו את נושא המוטיבציה כמאפיין רצוי חשוב, כפי שנראה להלן:

א. חלק מהמנהלים ורוב הבוגרים גרסו **שקהל היעד של התוכנית לא אמור להיות רק תלמידים מצטיינים, אבל חשוב מאוד שהם יהיו בעלי מוטיבציה גבוהה להצליח בלימודים** (חלק הדגישו שעליהם להיות ממעמד סוציו-אקונומי נמוך). לדוגמה, ילדים בעלי פוטנציאל שצריכים לעבוד איתם על תחושת המסוגלות העצמית שלהם על מנת שיצליחו. בקרב בוגרי התוכנית חלק גדול אמרו שהיו בוחרים חניכים שרוצים להשקיע: "הייתי בוחרת לאו דווקא בחכמים, אלא כאלה שרוצים להשקיע, כל מי שמוכן לתת מעצמו. גם כאלה שלא מגיעים ל-90-100 אבל רוצים להשקיע. זה חשוב ביותר הרצון". (בוגרת התוכנית).

ב. חלק מהמנהלים טענו **שהתוכנית צריכה לפנות למצטיינים**, שכן ברגע שמקבלים תלמידים שאינם מצטיינים אך הם בעלי פוטנציאל, הדבר פוגע לפעמים בניהול הקבוצה: "מצוינות זה אורח חיים... צריך גם רצינות בגלל הדרישות, נוכחות, שת"פ עם קבוצה". (מנהלת מרכז יסודי).

ג. חלק מהמנהלים והבוגרים ציינו **שיש מקום לתלמידים שהם מצטיינים לאו דווקא בתחום הלימודי**: "צריך להגדיר את התוכנית כתוכנית למצוינות, אך לא צריכים להיות מקובעים. אני לוקח שניים-שלושה חניכים שהם בעלי פוטנציאל למצוינות אבל לא בתחום הלימודי, שדווקא אם אעבוד איתם על אלמנטים אחרים, אז אגיע למצוינות". (מנהל מרכז יסודי).

באותה רוח ציינה בוגרת התוכנית: "אני לא חושבת שצריך להיות רק למצטיינים... יש שמצטיינים מבחינה אחרת, יכולות אחרות". (בוגרת התוכנית).

1.2. מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של החניכים

בתרשימים 4-5 שלהלן יופיעו נתונים על מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של המשתתפים בתוכנית "חינוך לפסגות".

טבלה 4: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של החניכים שנסקרו בתהליך ההערכה (אחוזים, מתוך ממצאי הסקר):

אחוזים, מתוך תלמידי "חינוך לפסגות"	N=908
שכבת לימוד	
59%	ד - ו
29%	ז - ט
11%	י - יב
מגדר	
57%	בת
43%	בן

טבלה 5: ארץ לידה וארץ מוצא: באיזו ארץ נולדת ובאילו ארצות נולדו הורידך? (אחוזים, מתוך ממצאי הסקר):

אבי החניך	אם החניך	החניך	N=908
51%	51%	94%	ישראל
24%	25%	3%	ברה"מ לשעבר
16%	15%	2%	אתיופיה
0%	1%	0%	ארה"ב / קנדה
2%	2%	0%	מדינות ערב
3%	6%	0%	מדינות מערב אירופה
4%	1%	1%	אחר

כמעט כל החניכים שהשיבו לסקר הם ילידי ישראל. כמחציתם דור שני לעולים, ומהם רבע יוצאי ברה"מ לשעבר ו-15% יוצאי אתיופיה.

1.3 מאפיינים לימודיים

בפרק זה יציגו מאפייני החניכים מבחינה לימודית (האם הם המצטיינים שבתלמידי השכבה?) ומבחינת ותק בתוכנית "חינוך לפסגות".

1.3.1 ותק ושנת הצטרפות לתוכנית

בטבלאות הבאות מוצגים ותק ההשתתפות בתוכנית לפי עדות חניכים, וכיתת ההצטרפות לפי עדות הבוגרים.

טבלה 6: כמה שנים את/ה משתתף/ת בתוכנית "חינוך לפסגות"? (אחוזים):

חניכים, n=908	
24%	1
27%	2
16%	3
17%	4-5
16%	6 ומעלה

טבלה 7: באיזו כיתה היית כאשר הצטרפת לתוכנית "חינוך לפסגות"? (אחוזים):

בוגרים, n=223	
33%	ג
42%	ד-ו
13%	ז-ח
7%	ט-י
0%	יא-יב

מתוך הנתונים בטבלה 7 עולה כי בוגרי התוכנית מתאפיינים בדרך כלל בהצטרפות אליה בגיל צעיר והתמדה לאורך זמן בתוכנית: רובם הגדול של הבוגרים מדווחים שהצטרפו בגיל היסודי (75% הצטרפו עד כיתה ו').

ייתכן שהדבר מעיד בעיקר על אופיים של תלמידים אלה, על המוטיבציות הגבוהות שלהם ועל יכולתם להתמיד במסגרת לאורך זמן. כמו כן יכול הדבר להעיד גם על נקודת חוזק של התוכנית שיש בכוחה לשמר את השתתפות החניכים בה לאורך זמן¹¹.

1.3.2 מה מאפיין את תלמידי "חינוך לפסגות"?

מדריכים ומחנכים התבקשו, באמצעות שאלה פתוחה בשאלון, לציין מה לדעתם מאפיין את תלמידי "חינוך לפסגות".

- מעיון בתשובות המחנכים ניתן לראות מספר דפוסי תשובה שכיחים (בסדר שכיחות יורד)¹²:
- מצד אחד, רוב גדול מקרב המחנכים והמדריכים העידו כי המאפיין המרכזי של החניכים הוא **הצטיינות והצלחה**, אם כי עלו מספר סוגי הצטיינות (לימודית, חברתית, או שילוב של שניהם).
 - **מוטיבציה ללמידה** הוזכרה לעיתים קרובות מאוד כפרמטר משמעותי.
 - **"ילדים טובים"**.
 - היו מחנכים אשר הזכירו "תלמידים בינוניים", "רגילים", תלמידים "בינוניים בעלי מוטיבציה"¹³.
 - **"רקע מגוון"** – תשובה בסגנון זה נרשמה כמה פעמים.
 - **רקע סוציו-אקונומי נמוך**

¹¹ יש כמובן להתייחס במשנה זהירות לנתונים, משום שאין בידינו נתונים מקבילים של בוגרי בתי הספר שהשתתפו בתוכנית, אך לא התמידו בה.

¹² בעת הצגת שכיחויות של תשובות לשאלות פתוחות במסגרת סקר, איננו נוהגים להציג את השכיחויות באחוזים מטעמים מתודולוגיים: אחוזים אלו אינם בני השוואה לנתונים של שאלות סגורות; רק אלו שהנושא עלה בדעתם התייחסו אליו; אילו היו נשאלים ייתכן שהנתונים היו נראים אחרת. ההתייחסויות והניתוח לשאלות הפתוחות הם על פי גישה איכותנית.

¹³ כאמור, האחוזים אינם מוצגים מטעמים מתודולוגיים. עם זאת, לאור העובדה שהיו מחנכים (מעבר לכמה בודדים) שכן השיבו באופן הזה – הדבר מצביע על קיומה של התופעה ועל הצורך בהמשך בדיקתה.

תשובות המדריכים היו דומות באופיין לאלו של המחנכים, אם כי היו בהם יותר שהזכירו "מצב סוציו-אקונומי נמוך" ו"רקע מגוון", "תלמידים רגילים".

מהממצאים ניתן לשער כי אכן רוב החניכים המגיעים לפרויקט הם תלמידים טובים מאוד ובעלי מוטיבציה. נראה כי על פי רוב (אך לא תמיד) מדובר בתלמידים מצטיינים. כך שמתוך ניתוח השאלות הפתוחות עולה ההשערה כי המדיניות המוצהרת של התוכנית המועידה אותה לתלמידים מצטיינים אינה באה תמיד לידי ביטוי.

בהמשך לסוגיית זהות התלמידים המשתתפים, נבחן להלן שאלות ישירות לגבי מאפייני החניכים. האם תלמידי "חינוך לפסגות" הם אכן מצטייני בית הספר? נבחן זאת באמצעות שאלות שבחנו אם החניכים בתוכנית הם המצטיינים בבית הספר, את הערכת החניכים את רמתם הלימודית ביחס לתלמידים אחרים ושאלות שבוחנות מוטיבציה להצליח בבית הספר.

הנתונים יוצגו בשלוש הטבלאות שלהלן:

טבלה 8: האם בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים המצטיינים מבית הספר שלך? (אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות):

מנהלים N=67	מחנכים N=201	הורים N=1099	בוגרים N=223	חניכים N=908	
67%	61%	74%	75%	71%	בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים התלמידים המצטיינים בבית הספר

כשני שלישים עד שלושה רבעים מהאוכלוסיות השונות מעריכים כי בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים התלמידים המצטיינים בבית הספר.

טבלה 9: כשאני מסתכלת/ת באופן כללי על ההישגים הלימודיים שלי בהשוואה להישגים של בני שכבתי, ההישגים הם... (בקרב הבוגרים ההיגד נוסח בהסתכלות אחורה, על הישגיהם הלימודיים בעת לימודיהם בבית הספר):

בוגרים, n=223	חניכים, n=908	
33%	38%	הרבה מעל יתר התלמידים בכיתה
44%	28%	מעל יתר התלמידים בכיתה
22%	27%	בערך כמו יתר תלמידי הכיתה
0%	4%	מתחת ליתר תלמידי הכיתה
0%	2%	הרבה מתחת ליתר תלמידי הכיתה
1%	0%	לא יודעת, לא זוכרת

76%-77% מהבוגרים ומהחניכים מעריכים כי הישגיהם הלימודיים הם מעל יתר החניכים שלמדו אתם בכיתה, כאשר רק כשליש מהם מעריכים שההישגים הם "הרבה מעל" ההישגים של בני כיתתם. כרבע מהם מעריכים שהם בעלי הישגים כמו הממוצע.

טבלה 10 : אנא סמני את מידת הסכמתך עם כל אחד מהמשפטים הבאים: (שיעור המשיבים במידה רבה / רבה מאוד):

חניכים, חינוך לפסגות n=908	
93%	באופן כללי, אני מצפה להצליח בבית הספר
82%	באופן כללי, אני בטוח/ה שאוכל לבצע בצורה מעולה את העבודות והמבחנים בהמשך הלימודים שלי בבית הספר
80%	באופן כללי בבית הספר, אני מעדיף/ה חומר לימוד שיעורר את סקרנותי, גם אם הוא חומר שקשה ללמוד

כמעט כל החניכים מדווחים כי הם מצפים להצליח בבית הספר. מעט פחות מכך (80%-82%) סבורים כי הם בטוחים שיוכלו לבצע את העבודות והמבחנים בצורה "מעולה", ושהם מעדיפים חומר לימוד שיעורר את סקרנותם, גם אם הוא קשה להם.

כלומר, מהנתונים בשלוש הטבלאות ניתן להסיק ככלל כי בתוכנית משתתפים תלמידים טובים מהממוצע, וכנראה המוטיבציוניים יותר, שבמקרים רבים אלו אכן התלמידים המצטיינים. עם זאת, נראה כי לא מדובר בתוכנית המתמקדת באופן נחרץ ב"מצטיינים ביותר".

פרק 2: עמדות כלפי התוכנית

הפרק הנוכחי של הדוח יעסוק בעמדות כלפי התוכנית באופן כללי וכלפי מרכיביה השונים באופן ספציפי.

ראשית נציין מתוך המחקר האיכותני אמירות על חזון התוכנית ומטרותיה, על פי תפיסת בעלי העניין השונים. לאחר מכן תיבחן בקרב כלל אוכלוסיות המחקר שביעות הרצון הכללית מהתוכנית ומתוך כך ייבחנו נכונות להמלצה על השתתפות בתוכנית ותפיסת תרומתה, סיבות לשביעות הרצון ולחוסר שביעות הרצון, חוזקות וחולשות התוכנית.

לאחר מכן ייבחנו ספציפית מידת התאמתה הנתפסת של התוכנית לתלמידים מצטיינים – כמסגרת לימודית וכמסגרת חברתית, התאמתה למאפייני בית הספר ולצרכיו.

הממצאים המרכזיים בפרק זה:

המרכיבים המרכזיים המזוהים עם מטרות וחזון התוכנית הם קידום בתחום הלימודי, החתירה למצוינות בתחומים הלימודיים ובתחומים אחרים בחיי החניכים (בבית, בקהילה וכו'), הקניית ערכים חברתיים, העצמה אישית ומתן הזדמנות לתלמידים מהפריפריה לממש את הפוטנציאל שלהם. נושא המצוינות בלט בתשובות מנהלי מרכזים של חינוך לפסגות.

מהנתונים נראה בבירור שההערכות הבסיסיות כלפי התוכנית חיוביות מאוד, בקרב כל האוכלוסיות הרלוונטיות. מצד שני, ראוי לשים לב לשיעור הגבוה של המנהלים (כ-27%) שסבורים כי דרכי ההוראה בתוכנית "חינוך לפסגות" אינן מותאמות במידה רבה למצטיינים.

עם זאת, נראה כי למרות הערכה בסיסית חיובית, רמת ההתלהבות מהתוכנית שמציגים התלמידים פחותה בהשוואה לזו המדווחת על ידי האוכלוסיות האחרות. לעומתם, בוגרי התוכנית מציגים כלפי יחס חיובי מאוד. לממצא זה שני הסברים אפשריים: חלק מהחניכים המשתתפים בתוכנית פחות מסוגלים לראות ביתרונות התוכנית בעת השתתפותם בה, ואלו נגלים להם רק בשלבים מאוחרים יותר. הסבר נוסף הוא שדעותיהם של הנושרים מהתוכנית (גם מטעמי חוסר שביעות רצון) אינם מיוצגות על ידי הבוגרים, שעה שאלו האחרונים, שהתמידו בתוכנית עד סיומה, חזקה עליהם שיהיו ערים ליתרונותיה.

בהסתכלות כללית, החוזקות המרכזיות של התוכנית, כפי שנתפסו ודווחו על ידי המשיבים למחקר, הן מגוונות, וכל אוכלוסייה ציינה נושאים מעט שונים בהקשר זה. עם זאת ניתן לסכם ולומר באופן כללי כי החוזקות של התוכנית הן כדלקמן: התרומה שלה לחניכים (הן בפן הלימודי והן החברתי), העובדה שהיא מעצימה תלמידים מהפריפריה, התגמולים (החומרניים והלא חומרניים)

הכרוכים בה מבחינת המדריכים והעובדה שהתוכנית נעשית בשיתוף פעולה עם מגוון גורמים.

חולשות מרכזיות נתפסות של התוכנית: נראה כי הללו קשורות לבעיות טכניות וארגוניות בתוכנית ובעיקר לעומס הנובע מהאינטנסיביות של התוכנית, לטיב האוכל אשר ניתן לחניכים, לתנאים הפיזיים בחלק מהמרכזים, לתגמול הבלתי מספק שניתן במסגרתה לסגל "חינוך לפסגות" ולמאפייני קהל היעד של התוכנית.

2.1 החזון החינוכי והמטרות של עמותת "חינוך לפסגות"

כאמור במבוא, חזון עמותת "חינוך לפסגות" הוא צמצום פערים חברתיים על ידי יצירת שוויון הזדמנויות לילדים ונוער בעלי פוטנציאל למצוינות, החיים בפריפריה החברתית והגיאוגרפית של ישראל.

המטרות של העמותה הן:

- מתן כלים להצלחה אקדמית לכל ילדי העמותה (ובכלל זה כלים לימודיים, תודעתיים, חברתיים ורגשיים).
- הקניית ידע עולם והרחבת אופקים.
- קידום השתלבות חברתית בונה ותורמת.
- הפיכת החינוך לערך, וההשכלה – למטרה.

כיצד נתפסות מטרות התוכנית ויעדיה? במסגרת החלק האיכותני במחקר, בעלי העניין בתוכנית, לרבות מנהלי מרכזי חינוך לפסגות, חניכים, בוגרי התוכנית, מדריכים, מנהלי בתי ספר והורים לחניכים, התבקשו להסביר את תפיסותיהם לגבי התוכנית ומטרותיה. מניתוח תשובותיהם עולה שהתפיסות שלהם נמצאות בהלימה עם חזון העמותה ומטרותיה, אך בעוד מנהלי המרכזים הדגישו יותר את הפן הערכי של התוכנית ואת היותה תוכנית הוליסטית שיש בה אלמנטים של מצוינות והעצמה חברתית, החניכים, הבוגרים וההורים הדגישו יותר את העובדה שהתוכנית מקדמת את החניכים בתחום הלימודי ומהווה מסגרת חברתית שמעצימה אותם.

א. קידום החניכים בתחום הלימודי – נושא זה עלה בראיונות על ידי מרבית בעלי העניין, אך זכה ליתר הדגשה על ידי ההורים, החניכים והבוגרים. לדוגמה, חלק מהורי החניכים המשתתפים בתוכנית ציינו שהתוכנית נותנת חיזוק וסיוע בתחום הלימודי, שבזכותם משיגים החניכים ציונים טובים יותר. בהקשר לכך, בוגרי התוכנית הדגישו ביחוד את התמיכה שקיבלו בשלב העל-יסודי. באופן ספציפי יותר, הבוגרים ציינו את התגבורים הלימודיים ואת התמיכה והמרתונים לקראת בחינות הבגרות: " (עשו) לנו מרתונים לקראת בגרות, למשל היסטוריה, אזרחות, ספרות... זה היה למידה בקבוצות על ידי המנהלים של התוכנית. במתמטיקה ואנגלית היו שיעורים פרטניים" (בוגרת התוכנית).

חלק מהבוגרים טענו שההישגים שלהם הם תולדה של התמיכה הרבה שקיבלו במסגרת התוכנית: "תוכנית מעולה. עזרה בכל מה שהייתי צריכה, כל ההישגים שלי בזכותם" (בוגרת התוכנית).

חלק ממנהלי בתי הספר הזכירו **שתלמידים המשתתפים בתוכנית משפיעים על תלמידים אחרים הלומדים בבית הספר וגורמים להם לרצות להשתפר**. עניין זה הודגש בייחוד בבתי ספר שבהם תלמידי "חינוך לפסגות" לומדים במסגרת כיתות אקדמיות.

ב. **חינוך ערכי** – המנהלים של מרכזי "חינוך לפסגות" ציינו את החינוך הערכי כחלק מהעקרונות החינוכיים של התוכנית. חלק מהם אמרו שמבחינתם החינוך הערכי קודם לפן הלימודי. לדבריהם חשוב שהחניכים יתנהגו כיאות ויהיו אנשים טובים. בפעילות היום-יומית במרכזים, הדברים באים לידי ביטוי בכך שבכינוס-יום מדברים על ערכים: "על קבלת האחר, דרך ארץ ונתינה".

חלק הזכירו את פעולות ההתנדבותיות שנעשות על ידי החניכים למען הקהילה: התלמידים משתתפים בפעילות התנדבות ביישוב; "עזרה לתלמידי חינוך מיוחד, ביקור במועדוני קשישים ועבודה עם נוער בסיכון" (מנהל מרכז על יסודי).

ג. **תוכנית למצוינות** – עניין זה עלה בעיקר בראיונות עם מנהלי המרכזים של חינוך לפסגות. חלק מהם פירטו לגבי הפעילויות שמתקיימות במרכז וציינו שהן מכוונות למצוינות. הם נימקו זאת בטיב התוכנית ההוליסטית, שכוללת התייחסות להיבטים לימודיים, חברתיים וערכיים, כגון חוגי העצמה ומצוינות, מושג שבועי, פעילות התנדבות ועוד. כמו כן, הם נימקו זאת בכך שהתוכנית מספקת גירוי לסקרנות של התלמידים שצמאים לכך: "התכנים של חינוך לפסגות מעשירים את הרמה האינטלקטואלית" (מנהלת מרכז יסודי).

ד. **התוכנית מהווה מסגרת חברתית שמעצימה את החניכים** – חלק מהחניכים ציינו שהתוכנית מהווה מקום ללימודים ולחיי חברה: "מקום שכיף ללמוד בו ולהעביר את הזמן פה במקום להשתעמם בבית".

באותה נימה ציינו הורים לחניכים שהתוכנית נותנת מענה חברתי לילדים וגורמת לחיזוק הביטחון האישי שלהם. חלק מההורים דיווחו שהילדים שמחים לבוא לפעילויות ופוגשים בהן חברים, יוצאים לטיולים, נהנים מחוגי הספורט וכיוצא בזה. כמו כן היו הורים שאמרו שהביטחון העצמי של הילדים השתפר בעקבות ההשתתפות בתוכנית. בוגרי התוכנית דיווחו אף הם שהתוכנית נתנה להם מענה בתחום החברתי ולא רק בתחום הלימודי. הם גם ציינו שהתוכנית העצימה אותם מהבחינה החברתית ושהצוות תמך בהם במהלך הדרך.

ה. **תוכנית שמאפשרת ניידות מעמדית וסגירת פערים בין פריפריה למרכז ובין אוכלוסייה חזקה וחלשה** – עניין זה הוזכר על ידי חלק ממנהלי מרכזים של חינוך לפסגות, מהמדריכים ומהמנהלים של מחלקות חינוך של יישובים המשתתפים בתוכנית: "זוהי תוכנית מאוד חיונית לאוכלוסייה חלשה ומוחלשת. גורמת לשינוי בדרכי חשיבה, בתפישת העצמי ודחיפה לאקדמיה או פתוח קריירה" (מנהלת מרכז על יסודי)... "מאמינה שמעניק לפריפריה את אחד הדברים שצריכים – חשיפה להשכלה גבוהה כאופציה לניידות מעמדית" (מנהלת מרכז על יסודי).

ו. **מודלינג למסלול אקדמי** – חלק מההורים של חניכי חינוך לפסגות ציינו שצוות חינוך לפסגות מהווה מודלינג לחניכים שיבקשו לפנות למסלול אקדמי בעתיד: "חינוך לפסגות זה אנשים

מהאוניברסיטה – דוגמה אישית מאוד יפה איך אפשר להצליח" (הורה לחניך/ה ממרכז על יסודי)... "הילדים מתחילים לדבר על אוניברסיטה, זה משהו מהמם" (הורה לחניך/ה ממרכז יסודי).

בסיכומו של דבר, בהתייחסויותיהם לגבי מטרות וחזון העמותה הדגישו המרואיינים את הנושאים הבאים: קידום בתחום הלימודי, חתירה למצוינות בתחומים הלימודיים ובתחומים אחרים בחיי החניכים (בבית, בקהילה וכו'), הקניית ערכים חברתיים, העצמה אישית ומתן הזדמנות לתלמידים מהפריפריה לממש את הפוטנציאל שלהם. נושא המצוינות בלט בתשובות מנהלי מרכזים של חינוך לפסגות. עם זאת מרואיינים מעטים יחסית הזכירו בצורה מפורשת את המטרה של מתן כלים להצלחה אקדמית.

2.2 שביעות רצון כללית

ראשית, נסתכל על האופן שבו מוערכת התוכנית באופן כללי בעיני אוכלוסיות המחקר. הנתונים מוצגים בטבלה שלהלן.

טבלה 11: שביעות רצון כללית מתוכנית חינוך לפסגות בעיני האוכלוסיות הרלוונטיות (שיעור המשיבים בקטגוריות החיוביות):

מנהלים N=67	מחנכים N=201	הורים N=1099	מדריכים N=564	בוגרים N=223	חניכים N=908
80%	76%	89%		92%	75%
87%	87%	91%	90%	91%	70%
94%	87%	94%			73%
69%					
			91%		
				95%	66%
					70%

מהנתונים עולה בבירור שהערכות הבסיסיות כללי כלפי התוכנית הן חיוביות מאוד בקרב כל האוכלוסיות הרלוונטיות:

- כ-70% מהחניכים וכ-90% מחברי האוכלוסיות האחרות מוכנים להמליץ על התוכנית לאנשים רלוונטיים.
- כ-75%-80% מהמנהלים, מהמחנכים והחניכים וכ-90% מההורים ומהבוגרים מרוצים מהתוכנית.

- כ-70% מהמנהלים סבורים שהתוכנית תורמת לבית הספר.

נראה כי למרות הערכה בסיסית חיובית, רמת ההתלהבות מהתוכנית שמביעים החניכים פחותה בהשוואה לזו שמביעות האוכלוסיות האחרות, אך לעומתם, בוגרי התוכנית מציגים כלפיה יחס חיובי מאוד. לממצא זה שתי משמעויות אפשריות:

- חלק מהחניכים מסוגלים פחות לראות ביתרונות התוכנית בעת השתתפותם בה, ואלו נגלים לעיניהם רק בשלבים מאוחרים יותר. שיעור החניכים המדווחים כי הם גאים בתוכנית נמוך יחסית (כשני שלישים, לעומת כל הבוגרים). מי שמתמיד בתוכנית עד לסיומה, חזקה עליו שהוא ער ליתרונותיה.
- באופן קוהרנטי, בקרב אוכלוסיית החניכים, רמת שביעות הרצון מהתוכנית בקרב תלמידי העל-יסודי גבוהה יותר מאשר בקרב תלמידי היסודי. עוד נמצא כי בקרב דוברי העברית רמת שביעות הרצון נמוכה יחסית לדוברי הערבית.

באופן יחסי, הורים אקדמאים מרוצים פחות מהתוכנית מהורים שאינם כאלה (למרות ששביעות הרצון גבוהה בקרב כלל אוכלוסיות ההורים). ייתכן כי הדבר קשור למאפייני האוכלוסייה (משכילים יותר ביקורתיים בדרך כלל), או לציפיות שונות שלהם מהתוכנית, המבוססות על ניסיון והיכרות עם תוכניות אחרות.

לא נמצאו הבדלים משמעותיים בשביעות הרצון בקרב מחנכים בעלי מאפייני רקע שונים.

2.3 חסרונות ויתרונות נתפסים

בפרק זה נעמוד על יתרונותיה של תוכנית "חינוך לפסגות" ועל הסיבות המרכזיות לשביעות הרצון ממנה מחד גיסא, ועל חסרונות התוכנית והסיבות לחוסר שביעות הרצון ממנה מאידך גיסא, כפי שאלו עלו מניתוח התשובות בממצאי המחקר האיכותני ומהשאלות הפתוחות שבמחקר הכמותי.

2.3.1 יתרונות נתפסים של התוכנית

להלן יוצגו ההסברים לרמת שביעות הרצון הרבה מהתוכנית:

- **מאפייני התוכנית והתרומה לחניכים:**
 - אמירות כלליות: תוכנית טובה, שמועברים בה **תכנים מקצועיים וחשובים** (הוזכר על ידי כל הגורמים).
 - מאפשרת **למידה מעשירה**: העשרה, למידה של נושאים חדשים, "לפתוח את הראש" למידה ברמה גבוהה.
 - סיוע לחניכים **בלימודים** (תשובות שכיחות של הורים ושל מחנכים).
 - שיפור **הביטחון העצמי** של החניכים, בלימודים ובחיים בכלל (תשובות שכיחות של הורים יותר מאשר בקרב אוכלוסיות אחרות).

- הורים ומחנכים ציינו בשביעות רצון כי מתקיימת פעילות חברתית והתנדבותית, בתוכנית, וכן טיולים ופעילויות פנאי רבות אחרות.
- הורים ציינו (כתשובה השכיחה ביותר...) במילים אלו או אחרות כי התוכנית מאפשרת התאוורות/מסגרת אלטרנטיבית לחניכים. לדברי הורים, במרכזים מקפידים על משמעת, ובסך הכול טוב לילדים: "בפועל, ילדינו לא רוצים לחזור הביתה בסוף הפעילות, זה אומר שהם נהנים וטוב להם" (הורים לחניכים ממרכז יסודי).
- העצמה לתלמידים מהפריפריה – תשובות כגון "העצמה של תלמידים מהפריפריה", "הזדמנות למצטיינים מהפריפריה", "העשרה לתלמידי הפריפריה" היו סוג התשובות השכיח ביותר שהועלו על ידי מנהלים, ותשובות שכיחות בקרב מחנכים לשאלה הפתוחה בסקר.
- התגמולים (החומריים והלא חומריים) המתקבלים כתוצאה ממילוי התפקיד – עמדה זו הוצגה על ידי סגל "חינוך לפסגות". חלק הסבירו ששביעות הרצון נובעת מתגמול אינטרינזי: "זה משהו מאוד הדדי בתפקיד כמו שלי. התמורה למה שאת נותנת אני מקבלת אהבה מהילדים ומהמרכז, והעמותה מאוד מחבבת ועוזרת" (מנהלת מרכז על יסודי). היו גם כאלה שאמרו ששביעות הרצון שלהם נובעת מהתגמול החומרי שאותו מקבלים עבור עבודתם כמדריכים (אם כי נראה בהמשך כי נושא זה שנוי במחלוקת).
- תוכנית הנועשית בשיתוף פעולה: מנהל בית ספר שבו פועלת כיתה אקדמית הסביר על מעלותיה של התוכנית. לטענתו, שביעות הרצון נובעת מכך שמדובר במודל חינוכי אפקטיבי שבו שותפים העירייה, המוסד האקדמי והצוות החינוכי של בית הספר ושהתוכנית ממוקדת אקדמיה. באותה רוח, הסבירו בוגרי התוכנית שמדובר בתוכנית טובה והדגישו את העזרה והתמיכה בתחומים הלימודיים והחברתיים שהם קיבלו במרכזים, ושהישגים שאליהם הגיעו אפשרו/יאפשרו להם ללמוד באקדמיה במקצועות מבוקשים.

2.3.2 חסרונות נתפסים של התוכנית

- מהראיונות ומקבוצות המיקוד עולה שיש כמה סיבות לחוסר שביעות רצון מהתוכנית:
- בעיות ארגוניות¹⁴: תשובות מסוג זה היו שכיחות ביותר בקרב המנהלים. לדוגמה:
 - שעות פעילות לא נוחות המובילות לעומס – תשובות מסוג זה היו השכיחות ביותר בקרב מנהלים של חינוך לפסגות. הטענה היא שהפעילות מבוצעת בשעות הערב ושהשעות הלימודים הן ארוכות ולא תמיד נוחות לחניכים. הורים טענו כי שעות הפעילות הלא נוחות פוגעות בחיי החברה של החניכים. מנהלים של מרכזים הסבירו כך: "שלוש פעמים בשבוע אחרי בית הספר, עד שעות מאוחרות... לא כל ילד מצליח לעמוד בזה..." (מנהלת מרכז על-יסודי). "...לאורך זמן לא מושך אותם הקטע הלימודי. וזה מוריד את המוטיבציה" (מנהלת מרכז יסודי).
 - טיב האוכל שניתן לחניכים – הורים וחניכים הלינו על טיב האוכל הניתן להם במסגרת המרכזים של "חינוך לפסגות". חלק מההורים אמרו שהם נאלצים להכין את האוכל בעצמם...

¹⁴ נציין שלא כל הנושאים הם באחריות העמותה/התוכנית, אך חשוב להכירם ולתת עליהם את הדעת, לטובת החניכים ובתי הספר המשתתפים בתוכנית.

- **תנאים פיזיים במרכזים** – אלה דורשים שיפור, בעיקר בחלק מהמרכזים במגזר דובר הערבית. לדוגמה, בשיחות עם חניכים עלו טענות כגון "אשכול פיס הוא מקום קטן ומטונף"..." בית הספר צפוף ולא מספיק מתאים לפעילות".
 - **מיקום התוכנית לא נוח** - הועלה על ידי הורים, שטענו שהתוכנית אינה מתקיימת בבית הספר שבו לומדים הילדים.
 - **לחץ ועומס מוגזמים** -- חלק מהסגל, בייחוד מנהלי המרכזים, הלינו על כך שהעבודה במסגרת מרכז "חינוך לפסגות" אינטנסיבית מאוד: "אני חושבת שהעבודה והדרישה ממני כמנהלת היא מטורפת. העמותה דורשת המון מהעובדים שלה ומייצרת מענה שהוא באמת איכותי" (מנהלת מרכז על-יסודי).
 - **תגמול לא מספק לסגל "חינוך לפסגות"** – בהמשך לכך, חלק מהמנהלים של מרכזי חינוך לפסגות טענו שהעמותה לא תמיד מוקירה את ההשקעה והמאמץ של הסגל. חלק מהמדריכים הלינו על כך שהתוכנית מחייבת השקעה רבה, שעה שלמדריך אין הרבה זמן מכיוון שהלימודים במוסד האקדמי הם תובעניים.
 - **מאפייני קהל היעד של התוכנית** – חלק מבעלי העניין טענו שהתוכנית אינה פונה לקהל היעד הרצוי מבחינתם. חלק מהמדריכים הסבירו שקיים פער בין האופן שבו הוצגה התוכנית כתוכנית למצטיינים ובין המציאות שבה צריכים לעבוד עם חניכים על ה"בסיס". לעומתם, חלק ממנהלי בתי הספר הציגו טענה שונה, לפיה התוכנית פונה למצטיינים ולא לקהל היעד הנכון שהוא ה"בינוניים". קרי, לדעתם מן הראוי לקבל לתוכנית תלמידים ברמה בינונית, לעבוד איתם על חוזקות ולהוביל אותם למצוינות. התפיסה האחרונה אינה מייצגת, כמובן, את התפיסות של האגף למחוננים ומצטיינים, אך מדובר בקול שעלה מהשטח, ועל כן חשוב להביאו כחומר למחשבה ו/או לשקול חידוד מסרים בקרב המנהלים בנושא זה.
 - **אמירות שלפיהן התשלום עבור ההשתתפות הוא יקר** (הועלה על ידי הורים במסגרת תשובות לשאלה פתוחה בסקר).
 - תפיסה שלפיה **אין מספיק מודעות לתוכנית ולתרומתה**. אמירות אלו נאמרו על ידי הורים במסגרת השאלות הפתוחות בסקר, ויש בהן כדי להעיד על תפיסה לפיה מדובר בתוכנית חשובה ותורמת בעיני ההורים (ממצא שמקבל חיזוק במקומות נוספים בדוח זה).
- עוד יצוין כי לעומת אוכלוסיות אחרות המחנכים ידעו פחות להעריך את התוכנית באופן כללי, ועל כן נראה כי התשובות שלהם לגבי יתרונות וחסרונות התוכנית היו דלות יותר. ייתכן שיש בממצא זה כדי להעיד על היכרות בלתי מספקת שלהם עם הנעשה בתוכנית וכי יש להציב סוגיה זו כיעד להמשך.

2.4 תפיסת מידת ההתאמה של התוכנית לתלמידים מצטיינים

האם התוכנית מתאימה לתלמידים מצטיינים? להלן התפלגות הממצאים בנושא זה.

טבלה 12: התאמת "חינוך לפסגות" לתלמידים מצטיינים (אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה):

מנהלים N=67	מחנכים N=201	מדריכים N=564	בוגרים N=223	חניכים N=908	
74%	75%	71%	82%	67%	התוכנית מאתגרת את התלמידים המצטיינים / מאתגרת עבורי
60%	71%	69%			דרכי ההוראה בתוכנית "חינוך לפסגות" מותאמות לשם קידום תלמידים מצטיינים
89%	81%	83%			התוכנית חושפת את התלמידים לתחומי דעת ויצירה שונים
		77%			אני מרגיש/ה כי מערכי השיעור מתאימים לתחומי העניין של התלמידים שלי.
			92%		תוכנית "חינוך לפסגות" התאימה לצרכים שלי

בקרב רוב האוכלוסיות התפיסה השכיחה היא שהתוכנית מותאמת לשמש כתוכנית לתלמידים מצטיינים:

- כשני שלישים מהחניכים וכשלושה רבעים מהאוכלוסיות האחרות סבורים שהתוכנית מאתגרת תלמידים מצטיינים.
- כשני שלישים סבורים כי דרכי ההוראה בתוכנית מותאמות לשם קידום התלמידים המצטיינים.
- שיעור גבוה יותר, של יותר מ-80%, סבורים כי התוכנית חושפת את החניכים לתחומי דעת ויצירה שונים, וכי אלה מתאימים לתחומי העניין של החניכים.
- 92% מהבוגרים סבורים כי התוכנית מתאימה לצרכים שלהם.

עם זאת, ראוי לשים לב לשיעור הגבוה, של כ-30%-40% מהמשיבים, הסבורים כי דרכי ההוראה בתוכנית "חינוך לפסגות" אינן מותאמות למצטיינים במידה רבה.

2.5 התוכנית כמסגרת חברתית

קעת נעבור לבחון תפיסות על התוכנית כמשלבת חברתית. הנתונים מוצגים בטבלה הבאה.

טבלה 13: תוכנית "חינוך לפסגות" כמסגרת חברתית (אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה):

חניכים N=908	בוגרים N=223	הורים N=1099	מדריכים N=564	
73%	95%	89%	94%	תוכנית "חינוך לפסגות" מאפשרת מסגרת חברתית תומכת עבור התלמידים הלומדים בה / הייתה עבורי מסגרת חברתית תומכת
	92%	84%		תוכנית "חינוך לפסגות" מתאימה לצרכים של הבן/הבת שלי

רוב מכריע (90% לפחות מכל האוכלוסיות, למעט החניכים) סבורים כי התוכנית מאפשרת מסגרת חברתית מתאימה למשתתפים בה. בקרב חניכים – 73% סבורים כך¹⁵.

להרחבה לגבי ההשפעות החברתיות, כפי שבאו לידי ביטוי במחקר האיכותני, ראו לעיל בסעיף 2.1 (התוכנית מהווה מסגרת חברתית שמעצימה את החניכים).

2.6 התאמה לבית הספר

המנהלים נשאלו אם התוכנית תואמת את רוח וחזון בית הספר, ואם צוות "חינוך לפסגות" נותנים מענה לצרכים הייחודיים של בית הספר.

בעוד רוב המנהלים (79%) סבורים שהתוכנית מתאימה לחזון בית הספר, 41% בלבד סבורים שצוות "חינוך לפסגות" נותנים מענה בפועל לצרכים הייחודיים של בית הספר.

¹⁵להרחבה לגבי ההשפעות החברתיות, כפי שבאו לידי ביטוי במחקר האיכותני, ראו לעיל בסעיף 2.1.

פרק 3: ניהול התוכנית

הפרק השלישי של הדוח יהווה פרק ליבה ויעסוק בהיבטים של **ניהול התוכנית ברמה היומ-יומית**: ניהול השיעורים והמפגשים, נושאי הלימוד במפגשים, ממשקים בין בית הספר והתוכנית (עדכונים רלוונטיים, קשר בין נושאי הלימוד וכו'), תפיסת השפעת התוכנית על הכיתות ותלמידי בבית הספר שאינם משתתפים בה).

עוד נעסוק בפרק זה באופן שבו נבחרים תלמידים לתוכנית, במדריכים (מאפייניהם, עבודתם והכשרתם), בקיום תוכניות מצטיינים נוספות ובמעורבות בתוכנית של הורים ושל גורמי הנחייה ובקרה מטעם משרד החינוך.

הממצאים המרכזיים בפרק זה:

קבלה לתוכנית: תלמידים נכנסים לתוכנית בכיתה ג' ויש כאלה שנכנסים אליה בכיתות גבוהות יותר. ברוב המקרים תהליך בחירת התלמידים המיועדים לתוכנית מתחיל בכיתה ב'. החניכים מתקבלים לאחר תהליך מיון המתבסס על קריטריונים אלו: מבחן שנעשה על ידי עמותת חינוך לפסגות, קריטריון סוציו-אקונומי, המלצת בית הספר, בדיקת מוטיבציה של המועמדים, התנסות במצב אמת (מעין מרכז הערכה). ולעיתים גם לחץ של הורים מביא להכנסת ילד לתהליך מיון.

פרישה מהתוכנית: לפי דיווח של גורמים מעמותת חינוך לפסגות, שיעור החניכים שפורשים בשנת לימודים עומד על כ-15% במוצע. הסיבות המרכזיות לפרישה של החניכים: אינטנסיביות התוכנית, סיבות חברתיות, חוגים או מסלולי לימוד אחרים, סיבות שקשורות בהורים, בעיות משמעת, מקום מגורים מרוחק, תחלופת סגל, נושאים הקשורים במדיניות בית הספר (סגירה של כיתה אקדמית, שמועות על סגירת המרכז, מנהל בית ספר שאינו מגויס או מחובר לתוכנית) ומעבר משלב חינוך יסודי לעל יסודי.

ניהול השיעורים: בעיני המדריכים, ברוב גדול מהמקרים קיימת נוכחות סדירה של החניכים במפגשים, והשיעורים מתנהלים באופן ער, עם מעורבות רבה של החניכים. כשני שלישים מהם מדווחים כי במהלך השיעורים יש להם הזדמנות בדרך כלל להעניק יחס אישי לחניכים.

מה לומדים: קיימות הערכות מגוונות לגבי "הנושאים החשובים והתורמים ביותר" שלומדים בתוכנית. התשובות נעו בין תחומי תוכן ומקצועות ספציפיים (כאלה המחזקים את הנלמד בבית הספר) ובין כאלה שאינם שייכים ל"זרם המרכזי" (פיתוח ידע כללי, פיתוח כושר למידה וביטחון עצמי, ערכים וכישורים חברתיים). בתוך כך הנושא שנתפס כתורם ביותר באופן שכיח, בעיקר בקרב תלמידי העל-יסודי, הוא תגבורים לימודיים (32%), אולם שיעור ניכר ציינו דברים אחרים (חוגים, קדם אקדמי, נושא שבועי).

הפיתוח האישי של החניכים: על פי התפיסה של עמותת "חינוך לפסגות", הפיתוח האישי של החניכים כולל את המרכיבים הבאים: פיתוח ציר התפתחות אישי שנתי, מתן מענה לימודי-פדגוגי אישי, קורס מנהיגות בכיתה ט', בנייה של פרויקט אישי (בדגש על מיומנויות תכלול ידע) ומתן תפקידים אישיים לחניכי התיכון.

בעלי התפקידים שנשאלו בראיונות חצי-מובנים על אופן הפיתוח האישי של החניכים, התמקדו בתשובותיהם בחלק מהמרכיבים שהוזכרו, בעיקר בציר פיתוח התפתחותי האישי ובמענה לימודי-פדגוגי אישי.

בהקשר כללי יותר של פיתוח אישי, מהממצאים עולה כי במרכזים של העמותה מתבצעים בעיקר מיפויים של ההישגים הלימודיים של החניכים. מיפויים אלו מתבססים על מקורות מידע מגוונים. בהתאם לממצאי המיפויים מקבלים החניכים תגבורים לימודיים, בעיקר במקצועות הליבה. נראה שהליווי האישי של חלק גדול מהתלמידים מתמקד בעיקרו בהישגיהם הלימודיים (לצד היבטים אחרים – חברתיים וערכיים). בהקשר זה עולה השאלה: האם ההתמקדות בצד ההישגים הלימודיים ספיקה במישור של הפיתוח האישי, בייחוד לאור העובדה שמדובר בתלמידים מצטיינים? האם אין מקום לתת יותר דגש לכישרונות ולכישורים האישיים? לנטיות האינדיווידואליות? לרכישת מיומנויות לימודיות החורגות מתחום ההישגים הלימודיים היבשים: מיומנויות חקר, פתרון בעיות, למידה מבוססת פרויקטים וכו'?

ממשקים בין בית הספר לתוכנית: מהנתונים עולה כי קיימת שונות בין בתי הספר מבחינת תדירות הקשר והיקף הקשר של מנהלים עם מרכזים של "חינוך לפסגות", וזאת ממגוון סיבות הקשורות בעיקר לתפיסת הניהול של בית הספר ולאופי הקשר. עוד ניתן לומר כי מחנכים מחוברים פחות עם המתרחש בתוכנית, וכי **מיקום המרכז משפיע על החיבור**: בתי ספר שתלמידיהם משתתפים במרכז המתנהל בבית ספר אחר – מחוברים אליו פחות.

רוב גדול מהמנהלים והמחנכים אינם רואים השפעות שליליות של התוכנית "חינוך לפסגות" על המרקם החברתי והלימודי בכיתות. יש לשים לב, עם זאת, שמיעוט לא מבוטל מהמחנכים (21%) סבור שהתוכנית מייצרת הפרדה חברתית.

המדריכים ועבודתם: 55% מהמדריכים הם נשים שגילן הממוצע 27. 78% מהמדריכים הם סטודנטים מילגאים ו-10% נוספים הם סטודנטים מתנדבים. ממוצע שנות ההעסקה הוא שנה ושבעה חודשים לערך. כמחצית מהמדריכים מדווחים כי הם אקדמאים (סביר שחלקם לומדים לקראת תואר ראשון...), ושתחומי התואר שלהם מגוונים.

בהסתכלות כללית, **ניכרת הערכה חיובית של המדריכים בקרב כל האוכלוסיות** (בדגש על הורים), אם כי בחלק מהמקומות קיימת מורכבות:

חלק מהחניכים (30%-40%) לא הביעו מידה גבוהה של הערכה בפרמטרים שבחנו את היותם של המדריכים מסורים, אהובים, כאלה שניתן לפנות אליהם בעת צרה ומודל לחיקוי.

כמחצית מהמחנכים לא ידעו להעריך את המדריכים בפרמטרים השונים.

סיבות שכיחות לשביעות רצון מהמדריכים: טיב ההדרכה, יחס המדריכים, גיל המדריכים המאפשר חיבור לחניכים (בעיני בוגרים), יכולת להעלות ביטחון עצמי, מוטיבציה ורצון לתרום.

סיבות לחוסר שביעות רצון מתפקוד המדריכים: בדרך כלל צוינו מקרים ספציפיים של חוסר הצלחה אישית של מדריכים אלה או אחרים. בנוסף, עלו טענות של חוסר שביעות רצון מקדנציות קצרות של מדריכים ומכך שהמדריכים אינם מקבלים תמיד הכשרה מתאימה ושלא תמיד הם מצליחים "להחזיק כיתה".

סיבות המדריכים להצטרפות לתוכנית: הללו משלבות לעיתים קרובות בין ההיבט הכלכלי (מלגה) ובין רצון לתרום לחברה או לעסוק במקצוע ההדרכה וההוראה ולהתנסות בהם. חלק ציינו סיבות של נוחות.

שביעות רצון של מדריכים מעבודתם: הייתה בדרך כלל רבה מאוד.

תוכניות מצטיינים נוספות: רוב המנהלים שבתי הספר שלהם משתתפים בתוכנית "חינוך לפסגות" (76%), דיווחו כי בבית הספר שלהם פועלת תוכנית חינוך מצטיינים נוספת. בחלק גדול מבתי הספר קיימת חפיפה משמעותית בהשתתפות תלמידים בתוכניות מצטיינים שונות. יש לציין כי התפיסה של הגורמים המובילים את נושא קידום התלמידים המצטיינים במערכת היא ששילובים כאלה אינם בגדר בעיה. לצד זאת, בראייה מערכתית, ייתכן שכדאי לחשוב על הדברים שוב, מכיוון שבסופו של דבר, המשאבים הכוללים המוקדשים לתלמידים מצטיינים הם מוגבלים, וחשוב לשאוף למצב שבו אין מקומות בהם קיימות כפילויות, לעומת מקומות בהם קיים חוסר בתוכניות למצטיינים.

מעורבות הורים: בסך הכול ניכרת הערכה חיובית למעורבות ההורים בתוכנית, והיא נתפסת כיוקרתית בעיניהם (כשני שלישים מהמחנכים, וכ-75% מההורים סבורים שההורים מכירים את תוכני התוכנית, כשני שלישים מההורים, מהמנהלים ומהמחנכים סבורים כי ההורים מעורבים ומתעניינים בתוכנית; כ-70% מהמנהלים והמחנכים סבורים כי ההורים עושים מאמץ כדי שילדיהם יתקבלו לתוכנית).

מפגשי הורים: כשני שלישים מהמחנכים והמנהלים, ואחוז גבוה אף יותר מההורים (כ-80%) מעריכים את תרומת המפגשים להורים. יחד עם זאת,

מנהלי המרכזים של חינוך לפסגות דיווחו שקשה לשכנע חלק מההורים להגיע למפגשים אלה.

3.1 כיצד נבחרים החניכים לתוכנית?

במסגרת החלק האיכותני של המחקר, נבחן האופן שבו נבחרים החניכים לתוכנית ונבחנו מאפיינים של פרישה ממנה.

המנהלים של מרכזי חינוך לפסגות דיווחו שיש תלמידים שנכנסים לתוכנית בכיתה ג' ויש כאלה שנכנסים אליה בכיתות גבוהות יותר. לפי דיווחי מנהלי המרכזים ומנהלי בתי הספר, תהליך בחירת התלמידים המיועדים לתוכנית מתחיל בכיתה ב'.

עמותת חינוך לפסגות מבצעת תהליך מיון לקראת קבלה לתוכנית. בכיתה ב' התלמידים עוברים בחינה בתחום השפה ובחשיבה מתמטית. מתוכם נבחרים 30% מקרב אלה שקיבלו את הציונים הטובים ביותר, תוך התחשבות בקריטריון סוציו-אקונומי. הקבלה מותנית גם בהמלצת בית הספר ובמעבר של התנסות במצב אמת (מעין מרכז הערכה), שבו בוחנים את המוטיבציה של המועמדים ואת דפוסי ההתנהגות שלהם. לאורך שנות הלימודים עד כיתה ח', העמותה מאפשרת לתלמידים נוספים להתקבל לתוכנית, והדבר כרוך במעבר של תהליך מיון.

חלק ממנהלי המרכזים ציינו שיש מקרים שבהם בתי ספר או הורים פונים ביוזמתם בבקשה שהעמותה תקבל ילדים לתוכנית. במקרים אלו הילדים עוברים תהליך מיון קפדני, שבסופו מתקבלים המתאימים לתוכנית. במהלך ראיונות העומק האיכותניים עם מנהלי בתי ספר ומנהלי מרכזים של תוכנית חינוך לפסגות דווח שהיו מקרים שבהם התקבלו לתוכנית תלמידים מעטים שלא עמדו בדרישות הסף, ובמקרים אחרים התקבלו תלמידים מתוך מטרה "למלא את השורות", כלומר למלא את מכסת התלמידים, בין אם הם מתאימים ובין אם לאו (לאור העובדה שמדובר בנתונים איכותניים, אין בידינו מידע על היקף התופעה).

אשר לטיב מבחן המיון מטעם עמותת "חינוך לפסגות", חלק מבעלי העניין שהתראיינו במסגרת מחקר ההערכה הנוכחי, הביעו חוסר שביעות רצון מהתוקף ומהמהימנות של מבחן המיון, ועל כן התקיים השנה פיילוט המתבסס, בין השאר, על מבחני המיון הראשונים המתבצעים בכיתה ב' לאיתור תלמידים מחוננים ומצטיינים.

3.2 פרישה של חניכים מתוכנית חינוך לפסגות

לפי דיווח של גורמים מעמותת חינוך לפסגות, **שיעור החניכים שפורשים מהתוכנית במהלך שנת הלימודים עומד על כ-15% במוצע**. מנהלי מחלקות חינוך של יישובים ציינו שפרישה של חניכים בולטת במעבר מהשלב היסודי לשלב העל-יסודי. לעניות דעתנו, הדבר מהווה הסבר חלקי לכך שחלק לא מבוטל מהחניכים המצטרפים לתוכנית, אינם מסיימים את התוכנית בכיתה י"ב. קיימות מספר סיבות נוספות לפרישה של החניכים מהתוכנית:

- **אינטנסיביות התוכנית:** חלק מהמנהלים של מרכזי חינוך לפסגות ומדריכים טענו שיש חניכים שלא מתאים להם להישאר כל כך הרבה שעות בבית הספר: "שלוש פעמים בשבוע אחרי בית הספר... עד שעות מאוחרות... לא כל ילד מצליח לעמוד בזה" (מנהלת מרכז על יסודי). ויש חניכים שאינם מעוניינים ללמוד כל כך הרבה: "לאורך זמן לא מושך אותם הקטע הלימודי. וזה מוריד את המוטיבציה" (מנהלת מרכז יסודי).
- **סיבות חברתיות:** חלק ממנהלי המרכזים ומהמדריכים אמרו שיש חניכים שפורשים מהתוכנית כיוון שהם לא מסתדרים מהבחינה החברתית, ויש כאלה שפורשים בגלל שחברים שלהם פורשים.
- **חוגים או מסלולי לימוד אחרים:** מנהלים של מרכזי חינוך לפסגות טענו שיש ילדים שמעוניינים להשתתף בחוגים בשעות אחר הצהריים, ולכן הם פורשים. בחלק מהיישובים מציעים לחניכים תוכניות העשרה בשעות אחר הצהריים "יש כאלו שפרשו בגלל ש... (שם העיר) רוויה בתוכניות העשרה" (מנהלת מרכז יסודי). חלק מהמנהלים הסבירו שהחלטה לפרוש קשורה בלימודים במסלולי לימוד אחרים, כגון לימודים בבית ספר למדעים.
- **סיבות שקשורות בהורים:** מנהלי מרכזים של חינוך לפסגות הסבירו כי יש שהורים נוטלים חלק בפרישה מהתוכנית, שכן לעיתים הם מבחינים בלחץ המוטל על ילדיהם ופוטרים אותם מהתוכנית או שהורים מסוימים שולחים את הילדים לחוגים אחרים. אחד מהמנהלים הסביר שהעזיבה נגרמת כתוצאה מכך שההורים עסוקים מאוד בעבודה והילדים נאלצים להישאר בבית על מנת לטפל באחייהם. מנהלים מעטים טענו שיש הורים שאינם מעוניינים שהילדים יחזרו מאוחר הביתה, כיוון שהדבר עלול לפגוע בחייהם הפרטיים מההיבט החברתי. מנהל מרכז אחד אף דיווח על פרישה של חניכות מהתוכנית, בגלל שלדעת משפחותיהן התוכנית מתירנית מידי.
- **בעיות משמעת:** מנהלי מרכזים טענו שבמקרים מסוימים חניכים פורשים בגלל בעיות משמעת: "יש ילדים שיש להם הפרעות התנהגות, ויש כאלה ש"מפוצצים" שיעור. אין הרבה כאלה, אבל אם יש ואין ברירה אז מרחיקים" (מנהלת מרכז יסודי).
- **מקום המגורים:** מנהלים ציינו שיש חניכים שפורשים בגלל מעבר דירה או בגלל שהם מתגוררים באזור מרוחק שממנו אין הסעה למרכז הלימוד.
- **תחלופת סגל:** חלק קטן מהמנהלים של מרכזי חינוך לפסגות, דיווחו על פרישה של חניכים שקשורה ככל הנראה לתחלופה של רכזים או של אנשי צוות אחרים.
- חלק ממנהלי מחלקות החינוך ביישובים טענו שהנשירה של חניכים נגרמת בשל העובדה שמנהל בית הספר אינו מגויס או מחובר לתוכנית.

- בחלק קטן מהמרכזים דווח על עזיבה מסיבית של חניכים עקב סגירה של כיתה אקדמית או בגלל שמועות על סגירת המרכז.

3.3 ניהול השיעורים

בפרק זה נסתכל על ההיבטים הטכניים של ניהול השיעורים/המפגשים של תוכנית "חינוך לפסגות". הנושא נבחן במספר דרכים, בעיקר מתוך תשובותיהם של המדריכים. הממצאים מוצגים בטבלאות הבאות.

טבלה 14: כמה מהתלמידים הרשומים לתוכנית מגיעים על פי רוב לפעילות שאת/ה מעביר/ה ב"חינוך לפסגות"? (באחוזים)

מדריכים N=564	
73%	100%-80% מהתלמידים הרשומים
17%	75%-60% מהתלמידים הרשומים
3%	כמחצית מהתלמידים הרשומים
7%	פחות ממחצית מהתלמידים הרשומים

טבלה 15: באיזו מידה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים? (אחוז המשיבים בחיוב)

מדריכים N=564	
81%	הנוכחות של התלמידים במפגשים היא סדירה בדרך כלל
70%	לתלמידים יש מוטיבציה גבוהה ללמידה
69%	בדרך כלל התלמידים מתנהלים באופן מכובד ומכבד
87%	בשיעורים של תוכנית "חינוך לפסגות" התלמידים פעילים ומעורבים
75%	בתוכנית "חינוך לפסגות", מתנהלים דיונים ערים
75%	באיזו מידה יש בשיעורים בתוכנית חינוך לפסגות למידה שיתופית של התלמידים, כלומר, למידת עמיתים, למידה בקבוצות?
65%	בתוכנית חינוך לפסגות, באיזו מידה יש לך זמן ואפשרות לתת יחס אישי לכל תלמיד? (באופן כללי, גם מבחינה לימודית וגם מבחינה אישית)

מהטבלאות נראה כי בעיני המדריכים ברובם הגדול של המקרים קיימת נוכחות סדירה במפגשים והשיעורים מתנהלים באופן ער, עם מעורבות רבה של החניכים:

- ברוב המקרים, הנוכחות של חניכים במפגשי "חינוך לפסגות" היא גבוהה מאוד. כ-75% מהמדריכים מציינים כי למפגשים מגיעים 80%-100% מהחניכים הרשומים במוצע, כ-81% מהמדריכים סבורים כי הנוכחות היא בדרך כלל סדירה.
- כ-70% מהמדריכים מדווחים כי לחניכים מוטיבציה גבוהה ללמידה וכי הם מתנהלים באופן מכבד.
- 87% מהם סבורים שהחניכים מעורבים בשיעורים. 75% מדווחים שבדרך כלל הדיונים הם ערים.
- כשני שלישים מדווחים כי במהלך השיעורים יש להם בדרך כלל הזדמנות להעניק יחס אישי לחניכים.

3.4 מה לומדים בתוכנית?

תוכנית "חינוך לפסגות מותאמת לשלבי הגיל השונים: חינוך יסודי ועל-יסודי, ונגזרת מהעקרונות החינוכיים שלה¹⁶.

במרכזים השייכים לשלב החינוך היסודי, יום הפעילות נפתח בארוחת צהריים והכנת שיעורי בית. לאחר מכן ובהתאם ללוח הזמנים השבועי, החניכים מקבלים העשרה במקצועות השפה, אנגלית ומתמטיקה, תגבורים במקצועות לימוד על פי הצורך הספציפי ומקבלים שיעורים בתחום ההעצמה שנועדו להעצים את החניכים ברמה האישית והקבוצתית. כמו כן הם משתתפים בחוגים שונים.

במרכזים העל יסודיים בשונה מהמרכזים היסודיים, במרכזים העל יסודיים לא מתקיימת המשבצת של שיעורי העשרה, שם מתקיימים קורסים קדם אקדמיים בתחומים שונים כגון: רפואה, פסיכולוגיה, מדעי המח ומשפטים, זאת מתוך מטרה לחשוף את החניכים לעולם האקדמי. לקראת מבחני הבגרות מתמקדים יותר בתגבורים הניתנים לחניכים במקצועות המתמטיקה, האנגלית והמדעים מתוך כוונה לקדם את החניכים לקראת תעודות בגרות איכותיות.

בכל המרכזים החניכים עוברים שיעור שנקרא "המושג השבועי". השיעור מועבר בד"כ על ידי מנהלי המרכזים ומטרתו להעשיר את עולמם של החניכים ולהעצים אותם. בנוסף, במסגרת תהליך העצמת החניכים וטיפוח הקשר עם הקהילה, כל החניכים מכיתה ג' עוסקים בפעילויות התנדבותיות.

הפעילויות במרכזים מתקיימים במשך כל השנה, כולל בחופשות בתי הספר. בחופשות הפעילות כוללת פעילות לימודית ולצידה פעילויות העשרתית בעלת אופי חווייתי.

בפרק זה נסתכל על האופן שבו נראים תכני התוכנית בעיני אוכלוסיות היעד השונות. נעמוד על תפיסת האופן שבו מתבצע עידוד וטיפוח המצוינות/הצטיינות, ועל ההבנות כלפי תכני השיעורים ותפיסת דרכי ההוראה, בעיקר מתוך תשובות החניכים והמדריכים במסגרת הסקרים ומתשובות מנהלי המרכזים והמדריכים בחלק האיכותני.

3.4.1 האופן שבו מעודדים ומטפחים המצוינות/הצטיינות בקרב החניכים

האופן שבו מתבצע עידוד וטיפוח המצוינות/הצטיינות בקרב החניכים של "חינוך לפסגות" נבדק במסגרת החלק האיכותני של ההערכה באמצעות שאלות שהופנו למנהלי בתי ספר, למנהלי מרכזים של "חינוך לפסגות" ולמדריכים בתוכנית. לבעלי העניין הללו הוצגו שאלות שונות בנושא זה, בהתאם לתפקיד שאותו הם ממלאים. מנהלי בתי הספר נשאלו בראיונות האם התוכנית מעודדת מצוינות וכיצד הדבר בא לידי ביטוי? מנהלי מרכזי חינוך לפסגות נשאלו מה נעשה במרכז

¹⁶כפי שעולה מראיונות עם מובילי התוכנית. ראה בפירוט בנספח 1.

כדי לטפח מצוינות/הצטיינות? המדריכים נשאלו איך הפעילות של המדריך במרכז חינוך לפסגות תומכת בטיפוח מצוינות/הצטיינות בקרב החניכים? מניתוח התשובות עולה שבתוכנית קיימים מספר תהליכים שמעודדים את המצוינות/הצטיינות:

- **המעטפת התומכת של התוכנית והאינטנסיביות שלה:** המרואיינים התייחסו למאפייני התוכנית אשר מחוללים את המצוינות/הצטיינות. חלק ממנהלי המרכזים של חינוך לפסגות ומנהלי בתי הספר ציינו שמדובר בתוכנית אינטנסיבית מאוד, אך שבעת ובעונה אחת גם תומכת ועוזרת מאוד לחניכים, שילוב שמשפיע על המצוינות: "יש משהו באינטנסיביות של התוכנית שמזריקה להם את המצוינות" (מנהלת מרכז על-יסודי); "ברגע שלילדים יש את המסגרת שעוטפת אותם ותומכת זה מה שעוזר להתמיד במסגרות נוקשות כמו במקצועות מדעיים. הילדים שנמצאים בתוכנית ממש משתוקקים ללמוד ולדעת. יש להם אהבה ללמידה" (מנהלת של בית ספר על-יסודי).
- **הדרישות מהחניכים:** חלק מהמנהלים ומהמדריכים של מרכזי חינוך לפסגות ציינו שמצוינות/הצטיינות מושגת דרך הדרישות שמופנות לחניכים להתנהג בצורה ממושמת, ליזום דברים, לשאוף להשתפר בכל דבר ולהצליח, לקחת אחריות על ניהול הלימודים שלהם. לדוגמה, הסבירה מדריכה לגבי הדרישות הלימודיות: "בפן הלימודי התעקשות לשבת ללמוד. לא לוותר, לא לפשט את משימות, לדרוש מהם גם דברים מסובכים" (מדריכה במרכז יסודי).
- **איכות השיעורים, העשרה לימודית ותגבורים לימודיים:** חלק מהמנהלים והמדריכים של מרכזי חינוך לפסגות הסבירו שמקפידים על איכות השיעורים והתכנים ומעבירים את החומר בצורה חווייתית. לדבריהם במהלך השיעורים מאפשרים לחניכים לגבש דעה ומעודדים חשיבה מחוץ לקופסה: "התלמידים מוזמנים לחשוב מחוץ לקופסה ובאופן יצירתי, בניגוד מחינוך פרונטלי הנמצא בבתי הספר" (מדריך במרכז יסודי). כמו כן, חניכי חינוך לפסגות זוכים להעשרה חינוכית במסגרת שיעורי העשרה וחוגים הניתנים לחניכים בשלב היסודי ובמסגרת השיעורים הקדם האקדמיים המועברים בשלב העל יסודי והחניכים מכינים פרויקטים אשר מתבססים על החומר שנלמד בקורס העשרה או בקורס קדם אקדמי. זאת ועוד, החניכים זוכים לתגבורים לימודיים בחלק ממקצועות הלימוד.
- המרואיינים הסבירו שההעשרה תורמת לחניכים בעיקר להרחבת האופקים ולפיתוח החשיבה. לדוגמה, הסבירה אחת המדריכות את תרומת ההעשרה לחניכים: "קדם-אקדמי מרחיב אופקים מעבר לידע הלימודי בבית הספר. חושבת שהרחבת אופקים גורמת לחשוב אחרת, מעבר לחשיבה הצרה של המבחנים" (מדריכה במרכז על יסודי). מנהלת בית ספר הסבירה את חשיבות שיעורי ההעשרה המתקיימים במסגרת "חינוך לפסגות": "ברגע שיש העשרה היא לא מתוכנית הלימודים אז בהחלט זה מעודד סקרנות למידה והרחבת אופקים" (מנהלת בית ספר יסודי).
- אשר לתגבורים הלימודיים, הסבירו המרואיינים שהם תורמים להשלמת הידע ולחיזוק הידע של החניכים, ושהדבר מסייע להם להשיג ציונים טובים יותר. אגב, תרומת התגבורים הלימודיים הוזכרה ביתר הבלטה בראיונות עם בוגרי חינוך לפסגות, אשר הוקירו את העזרה שקיבלו במהלך הלימודים, דבר שעזר להם לגשת למבחני הברורות ולהצליח בהם.
- **שיח ערכי והעצמת החניכים** – במסגרת הפעילויות של חינוך לפסגות מתקיים שיח ערכי במסגרת דיונים ומפגשים יומיים ושבוועיים וכן בשיעורי העצמה חברתית. חלק מהמרואיינים הסבירו שהשיח תורם ליצירת הנעה פנימית והגברת הביטחון העצמי של החניכים, ושהמצוינות נוצרת כתוצאה מחיבור לזהות הפנימית של התלמיד. מדברי המרואיינים ניתן להבין שהעיסוק הערכי נותן את אותותיו בדפוסי ההתנהגות ובמעורבות החברתית של חניכי

חינוך לפסגות במסגרת בתי הספר: "הם תמיד מתנדבים, חלקם במועצת תלמידים. הם גם תורמים לקהילה. הם מדריכים ביסודי במסגרת מחויבות חברתית" (מנהלת בית ספר על-יסודי).

בסיכומו של דבר, מניתוח הראיונות לגבי המעטפת של התוכנית, הדרישות מהתלמידים, אופי השיעורים, התכנים המועברים, השיח הערכי והעצמת החניכים - נראה כי בכל אחד מהתחומים הללו משתקפת גישה של טיפוח התלמידים המצטיינים ועידוד ההצטיינות. בפרק 5 להלן נציג דיון אינטגרטיבי בשאלה: האם מדובר בתוכנית שבמהותה היא תוכנית למצטיינים.

3.4.2 תוכני השיעורים

במסגרת החלק האיכותני, מנהלי המרכזים והמדריכים התבקשו להתייחס לטיב חומרי הלימוד, שחלק מהם המרכזים מקבלים מהעמותה. מדובר בחומרים בתחומים שקשורים להעשרה לימודית במרכזים היסודיים, לקורסים קדם-אקדמיים המועברים במרכזים העל-יסודיים ולמערכים בתחום ההעצמה החברתית המועברים בכל המרכזים.

רוב המנהלים של מרכזי "חינוך לפסגות" שרואיניו דיווחו שהם מקבלים מערכים מעמותת חינוך לפסגות. בתגבורים בחוגי ההעשרה אמנם יש לעמותה מערכים מפותחים, אך מנהלי מרכזים יכולים גם לבחור להביא תכנים באוריינטציה מקומית. אשר לתגבורים וחוגי העשרה, מדריכים המלמדים בפעילויות אלה דיווחו שהם מכינים חומרים בעצמם, תוך התייעצות במנהלי המרכזים.

רוב המנהלים והמדריכים של מרכזי "חינוך לפסגות" שרואיניו ציינו שהמערכים טובים מאוד: "החברות מדהימות. וזה עוזר מאוד לסטודנט להגיע מוכן לשיעור" (מנהלת מרכז על יסודי). היו מנהלים שצינו שמדריכים נדרשים לבצע לפעמים התאמות למערכים לפי מאפייני הקבוצה. למשל, להתאים לקבוצה קטנה, מערך המיועד במקור לקבוצה גדולה. לעומתם ציינו חלק מהמדריכים שהם משתמשים במערכים כפי שהם, ואחרים ציינו שהם עושים מדי פעם בפעם התאמות לפי מאפייני הקבוצה: "ואני בגדול עושה התאמות שצריך, וגמיש עם זה ומעודדים אותי ופתוחים עם הנושא הזה כאן" (מדריך במרכז יסודי).

חלק קטן מהמנהלים של "חינוך לפסגות" הביעו ביקורת כלפי המערכים. הם טענו שיש לבצע שינויים במערכים בתחומי האנגלית והחשבון למרכזים היסודיים וגם שתהיה הכוונה ללמידה פעילה: "מה שכן חסר בעיניי זה למידה פעילה, שזה משהו שהעמותה מתגאה בו, אבל הרוב זה למידה בכיתה" (מנהלת מרכז יסודי). חלק מהמנהלים ציינו שבכל שנה הנהלת העמותה מבצעת משוב בקרב המדריכים, ואם יש הערות על המערכים הן נלקחות בחשבון והעמותה מבצעת בהם שינויים.

בחלק מהמרכזים דוברי הערבית דווח על ידי מנהלי מרכזים שהמערכים המיועדים למדריכים, מוגשים להם מטעם העמותה בשפה העברית ויש לתרגם חומרים לשפה הערבית: "זה לא פשוט ולוקח זמן רב. אנחנו לא מוסמכים בתרגומים" (מנהל מרכז על-יסודי). נטען גם שכאשר נעשה שימוש בטקסטים בשפה העברית, עלול הדבר להוות בעיה. זאת ועוד, מנהלי המרכזים טענו שחלק מהחומרים אינם מתאימים להם מהבחינה התרבותית. להלן דוגמאות: בחומרים הוזכר נושא קדושת השבת ועורר תגובות מצד הורים, שיש ליצור איזון בין הדתות; בחוג טבע דווח שישנה התייחסות לנושא היריון והתפתחות העובר, והעניין רגיש בעיני ההורים; לדבריו של מנהל מרכז, ההורים, ובעיקר האימהות, ביקרו זאת בחריפות ואמרו: "בשביל מה צריכים ללמוד זאת?!", "הילדים שואלים הרבה שאלות ואיננו יודעים איך להשיב" וגם: "איננו מעוניינים שהם ילמדו דברים כאלה" (מרכז, בית ספר יסודי).

כעת נעבור לבחינה של חומרי הלימוד, כפי שאלו עלו בסקרים. המדריכים והחניכים נשאלו בשאלה פתוחה מה היו הדברים המרכזיים והחשובים ביותר שהם למדו במסגרת "חינוך לפסגות". מן הממצאים ניתן ללמוד כי קיימות הערכות מגוונות לגבי הנושאים החשובים ביותר שלומדים בתוכנית. להלן קטגוריות התשובה המרכזיות שעלו.

- **תחומי תוכן ומקצועות ספציפיים:** עלו כאן תשובות המתייחסות לזרם המרכזי של תוכנית הלימודים וגם כאלה שאינן מתייחסות אליו:
 - חיזוק הנלמד בכיתה: אנגלית, מתמטיקה (מהתשובות הבולטות ביותר של מדריכים ושל חניכים), שפה. נושא זה עלה יותר בתשובות המדריכים מאשר בתשובות החניכים.
 - נושאים שאינם שייכים ל"זרם המרכזי" בלימודי בית הספר (וכנראה נלמדים במסגרת חוגים), לדוגמה: גיטרה, תיאטרון, בישול, לצייר, לכתוב סיפור וכו'. נושאים אלה צוינו בשכיחות גבוהה יותר על ידי החניכים.
 - **פיתוח ידע כללי ואוצר מילים.**
 - **מיומנויות וכישורים:** מגוון רחב של תשובות שייכות למשפחה זו, חלקן כלליות וחלקן ספציפיות. אלה היו התשובות הבולטות יותר בקרב המדריכים. מגוון התשובות שהעלו החניכים היה מצומצם יותר. תשובות לדוגמה:
 - **כללי:** מיומנויות למידה, אסטרטגיות חשיבה (בולט), "דרך חשיבה", "איך לחשוב".
 - יכולת למידה עצמית.
 - ביטחון עצמי בלימודים, יכולת להתמודד, הצלחה בכל מחיר.
 - ההשקעה משתלמת, יסודיות, רצינות, התמדה, "לא לוותר".
 - סקרנות, איך ליהנות מחומר הלימודים.
 - יצירתיות.
 - לחקור (תשובה שעלתה בקרב חניכים בלבד).
 - לכתוב יותר טוב (בולט בקרב חניכים).
 - יכולת להטיל ספק.
 - **ערכים:** עלו תשובות כגון אהבת המולדת, ערכים, דרך ארץ וכבוד, כבוד הדדי, כבוד לאחר, קבלה של השונה, סבלנות.
 - **פיתוח מיומנויות אישיות:** חוסן אישי, יכולת להביע רגשות.
 - **כישורים חברתיים:** חברות, להתמודד עם הפן החברתי (הוזכר יותר בקרב מדריכים מאשר בקרב חניכים).
 - **אטרקציות, טיולים וכיף (הוזכר יותר על ידי חניכים).**
- כעת, נתבונן על הפעילות הנתפסת כתורמת ביותר לחניכים, כפי שעולה מתשובות החניכים לשאלה סגורה בסקר:

טבלה 16: באילו מהפעילויות הבאות שבתוכנית "חינוך לפסגות" אתה מרגיש שאתה לומד דברים שהכי תורמים לך? (אחוזים, יש לבחור אפשרות אחת בלבד)

תלמידי על יסודי n=325	תלמידי יסודי n=525	כלל החניכים n=850	
37%	26%	33%	תגבורים לימודיים
16%	5%	10%	קדם-אקדמי
10%	4%	6%	העצמה
10%	31%	23%	חוגים
5%	11%	9%	נושא שבועי
5%	7%	6%	התנדבות ומעורבות בקהילה
2%	3%	2%	העשרה
6%	9%	8%	אחר

גם כאן, כפי שעלה בשאלה הפתוחה, נראה מגוון של **עמדות לגבי "הנושא התורם ביותר"** **לחניכים**. העמדות המגוונות מצביעות על מגוון צרכים רחב שלהם ועל הסתכלות דיפרנציאלית על התוכנית ותרומותיה: אמנם הנושא שנתפס בשכיחות הגבוהה ביותר כתורם ביותר הוא תגבורים לימודיים (בעיקר בקרב תלמידי העל-יסודי), אולם שיעור ניכר שפעילויות אחרות הן שתרמו להם ביותר: חוגים צוינו על ידי 23% מהחניכים (הנושא הבולט ביותר בקרב תלמידי יסודי), קדם-אקדמי על ידי 10% מהנשאלים (מטבע הדברים, יותר על ידי תלמידי על-יסודי. סביר שחלק מתלמידי היסודי הבינו נושא מסוים ככזה או שסימנו אותו מבלי להבין את משמעותו), נושא שבועי צוין על ידי 9% מהנשאלים.

להערכתנו, נראה כי כלל התשובות משקפות את יעדי התוכנית הנתפסים, כפי שהוצגו בפרק 2, אך ניתן לומר כי על פי תפיסות החניכים בחינוך העל-יסודי, תרומת התוכנית מתבטאת יותר בתחום הלימודי, כלומר בתגבורים ובלימוד הקדם-אקדמי ואילו חניכי היסודי רואים אותה יותר בתחום החווייתי והלימודי.

טבלה 17: באיזו מידה אתה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לשיעורים שאתה מעביר/השיעורים במסגרת תכנית חינוך לפסגות? (שיעור המשיבים במידה רבה/רבה מאוד):

מדריכים, n=564	חניכים, n=908	
79%	61%	בשיעורים שאני מעביר, התלמידים רוכשים מיומנויות המאפשרות להרגיש שהם טובים בתחום מסוים/ בתכנית חינוך לפסגות יצא שלמדתי לעשות משהו בצורה ממש טובה (למשל, לנגן על גיטרה, לצייר, לכתוב ועוד)
68%	57%	במסגרת השיעורים שאני מעביר, התלמידים/ אני מפיקים תוצרים אישיים/קבוצתיים (למשל, פרויקטים, יצירות אמנות, כתבות לעיתון ועוד) שעליהם הם עובדים לאורך תקופה ארוכה (למעלה משלושה שיעורים).
62%		בשיעורים שאני מעביר/ה תלמידים לומדים להעלות רעיונות מקוריים
21%		בשיעורים שאני מעביר/ה תלמידים שואלים שאלות שלפעמים אין לי תשובה עליהן
53%	49%	בשיעורים שאני מעביר/ה התלמידים לומדים/לימדו אותי להטיל ספק במוסכמות
49%		בשיעורים שאני מעביר/ה התלמידים לומדים נושאים שהם לא יכולים ללמוד במקום אחר
50%	59%	בשיעורים שאני מעביר/ה התלמידים לומדים איך / מלמדים אותי ללמוד נושאים שונים באופן עצמאי
	52%	במסגרת השיעורים בחינוך לפסגות אני לומד/ת לחפש באופן עצמאי נתונים באינטרנט על נושאים ושאלות שמעניינים אותי
87%		כל אחד מהתלמידים יכול להצליח בשיעורים שאני מעביר/ה
	35%	במסגרת השיעורים בחינוך לפסגות, קורה שאני חווה קושי מכיוון שאני לא מבין משהו לעומק

בקרב המדריכים ניכרת הערכה גבוהה מאוד לפיתוח יצירתיות ומיומנות. הערכה פחותה יחסית ניתנה ליכולת ללמד להטיל ספק (כ-50% בשתי האוכלוסיות) וללמוד עצמאית (50%-59%).

כדי להשלים את תמונת המצב לגבי השיעורים והפעילויות המועברות במסגרת התוכנית, נתבונן על הממצאים שעולים מהתצפיות שבוצעו בשיעורים במסגרת המחקר האיכותני¹⁷ (צריך לזכור, כמובן, שמדובר על :

א. ה-**setting של השיעור** : ברוב השיעורים השתתפו 10-17 חניכים. בקבוצות מעטות השתתפו 5-3 חניכים (לא כולל תגבור). רוב השיעורים החלו כאשר החניכים היו ישובים בצורת האות חית או ב'חצי גורן'. השיעור נפתח בהסבר של המדריכים על המטרות והמהלך של השיעור הצפוי ובקישור לשיעורים אחרים. רוב השיעורים נפתחו בצורה פרונטלית, ובהמשך שולבו בהם דיונים, משימות, משחקים. ברוב השיעורים המשימות היו קבוצתיות. בחלק מהשיעורים הקבוצות הציגו ממצאים ונערכו דיונים.

ב. **שימוש באמצעי תקשוב** – במהלך השיעורים מדריכים השתמשו במחשבים ניידים או ניידים על מנת להקרין מצגות, סרטונים, חידונים או חומרים הלקוחים מאתרים ברשת. בתצפיות עלה

¹⁷ מדובר ב- 16 תצפיות, והתמונה הכוללת מגוונת יותר, מן הסתם. יש לראות את הנתונים האיכותניים (ובממצאים מתוך התצפיות בפרט) בגדר סוגיות הראויות לתשומת לב ולדיון.

כי בחלק מהמקרים המצגות ו/או הקישורים (סרטונים, תמונות וכו') היו באיכות לא טובה מבחינת תוכן ואסתטיקה. לא נצפו שיעורים שבהם תלמידים ביצעו משימות במחשבים (למעט שיעור בנושא תכנות משחקי מחשב).

ג. **פרקטיקות למידה** – כאמור, רוב השיעורים נפתחו בתצורה פרונטלית במליאה, ולאחר מכן נעשה במסגרתם שימוש בטכניקות כגון פתרון תרגילים, משחק, דיון לימודי, ביצוע משימות בצוות ועוד. מבחינת התכנים, חלק מהמשימות עוסקות בדילמות ערכיות, רפואיות ומוסריות, כגון מחיקת זיכרון של בני אדם, אפליית אוכלוסיות וכדומה. חלק מהמשימות עוסקות בערכים חברתיים מרכזיים, כגון תרומה לקהילה, אחריות אישית וקבוצתית וחלקן עוסקות בהרחבת אופקים בתחומים כגון, תקשורת, ויטמינים, תיאטרון ועוד. חלק מהמשימות מצריכות הפעלה של חשיבה ביקורתית, חשיבה יצירתית, התמודדות עם דילמות ערכיות, הבעת עמדה וכו'. בחלק מהשיעורים נעשה חיבור של התכנים לעולמם של התלמידים והלמידה הייתה רלוונטית בעבורם. לדוגמה נעשה חיבור של מושג האפליה החברתית לאפליה של תלמידי בית הספר מאחת העדות או חיבור של הרצאה בנושא ספורט למשחק שהילדים שיחקו בהמשך השיעור. בחלק מהשיעורים הלמידה הייתה אינטרדיסציפלינרית, למשל, מוסר ורפואה, חוק ומשפט ויחס לקבוצות שונות בחברה. בחלק קטן משיעורים, בעיקר בתגבורים או במהלך הכנת שיעורי הבית, הלמידה נשאה אופי של תרגול בדומה לאופן שבו מתנהל שיעור בבית הספר.

ד. **התנהגות החניכים** בשיעורים – בדרך כלל נראה שהחניכים מגלים עניין, שואלים שאלות ומשתתפים בשיעורים, בדיונים ובמטלות. בחלק קטן מהשיעורים התלמידים לא גילו עניין במתרחש וחלקם הפריעו. ניכר כי כאשר המדריך התחבר לעולמם של התלמידים או שהשתמש במשחקים לימודיים, רמת העניין וההשתתפות של התלמידים עלו. כמו כן ניכר שבמעט מרכזים שעתידם היה מעורפל ולא ברור, רמת הנוכחות וההשתתפות של החניכים נפלה מזו שנצפתה במרכזים אחרים.

ה. **המדריכים** – בחלק גדול מהתצפיות עלה שהמדריכים שולטים בחומר, מפעילים את החניכים ויוצרים עניין. בחלק קטן מהשיעורים, המדריכים לא שלטו בחומר הלימוד (על פי הערכתנו, התופעה נצפתה יותר במקרים שבהם המדריכים מלמדים חומר קדם-אקדמי – אך אינם לומדים את התחום באוניברסיטה ואינם שולטים בחומר שאותו הם מלמדים) או שלא הצליחו לעניין את החניכים. היו שיעורים שהועברו במגזר הערבי, והמדריכים התקשו להעביר את החומר מפני שהתוכן לא היה מותאם לאוכלוסייה הערבית.

ו. **סיכום שיעור ורפלקציה** – ברוב השיעורים בוצע סיכום. בחלק מהשיעורים הסיכום היה מקיף, החניכים לקחו בו חלק והוא התייחס לנושאים השונים שנדונו בשיעור. ברוב השיעורים שנצפו לא נעשתה רפלקציה על הלמידה (אם כי יש להביא בחשבון שעל פי הנחיות העמותה לא בכל שיעור נדרשת רפלקציה).

סיכום הממצאים מהתצפיות: ניכר כי בשיעורים נעשה שימוש בפרקטיקות למידה מגוונות וכי קיימת למידה אינטרדיסציפלינרית ורלוונטית לחיי התלמידים. לצד זאת, נצפו גם כמה עניינים שכדאי לתת עליהן את הדעת: למעט מקרים בודדים, לא צפינו בביצוע של עבודת חקר או בהצגת ממצאים בעקבות עבודת חקר (למרות שמראיונות שהתקיימו עם בעלי תפקידים עלה שהתלמידים מבצעים עבודות חקר במהלך לימודיהם); בחלק מהשיעורים התלמידים לא היו מרוכזים או הפריעו; במקרים אחרים נראה היה שהמדריכים אינם שולטים בחומר הנלמד; לא

בוצעה רפלקציה על הלמידה; ברוב שיעורים התלמידים לא עשו שימוש במחשבים לצורך למידה, ובמרכזים דוברי הערבית המדריכים התקשו להעביר את השיעור בגלל שהתכנים לא התאימו לאוכלוסיית היעד.

3.5 פיתוח אישי של החניכים¹⁸

על פי התפיסה של עמותת חינוך לפסגות, הפיתוח האישי של החניכים כולל את המרכיבים הבאים: פיתוח ציר התפתחות אישי שנתי, מתן מענה לימודי-פדגוגי אישי, קורס מנהיגות בכיתה ט', בנייה של פרויקט אישי (בדגש על מיומנויות תכלול ידע) ומתן תפקידים אישיים לחניכי התיכון.

בעלי התפקידים שנשאלו בראיונות חצי-מובנים על אופן הפיתוח האישי של החניכים התמקדו בתשובותיהם בחלק מהמרכיבים שהוזכרו, בעיקר בציר פיתוח התפתחותי האישי ובמענה לימודי – פדגוגי אישי. אשר לציר הפיתוח האישי, המרואיינים הסבירו שמדי שנה בשנה נבחרים כמה חניכים בכל מרכז. חניכים אלו נפגשים עם מדריך או עם מדריכה לשיחות עתיות על נקודות חוזק ונקודות חולשה ונקבעים להם יעדים אישיים לשיפור. חלק ממנהלי המרכזים של "חינוך לפסגות" ציינו שהשיח הזה תורם לחניכים והמליצו להגדיל את מספר החניכים אשר זוכים לחניכה אישית בדרך זו.

אשר למתן מענה לימודי-פדגוגי אישי, עולה מתוך הממצאים כי במרכזים של העמותה מתבצעים בעיקר מיפויים של ההישגים הלימודיים של החניכים. מיפויים אלו מתבססים על מקורות מידע מגוונים: הישגים לימודיים בבתי הספר (מבחנים, תעודות), שיחות עם מורים ומנהלי בתי ספר, ביצוע מבחנים על ידי העמותה, מידע המתקבל מהורי התלמידים ועוד. בהתאם לממצאי המיפויים החניכים מקבלים תגבורים לימודיים, בעיקר במקצועות הליבה. התגבורים ניתנים החל משלב החינוך היסודי וביתר שאת לקראת מבחני הבגרות. זאת ועוד, מהנתונים עולה כי מתקיים מעקב ממוחשב אחר החניכים במגוון נושאים (פרטים אישיים, הישגים לימודיים בעמותה ובבית הספר, אישור הורים, בעיות בריאותיות, היעדרויות מפעילויות, אירועי רווחה אישיים ועוד).

נראה כי מלבד התלמידים המשתתפים במתכונת של "ציר ההתפתחות האישי", הליווי האישי של יתר התלמידים מתמקד בעיקרו בהישגיהם הלימודיים לצד היבטים אחרים, חברתיים וערכיים. בהקשר זה עולה השאלה: האם ההתמקדות בצד ההישגים הלימודיים מספיקה במישור של הפיתוח האישי, בייחוד לאור העובדה שמדובר בתלמידים מצטיינים? האם אין מקום לתת יותר דגש לכישרונות ולכישורים האישיים? לנטיות האינדיווידואליות? לרכישת מיומנויות לימודיות החורגות מתחום ההישגים הלימודיים היבשים – מיומנויות חקר, פתרון בעיות, למידה מבוססת פרויקטים וכו'?

3.6 בית הספר והתוכנית – ממשקים

ממשקים בין בית הספר והתוכנית יוצגו בפרק זה, אשר בו ייבחנו שלושה נושאים:

¹⁸ נושא הפיתוח האישי שזור בחלקים שונים של דוח זה. ראו בפרק זה בסעיף שעוסק באופן שבו מתבצע עידוד וטיפוח המצוינות (תגבורים לימודיים והעצמה) ובפרק 5, בסעיף העוסק בתוכנית כמקדמת תלמידים מצטיינים.

- באיזו מידה גורמים רלוונטיים בבית הספר (מחנכים ומנהלים) מעודכנים לגבי הנעשה בתוכנית.
- הקשר בין הלימודים בתוכנית "חינוך לפסגות" ובין הנלמד בבית הספר.
- כיצד משפיעה תוכנית "חינוך לפסגות" על בית הספר ועל הכיתות שבו, לפי תפיסת המחנכים והמנהלים.

3.6.1 עדכונים של גורמים רלוונטיים בבית הספר

עד כמה גורמים רלוונטיים בבית הספר מעודכנים על הנעשה בתוכנית "חינוך לפסגות"? הנושא נבחן בשלושה אופנים:

- מנהלי בתי ספר נשאלו באיזו מידה הם מקבלים עדכונים לגבי התוכנית ונמצאים בקשר עם מנהלי המרכזים.
- מנהלים נשאלו באיזו מידה הם מקבלים עדכונים ונמצאים בקשר עם רכזי התוכנית.
- מנהלים ומחנכים שנשאלו באיזו תדירות הם מקבלים עדכונים על הנעשה בתוכנית.
- שאלות במחקר האיכותני.

בטבלאות שלהלן יוצגו הממצאים של הסקרים. לאחר מכן תובא העמקה מתוך החלק האיכותני.

טבלה 18: באיזו מידה אתה מסכים באופן כללי עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע למדריכים בתוכנית חינוך לפסגות ולמנהלי המרכזים של "חינוך לפסגות" בבית הספר? (שיעור המשיבים בקטגוריות החיוביות)

מנהלים N=67	
80%	אני נמצאת/ בקשר שוטף עם מנהל מרכז "חינוך לפסגות"
74%	מנהל מרכז חינוך לפסגות מעדכן אותי לגבי תלמידים שלי המשתתפים בתוכנית

טבלה 19: באיזו תדירות אתה מקבל עדכונים לגבי הנעשה בתוכנית "חינוך לפסגות"? (אחוזים):

מחנכים N=201	מנהלים N=67	
21%	52%	פעם בשבוע או פחות מכך
8%	9%	פעם בשבועיים - שלושה
14%	19%	בפעם בחודש
8%	8%	פחות מפעם בחודש
44%	6%	לא מקבל עדכונים
5%	6%	לא יודע להעריך

מהנתונים בשתי הטבלאות עולה כי מחד גיסא רוב המנהלים (75%-80%) חשים כי הם מעודכנים על ידי המדריכים ונמצאים בקשר שוטף אתם, מאידך גיסא, במקרים רבים עולה כי קיים חוסר עדכון של גורמים בבית הספר לגבי המתרחש בתוכנית "חינוך לפסגות".

- שני שלישים מהמחנכים וכ-30% מהמנהלים דיווחו כי הם אינם מקבלים עדכונים לגבי התוכנית או מקבלים עדכונים לגביה לעיתים נדירות (פעם בחודש או פחות מכך).

- רק כמחצית מהמנהלים ו-20% מהמחנכים דיווחו כי הם מקבלים עדכון פעם בשבוע או פחות מכך.

מראיונות שהתקיימו עם מנהלי בתי הספר ומנהלים של "חינוך לפסגות" עולה שהקשר בין בתי הספר למרכזי חינוך לפסגות יזום בחלקו על ידי מנהלי מרכזי חינוך לפסגות, בחלקו על ידי המנהלים או המחנכים של בתי הספר, וכי יש גם עוגנים של פורומים משותפים, שבהם לוקחים חלק נציגים מבתי הספר ומנהלי המרכזים של "חינוך לפסגות". כמו כן, חלק קטן ממנהלי בתי הספר אינם מעוניינים בקשר רציף עם המרכזים של "חינוך לפסגות":

- **קשר שנוצר ביוזמת מרכזי חינוך לפסגות:** מנהלי בתי הספר ציינו שהם מקבלים עדכונים על הנעשה במרכזים או שמנהלי המרכזים פונים למנהלי בתי הספר **כאשר קיימות בעיות עם חניכים, ואז לצורך פתרון הבעיות** המנהלים מטפלים בבעיות ומזמנים גורמים רלוונטיים, כגון הורים.

- **קשר שנוצר ביוזמת בית הספר:** היו מנהלי בתי ספר שטענו כי בתי הספר מעדכנים את המרכזים **בהישגי התלמידים**. אולם חלק קטן מהמנהלים אמרו שהם אינם מעדכנים את המרכזים לגבי ציוני התלמידים, וחלקם אמרו שלא ניתן לשתף את מנהלי חינוך לפסגות בישיבות פדגוגיות **בגלל מגבלות אתיות**. חלק ממנהלי בתי הספר ציינו שבית הספר פונה למרכז "חינוך לפסגות" כאשר רוצים לקדם תלמיד ונתקלים בקושי לעשות זאת במסגרת בית הספר.

- **פורומים משותפים:** קיימים הבדלים בתשובות מנהלי בתי הספר בנושא זה. חלק מהמנהלים מסרו שמתקיימים מפגשים בודדים במהלך השנה, למשל שלוש ישיבות עדכון בהשתתפות צוות בית הספר ואנשי חינוך לפסגות או שבתחילת שנה מנהלת חינוך לפסגות מגיעה כדי להציג את התוכנית בפני המחנכים. בחלק מבתי הספר דווח על קשר רציף ופורה בין המחנכים ובין צוות חינוך לפסגות, שבמהלכו דנים במצבם של התלמידים ובצרכיהם הלימודיים והחברתיים: "בחלק הלימודי ישנו תיאום טוב... מנהלת חינוך לפסגות יושבת עם רכזות המקצועות ומתאמים ביניהם. בנוסף לכך, היא יושבת עם היועצת החינוכית בכדי לסנכרן פעילות בתחום החברתי-רגשי" (מנהל בית ספר).

- לבסוף, במהלך הראיונות **מיעוט מקרב המנהלים של חינוך לפסגות דיווחו על כך שמנהלי בתי הספר אינם מעוניינים בקשר ממוסד עם מרכזי חינוך לפסגות:** "אני מבקר בבית הספר, מעדכן את ההנהלה ומורים במקצועות הליבה. שיתוף הפעולה הוא חד-כיווני מצד חינוך לפסגות. אין ממשקים, כי בית הספר לא מעוניין בכך" (מנהלת מרכז על-יסודי).

- **מיקום המרכז:** בתי ספר שתלמידיהם משתתפים במרכז המתקיים בבית ספר אחר מחוברים אליו פחות.

בסיכומו של דבר, נראה כי קיימות שונות בין בתי הספר מבחינת התדירות וההיקף של הקשר שבין מנהלי בית הספר ובין המרכזים של "חינוך לפסגות". שונות זו נגרמת ממגוון סיבות הקשורות בעיקר לתפיסת הניהול של בית הספר ולאופי הקשר שלו עם המרכז. עוד ניתן לומר כי מחנכים מחוברים פחות למתרחש בתוכנית.

3.6.2 קשר בין לימודים בתוכנית "חינוך לפסגות" לבין הנלמד בבית הספר

כעת נביט על תחומי הלימוד של "חינוך לפסגות". האם במסגרת התוכנית התלמידים נחשפים לתחומים שונים ומגוונים? האם נעשה חיבור לתחומים הנלמדים בבית הספר?

טבלה 20: באיזו מידה אתה מסכים עם המשפטים הבאים (אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה):

מדריכים, N=564	חניכים, N=908	
	67%	באיזו מידה בתוכנית "חינוך לפסגות" אתה נחשף לנושאים מגוונים השונים מתוכנית הלימודים בבית הספר?
72%	50%	באיזו מידה במסגרת שיעורי "חינוך לפסגות" נעשה חיבור לתחומי דעת שאתה לומד בשיעורים רגילים? \ באיזו מידה בשיעורי התגבור בתוכנית חינוך לפסגות מתבצע קישור בין החומר הנלמד, לבין תחומי דעת אחרים הנלמדים בבית הספר

כשני שלישים מהחניכים סבורים כי הם נחשפים לנושאים מגוונים השונים מתוכנית הלימודים בבית הספר. כמחצית מהחניכים סבורים כי לא תמיד נעשה חיבור לתחומי הדעת שהם לומדים בשיעורים "רגילים" בבית הספר (אין הבדל בין תלמידי היסודי לתלמידי העל-יסודי). לעומתם, 72% מהמדריכים שידעו להעריך את מידת הקשר בין המסגרות סבורים כי יש קישור (אם כי חשוב לציין כי אחוז גבוה, 22% מהמדריכים, לא ידעו להשיב).

עוד יצוין כי במסגרת שאלה פתוחה ובמסגרת החלק האיכותני מנהלים ובוגרים התבקשו לציין מה הוא לדעתם הערך המוסף של התוכנית יחסית לנלמד בבית הספר. התשובות המרכזיות שעלו דומות במהותן לאלה שהוזכרו כיתרונות התוכנית בפרק הראשון, והן קשורות בעיקר ללמידה מעשירה: העשרה, למידה של נושאים שלא מלמדים בבית הספר, מיומנויות למידה, למידה ברמה גבוהה.

עוד צוינה בהדגשה האווירה הלא פורמלית בתוכנית (יחס חם ואישי, לימודים ללא מבחנים, אין דיסטנס, תחושה של "שיעורי חברה").

3.6.3 השפעת "חינוך לפסגות" על הכיתות והתלמידים שלא משתתפים בה

תפיסת השפעות אפשריות של התוכנית על מרקם החיים החברתי בבית הספר נבדקה בפרק זה.

טבלה 21: באיזו מידה אתה מסכים עם המשפטים הבאים? (אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות):

מנהלים N=67	מחנכים N=201	
11%	21%	תוכנית "חינוך לפסגות" מייצרת הפרדה חברתית בין תלמידים המשתתפים בה ליתר התלמידים
4%		תוכנית "חינוך לפסגות" שואבת את התלמידים המוצלחים ועל ידי כך מחלישה את הכיתות

רוב גדול בקרב המנהלים והמחנכים אינם רואים השפעות שליליות לתוכנית "חינוך לפסגות" על המרקם החברתי והלימודי בכיתות.

עם זאת, יש לשים לב לכך שמיעוט לא מבוטל מהמחנכים (21%) סבור שהתוכנית מייצרת הפרדה חברתית.

במסגרת החלק האיכותני, מנהלי בתי הספר ומנהלי מרכזים של חינוך לפסגות ציינו כי השפעת התלמידים על בית הספר היא בדרך כלל חיובית, הן ברמה החברתית והן ברמה הלימודית. לדוגמה: "כל תלמידי חינוך לפסגות מפוזרים הם נתרמים ותורמים את חלקם בבית הספר. הם יודעים איך צריך לדבר, הם מהווים דוגמה לאחרים" (מנהל בית ספר). מנהלים אחרים דיווחו על כך שתלמידי חינוך לפסגות לוקחים חלק בהנהגות התלמידים, יוזמים בכיתות פעילויות חברתיות כגון שאלה שבועית. לעומת זאת היו גם מנהלים שדיווחו כי החניכים אינם מורגשים בבית הספר.

3.7 המדריכים ועבודתם

צוות ההדרכה שמלמד בתוכנית כולל לרוב סטודנטים מלגאים, סטודנטים מתנדבים, ובחלק קטן מהמרכזים דווח על סטודנטים שמקבלים שכר. בפרק זה נעסוק בארבעה תחומים הקשורים למדריכים ולעבודתם:

- פרופיל המדריכים, מבחינה דמוגרפית, השכלה, מאפייני העסקה.
- אופן בחירת צוות ההדרכה ושיבוצו לתפקיד.
- הערכת עבודת המדריכים (אשר נבחנה באמצעות שאלות שהופנו למחנכים, הורים, בוגרים וחניכים).
- הערכת המדריכים את עבודתם ואת ההכשרה שהם מקבלים.

3.7.1 פרופיל המדריכים

ראשית, בפרק זה ננסה לאפיין את המדריכים, מתוך דיווחיהם בסקר. לצורך כך נבחנו משתנים דמוגרפיים, מאפייני העסקה ומאפייני השכלה של המדריכים.

טבלה 22: מאפייני רקע של המדריכים בתוכנית "חינוך לפסגות" (אחוזים, מתוך ממצאי הסקר):

N=564	
מתוך מדריכי "חינוך לפסגות" אחוזים, (אלא אם צוין אחרת)	
דמוגרפיה	
55%	מגדר : אישה
45%	גבר
26.8	גיל ממוצע
מאפייני ההעסקה כמדריך	
1.6	כמה שנים מדריך בתוכנית? ממוצע (מי שמדריך פחות משנה סומן כמדריך שנה, כך שבפועל הותק נמוך יותר).
7%	אופן העסקה : שכיר
78%	מילגאי סטודנט
10%	מתנדב סטודנט
11%	מתנדב שאינו סטודנט
16%	האם עובד במסגרת נוספת? כן, במשרה מלאה
4%	יותר מחצי משרה נוספת
28%	חצי משרה נוספת
11%	עובד בפחות מחצי משרה
37%	אין משרה נוספת
45%	האם אתה מדריך ב... תוכנית העשרה (חוגי העמותה : כישורי שפה, חשיבה מתמטית ואנגלית)
17%	קדם אקדמית
22%	העצמה
50%	תגבורים
26%	חוגים
11%	אחר (יותר ממחצית מאלה – חונכות אישית ופר"ח)
השכלה	
5%	השכלה : אקדמית, תואר שני, שלישי
46%	אקדמית, תואר ראשון
5%	על-תיכונית לא אקדמית
40%	תיכונית
2%	תיכונית חלקית
21%	תחום תואר : מדעים מדויקים ומדעי המחשב
18%	מדעי החברה
33%	מדעי הרוח (כולל חינוך והוראה)
11%	הנדסה ועיצוב
9%	ביולוגיה, רפואה, תזונה, פרא-רפואי, סיעוד
3%	משפטים
3%	חינוך גופני
1%	הנדסאי
2%	אחר / לא ברור

55% מהמדריכים הם נשים, גילן הממוצע 27.

78% מהמדריכים הם סטודנטים מילגאים, 10% נוספים הם סטודנטים מתנדבים. 11% מתנדבים שאינם סטודנטים ועוד 7% שכירים. מחצית מהמדריכים עובדים במקום נוסף, בהיקף של חצי-משרה לפחות. ממוצע שנות ההעסקה במסגרת התוכנית אינו גבוה (כשנה ושבעה חודשים).

כמחצית מהמדריכים מדווחים כי הם אקדמאים (סביר שחלקם לומדים לקראת תואר ראשון...), וכי תחומי התואר שלהם מגוונים.

3.7.2 אופן בחירת צוות ההדרכה ושיבוצו לתפקיד

כיצד נבחרים המדריכים וכיצד הם משובצים לתפקידם? נושאים אלה נבחנו במסגרת החלק האיכותני.

לגבי **בחירת המדריכים**, מנהלי מרכזי "חינוך לפסגות" דיווחו שהם מקבלים מהעמותה את פרטי הסטודנטים המבקשים לשמש כמדריכים במסגרת התוכנית. חלק מהמנהלים דיווחו שהם מבצעים ראיון טלפוני לסטודנטים, שמהווה שלב ראשון בתהליך המיון. בראיון הם בודקים אם המועמדים מתאימים לתוכנית מבחינת נושאי הלימוד, הזמינות והמוטיבציה שלהם. לאחר מכן הם מזמנים אותם לראיון אישי שבו מתמקדים במוטיבציה של המועמדים, בניסיון התעסוקתי שלהם ובתחומים שאותם הם מעוניינים ללמד. חלק קטן מהמנהלים אמרו שהמועמדים עוברים מבדק בקיאות בחומר הלימוד¹⁹. חלק מהסטודנטים ציינו שעברו גם סימולציות בתחום ההדרכה כחלק מתהליך הקבלה לתפקיד.

לגבי **שיבוץ המדריכים**, מנהלי המרכזים הסבירו שהשאיפה היא שתהיה התאמה בין התחום שאותו הסטודנט לומד באקדמיה ובין התחום שאותו ילמד בעמותה, אם כי התאמה כזאת אינה מסתייעת תמיד ואינה נחוצה בהכרח, בעיקר לא בלימודי יסוד: "פה לומדים בעיקר אנגלית, חשבון, עברית, ואין הרבה סטודנטים שלומדים את זה ספציפית" (מנהלת מרכז יסודי). המנהלים דיווחו שהם מנסים לשבץ לשיעורי העצמה סטודנטים שיוודעים לקיים דיון ולשאול שאלות, ללימודי אנגלית משבצים סטודנטים עם שליטה טובה בשפה. חלק מהמנהלים במרכזים העל-יסודיים דיווחו שבתגבורים הם מקפידים לשבץ מדריכים שהם בעלי רקע בתחום שאותו הם מלמדים.

תחלופה גבוהה של מדריכים – בעלי עניין העריכו בראיונות שהרבה מהמדריכים משמשים בתפקידם שנה אחת בלבד: חלק ממנהלי המרכזים טענו שהם והרכזים משקיעים בהכשרה ובפיתוח של המדריכים, אך לאחר שנה הם עוזבים. גם חלק מהחניכים התלוננו שהם נקשרו למדריכים שעזבו לאחר תקופה קצרה (על פי הפרק הקודם, ממוצע שנות ההעסקה הוא 1.6, נתון שמדגים ומדגיש את הממצא הנוכחי, בעיקר לאור העובדה שתקופה העסקה מינימלית אמורה להיות שנה אחת).

¹⁹ על פי מידע שהתקבל מהעמותה, סטודנט שאמור לשמש כמדריך המכין תלמידים לבגרות עונה על חלק משאלון בגרות לדוגמה. בנוסף, כשיש התלבטות לגבי מידת הכשירות/ההתאמה של מדריך במקצוע מסוים, הוא עובר מבדק ידע בנושא

3.7.3 הערכת עבודת המדריכים

קעת נתבונן באופן שבו מסתכלת הסביבה (מחנכים, חניכים, בוגרים והורים) על המדריכים ועבודתם, מתוך הסקר ומתוך החלק האיכותני במחקר.

טבלה 23: שביעות רצון כללית מהמדריכים ומתרומתם (אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות):

מחנכים N=201	חניכים N=908	הורים N=1099	בוגרים N=223
69%	79%	86%	
71%	81%		
85%	74%	93%	
82%	71%	92%	
	76%		
	56%		
	51%		
			87%
			84%

בהסתכלות כללית, ניכרת הערכה חיובית למדריכים בקרב כל האוכלוסיות, אם כי בחלק מהמקומות קיימת מורכבות:

- **ההערכה הרבה ביותר למדריכים היא בקרב הורים:** יותר מ-90% מהם סבורים שהמדריכים מסורים ואהובים על החניכים. מעט פחות מכך (86%) סבורים כי הם בעלי ידע מקצועי בתחום שהם מלמדים.
- החניכים מעריכים מעט פחות את המדריכים, אבל עדיין רובם הגדול (כ-80%) מעריך אותם כבעלי ידע מקצועי וידע כללי נרחב. מעט פחות מכך (71%-76%) הביעו הערכה למדריכים בהיבט הרגשי וציינו כי הם מסורים, אהובים וניתן לפנות אליהם בעת צרה.
- רק 56% מהחניכים רואים במדריכים מודל לחיקוי ו-51% מהם סבורים שהם זקוקים להם כדי להגיע להישגים. לממצא זה עשויות להיות שתי פרשנויות שונות: ייתכן שהחניכים חשים מספיק מועצמים ובעלי יכולות, ועל כן אינם חשים שהם זקוקים לסיוע ואף לא לדמויות לחיקוי, וייתכן גם שבחלק מהמקרים מדובר במדריכים שלא נתפסים כראויים מספיק (כדי לבחון את הדברים נדרשת בדיקה מעמיקה יותר שהיא מעבר למטרות הסקר הנוכחי).
- **כמחצית מהמחנכים לא ידעו להעריך את המדריכים בפרמטרים השונים.** בקרב המחנכים שידעו להעריך, ההערכה היא חיובית בכל הפרמטרים שנבחנו (מדריכים מסורים ואהובים – 82%-85%, בעלי ידע מקצועי – 69%-71%).
- שיעור נמוך מאוד בקרב המחנכים נמצא בקשר שוטף עם רכז חינוך לפסגות (כ-25%, בחישוב שבו הובאו בחשבון המשיבים בשלילה ואלה שלא יודעים להשיב).

באמצעות החלק האיכותני במחקר ובאמצעות שאלות פתוחות בסקר ניסינו לעמוד על עמדות של בעלי עניין בנושא תפקוד המדריכים, טיב ההדרכה המועברת על ידי הסטודנטים ויחסם כלפי החניכים. יצוין כי במסגרת הסקר, הורים ומדריכים השיבו תשובות פחות מורכבות ובעיקר החמיאו למדריכים.

הממצאים המרכזיים שעלו:

• סיבות לשביעות רצון מתפקוד המדריכים

- שביעות רצון מתמיכה בתחומים לימודיים ואישיים: נושא זה ניכר בראיונות עם בוגרי התוכנית. רבים מהם דיווחו שהמדריכים השקיעו בחניכים, סייעו ותמכו בהם בתחומים הלימודיים והאישיים: "הם נתנו לי את האפשרות להאמין בעצמי. תמיד שבאתי עם בעיות, עם ספקות, הם היו לי אוזן קשובה והם תמכו. וכל פעם שבאתי בלי מוטיבציה ללמוד, הם עזרו לי והקשיבו לי, ולא נתנו לי להרים ידיים, וזה נתן כלים לחיים". חלק ציינו שמדריכים השפיעו עליהם במיוחד וסייעו להם לשפר את הביטחון העצמי ולעמוד מול קהל.
- חלק מהבוגרים ציינו שהם המשיכו לשמור על קשר עם המדריכים לאחר שסיימו את הלימודים: "...במיוחד המדריכה למתמטיקה, שהייתה אתנו מעל 3 שנים, פשוט זה היה כמו בת משפחה. לפעמים היינו מכינים אוכל איתה וב-יב' היינו נפגשים גם בערב. וגם אחרי שסיימנו את התוכנית המשכנו להיפגש" (בוגר התוכנית).
- אמירות המביעות שביעות רצון מטיב ההדרכה ויחס המדריכים באו לידי ביטוי גם בקבוצות מיקוד שנערכו עם חניכי התוכנית. לדוגמה, חלק מהחניכים ציינו שהמדריכים מלמדים היטב וששיעורי ההעצמה מחזקים אותם: "הם מלמדים אותנו טוב, ועובדה שאנחנו יוצאים מפה ויודעים את החומר"; "הם מעוררים מוטיבציה, אם אתה לא מצליח, הם מעודדים".
- הנגישות לסטודנטים צעירים – חלק מהבוגרים ציינו לטובה שהסטודנטים צעירים וכך הם יכלו להתחבר אליהם טוב יותר ולדבר איתם על עניינים שמעסיקים את בני הנוער, לרבות גיוס לצבא ולימודים באוניברסיטה.
- הרקע האקדמי של הסטודנטים – חלק מהבוגרים ציינו לטובה שיש ערך מוסף לכך שכל סטודנט בא עם הרקע האקדמי הייחודי לו, וכך ניתן להיחשף למגוון סגנונות הדרכה ותחומי ידע.
- מוטיבציה ורצון לתרום – חלק מהורי החניכים דיווחו שצוות ההדרכה שמורכב מסטודנטים ומתנדבים, הוא בעל מוטיבציה ורצון לתרום: "זה צוות שעושה הכול למען ילדינו ומכל הלב" (הורים לחניכים במרכז יסודי).

• סיבות לחוסר שביעות רצון מתפקוד המדריכים – דוגמאות שעלו:

- חוסר שביעות רצון מכך שהמדריכים נשארים בתפקידם תקופות קצרות יחסית (עלה בקרב הורים).
- חלק מהמרואיינים הלינו על כך שלצד המדריכים המוערכים, יש במקרים מסוימים מדריכים שאינם מתפקדים היטב. חניכים טענו שיש מדריכים שלא מעבירים את החומר היטב: "יש כאלה שלא יודעים להעביר חומר. אנחנו יכולים לבקש להחליף מדרך ו/או קבוצה" (חניך בפסגות); "חלק מהמדריכים לא מסוגלים להחזיק כיתה" (ממצא שעלה בתצפיות). גם בוגרי התוכנית ציינו שחלק מהמדריכים הוחלפו כי לא לימדו היטב. בהמשך לכך, מנהלת

מחלקת חינוך באחד היישובים דיווחה שביקרה בשיעור מתמטיקה והתאכזבה: "לא מספיק לפתח תוכנית טובה במתמטיקה. צריך אנשים שיודעים להעביר אותן מספיק טוב. ראיתי תוכנית דגל שבונים ארמון, זה היה שעמום גדול, הסטודנט היה ממש גרוע. זה קורה להרבה גופים, יש חומרים נהדרים אבל הסטודנטים הורגים אותם". היבט אחר בתפקוד המדריכים היה יכולתם להשליט משמעת בכיתה, ואכן בחלק מהתצפיות ניכר כי חלק מהמדריכים לא מצליחים "להחזיק קבוצה".

3.7.4 הערכת המדריכים את עבודתם

- וכעת נעבור להסתכל על עמדות ומניעים של המדריכים. ראשית, נסקור את הסיבות שהביאו את המדריכים לבחור להצטרף ל"חינוך לפסגות" ולאחר מכן את עמדותיהם כלפי העבודה בפרויקט.
- במסגרת הסקר נשאלו המדריכים מדוע הם בחרו להצטרף ל"חינוך לפסגות" כמדריכים. להלן התשובות העיקריות.
- הסיבות המרכזיות שנמצאו היו מגוונות: חלק מהמדריכים העלו סיבה כלכלית, אחרים העלו כסיבה רצון לתרומה ולמעורבות, ולעיתים קרובות סיבות אלו היו שלובות:
- בזכות **המלגה**: זו הייתה התשובה השכיחה ביותר שעלתה, לעיתים כאופציה יחידה לעיתים בשילוב עם תשובות נוספות: "מילגאי של אימפקט", מילגה ותרומה.
 - **נוחות**: שני סוגי תשובות נקשרו לכך: נוח גיאוגרפית / קרוב לבית, "הסתדר לי עם שעות העבודה".
 - **מחויבות חברתית במסגרת תוכניות אחרות**: לדוגמה: עתודאי וזה חלק משירות לקהילה, חלק ממחויבות ל"אימפקט" וכדומה.
 - **תרומה ומשמעות**: עלו תשובות כגון לתרום, עקב הבנת חשיבות הנושא, משמעות, רצון במעורבות חברתית.
 - **סיבות רגשיות**: אוהב את הרעיון שלהם, מתקיים בבית הספר שבו למדתי ורציתי להחזיר, בוגרת של העמותה.
 - בזכות **המלצות**: המלצה של חברה, המלצה במקום העבודה, הציעו לי.
 - **רצון בהדרכה והתנסות בחינוך**. תשובות לדוגמה: לומדת חינוך / חינוך מיוחד ורוצה להתנסות, אוהב להדריך, אוהב מקצוע, אוהב לחלק ידע.
 - **אוהב להיות בקשר עם נוער**: אוהב ילדים, אוהב בני נוער.
 - רצון להתנדבות.
 - **אווירה נעימה**.
- וכעת נביט בעמדותיהם של המדריכים כלפי ההדרכה:

טבלה 24: שביעות רצון של המדריכים מעבודתם (אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה):

מדריכים N=564	
91%	בסך הכול, אני מרוצה להיות מדריך/ה בתוכנית "חינוך לפסגות"
90%	אני נהנה ללמד בתוכנית
90%	אני מרגישה שיש קשר טוב ביני לבין התלמידים

90% מהמדריכים מדווחים כי הם נהנים ללמד בתוכנית ומרוצים מכך, וכי הם מרגישים כי קיים קשר טוב בינם לבין החניכים שלהם.

בקרב המדריכים המדווחים כי הם מרוצים יותר, נמצא שיעור גבוה של כאלה אשר נשארים בתפקיד במשך יותר משנה.

3.7.5 הכשרות מדריכים

בפרק זה נסתכל מעט על האופן שבו נחוות הכשרות המדריכים. במחקר האיכותני צוינו שני סוגים של הכשרות מדריכים:

הכשרת הצוות: רוב המנהלים של מרכזי חינוך לפסגות דיווחו בראיונות על הכשרה קצרה הניתנת במרכזים לפני הכניסה לתפקיד. משך ההכשרה כ-7-8 שעות, ועוסקים בה באופן הטיפול בבעיות משמעת וכן עוברים ב"יבש" על תהליכים שצפויים לקרות במהלך התוכנית: "שבוע לפני תחילת הפעילות... מסבירים להם מה עושים בכל פעילות, איפה הילדים יכולים להיות ומה עושים בכל שעה, שיהיו כמה שפחות באי-ודאות" (מנהלת מרכז על-יסודי). חלק מהמנהלים אמרו שההכשרה הראשונית הזו אינה מספקת, בייחוד עבור אלה מהסטודנטים שאין להם ניסיון בתחום החינוך וההדרכה. בנוסף להכשרה מטעם המרכז, המדריכים עוברים הכשרה ארצית בת יום אחד מטעם עמותת חינוך לפסגות. בהכשרה זו נחשפים המדריכים לכלי התמודדות עם בעיות משמעת ועם פסיביות של חניכים, על עולם התוכן של התוכנית, לרבות מערכי שיעורים, וכמו כן משתתפים המדריכים לעתיד בסדנה שבה הם לומדים כיצד להציג שאלות לפני התלמידים וכיצד רוכשים טכניקות להפעלת סמכות בכיתה.

השתלמויות וליווי תוך כדי תפקיד – מנהלי המרכזים והמדריכים דיווחו כי אחת לחודש בממוצע מתקיימות השתלמויות פנימיות במרכזים של חינוך לפסגות ברחבי הארץ שנועדו לגבש את הצוות ולטייב את תפקודו. עוסקים שם למשל באמצעים שונים לפיתוח קשר אישי עם החניכים, בעקרונות של ציר הפיתוח האישי של העמותה, בעמידה מול הקבוצה, במאפייני גיל של ילדים ובני נוער, בהוראה חווייתית ובתכנים של העמותה. המנהלים והמדריכים דיווחו גם על כך שבסוף כל יום פעילות מקיימים ישיבה שבה המדריכים מעלים סוגיות שונות מיום הפעילות ודנים בדרכי טיפול בבעיות או בדרכי ההדרכה הראויות. המרואיינים ציינו גם שבמהלך מילוי התפקיד, רכזי ההדרכה, מנהלי המרכזים או גורמים מהעמותה מבקרים בשיעורים, עורכים תצפיות ונותנים משוב למדריכים.

נשאלת השאלה כמה מהמדריכים נחשפים להכשרות אלה, ומה דעתם לגביהן? התשובות מפורטות בשתי הטבלאות הבאות, המייצגות תשובות לשאלות שהועברו למדריכים.

טבלה 25: האם קיבלת הכשרה כמדריך/ה בתוכנית... (אחוזים, ניתן להשיב יותר מתשובה אחת)

מדריכים N=564	
15%	1. כן, לפני תחילת העבודה בתוכנית
23%	2. כן, תוך כדי העבודה בתוכנית
40%	3. כן, לפני ותוך כדי העבודה בתוכנית
22%	4. לא

כ-80% מהמדריכים דיווחו כי קיבלו הכשרה בתוכנית. 40% דיווחו שקיבלו הדרכה גם לפני ההדרכה וגם תוך כדי ההדרכה בתוכנית.

בקרב המדריכים שדיווחו שלא עברו הכשרה נמצאו המאפיינים הבאים:

- שיעורים גבוהים יותר מהמדריכים הם משכילים (27% מהם אקדמאים לעומת 16% שהשכלתם היא תיכון ומטה).
- 46% (!) מהמדריכים בגילאי 36 ומעלה לא קיבלו הכשרה (כנראה שרוב המדריכים בגילאים הבוגרים יותר הם מתנדבים), בעוד שבקרב הצעירים יותר (עד גיל 35) 19% מדווחים שלא קיבלו הכשרה.
- לא נמצאו הבדלים משמעותיים נוספים.

טבלה 26: למי שקיבל הכשרה: באיזו מידה את/ה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע להכשרה שקיבלת בתוכנית "חינוך לפסגות":

אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, N=436	
69%	בהכשרה קיבלתי כלים הרלוונטיים לתפקידי
72%	אני מרוצה מההכשרה שקיבלתי

כ-70% מאלה שזכו להכשרה סבורים שהיא נתנה להם כלים הרלוונטיים לתפקיד והביעו שביעות רצון גבוהה ממנה.

נושא נוסף הקשור להדרכה ולחניכה של המדריכים הוא התמיכה והליווי. 84% מהמדריכים דיווחו כי הם מקבלים תמיכה וליווי שוטפים מידי הממונים עליהם בתוכנית.

3.8 תוכניות מצטיינים נוספות

בפרק זה נבחן מהו מקומה של תוכנית "חינוך לפסגות", ומה ייחודה לצדן של תוכניות חינוך מצטיינים נוספות, כפי שעלה מתשובות המנהלים.

מנהלי בתי ספר המשתתפים ב"חינוך לפסגות" נשאלו אם קיימת בבית הספר שלהם תוכנית מצטיינים נוספת לצד "חינוך לפסגות", אם כן – באילו תוכניות מדובר, האם קיימת חפיפה בהשתתפות חניכים בתוכניות המצטיינים השונות, והאם קיים שיתוף פעולה בין התוכניות. להלן פירוט הממצאים.

רוב המנהלים (76%) דיווחו כי בבית הספר שלהם פועלת תוכנית חינוך מצטיינים נוספת לצד "חינוך לפסגות".

התוכניות שהוזכרו על ידי מנהלים בשאלה פתוחה היו:

- **"אמירים"** (הוזכרה 16 פעמים, השכיח ביותר).
- **מצוינות 2000** / מצוינות (הוזכרה 13 פעמים).
- **"עתידים"** / "קדם עתידים" (4).
- **תוכניות אחרות שהוזכרו בשמן** בשכיחות נמוכה (פעם או פעמיים) היו: נחשון, ניצוצות, חברים פותחים עתיד, קרן אברהם, אייפק, גבהים, מופת, עמותת נובל טכנו דע, מחוננים - מרכז מצטיינים.
- **יוזמות פרטיות של בית הספר עם האקדמיה** (הוזכר 7 פעמים אל מול מגוון מוסדות אקדמיים, לדוגמה: שיתופי פעולה עם אוניברסיטת בן גוריון, קשר עם מכון ויצמן למדע, מכללת תל חי).
- **תוכניות ביוזמת בית הספר** (4 אזורים), לדוגמה: מקצים מתוך שעות בית הספר שעות קצה - ללמידה במסגרות להעשרה, תוכניות לא חיצוניות.
- תוכניות העוסקות **במקצועות לימוד ספציפיים**, לדוגמה: רובטיקה (הוזכר שלוש פעמים), מתמטיקה ומדעים, מגמת רפואה, אומנות אנגלית מדעים ספורט, עתודה מדעית טכנולוגית, שחמט, מחול.

בהמשך, נשאלו המנהלים שבבית ספרם קיימת תוכנית מצטיינים נוספת, אם קיימת חפיפה מבחינת ההשתתפות בתוכניות המצטיינים השונות. להלן התפלגות התשובות:

טבלה 27: האם המשתתפים בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים גם בתוכניות אחרות: (אחוזים, מבין המנהלים שבבית ספרם פועלת יותר מתוכנית מצטיינים אחת):

מנהלים שבבית ספרם יש יותר מתוכנית מצטיינים אחת, N=51	
39%	כן, חלקם הגדול
39%	כן, חלקם הקטן
18%	לא
4%	לא יודעת

על פי דיווחים של כ-80% מהמנהלים המשתתפים בתוכנית, המהווים 61% מכלל מנהלי בתי הספר המשתתפים, **בחלק גדול מבתי הספר קיימת חפיפה משמעותית בהשתתפות תלמידים בתוכניות מצטיינים שונות**: 39% מהמנהלים דיווחו כי חלק גדול מהמשתתפים בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים בתוכנית נוספת. 39% אחרים דיווחו כי "חלק קטן מהתלמידים משתתפים בתוכניות מצטיינים נוספות".

16% מהמנהלים דיווחו כי מתקיימים שיתופי פעולה בין התוכניות השונות.

לצד זאת יש לציין כי מתוך ראיונות העומק עולה כי בסך הכול מנהלי בתי ספר לא רואים בעייתיות בכך שתוכנית חינוך לפסגות פועלת במקביל לתוכניות נוספות לתלמידים מצטיינים:

- חלק מהמנהלים ציינו שמגוון תוכניות הוא דבר טוב, שכן יש באפשרותם לשבץ יותר תלמידים בתוכניות השונות: "אני דואג שלכל תלמידי בית הספר תהיה תוכנית או מסגרת שהוא יהיה משוּבץ בה לפי מאפייניו". (מנהל ב"ס יסודי). בהמשך לכך, חלק מהמנהלים ציינו שישנם תלמידים המשתתפים גם בתוכנית חינוך לפסגות וגם בתוכניות אחרות, אך הם אינם רואים בכך משום כפילות.
- היו מנהלים שהדגישו את הייחודיות של התוכנית ואת תרומתה הייחודית: "פסגות לעומת תוכניות אחרות היא תוכנית שנותנת העצמה, היא נותנת כלים לא רק בתחום מסוים סביב תוכן מאוד מסוים, אלא נותנים כלים ערכיים, ברמה הקוגניטיבית, שאיפה למצוינות, אוריינטציה ללימוד אקדמית. זה משהו מערכתי ולא ספציפי".

3.9 מעורבות הורים

באיזו מידה מעורבים ההורים בתוכנית ומהי תדמיתה בעיניהם? הנושא נבחן באמצעות שאלות שהופנו למנהלים, למחנכים ולהורים. כמו כן מוצגים נתונים לגבי מפגשי ההורים, המהווים חלק בלתי נפרד מהתוכנית.

3.9.1 מעורבות הורים – כללי

הממצאים מוצגים בטבלה הבאה.

טבלה 28: שביעות רצון מהקשר של תוכנית "חינוך לפסגות" עם הורי החניכים בבית הספר (אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה):

הורים N=1099	מחנכים N=201	מנהלים N=67	
73%	63%		ההורים מכירים את תוכני התוכנית / אני מכיר/ה את תוכני התוכנית
69%	62%	64%	הורי התלמידים מתעניינים ומעורבים בתוכנית / משתתפים ומעורבים בתוכנית / אני מעורב/ת במה שקורה בתוכנית
71%	77%	79%	ההורים רואים את התוכנית כיוקרתית / תוכנית חינוך לפסגות היא יוקרתית
	73%	67%	הורים עושים מאמץ כדי שילדיהם יתקבלו לתוכנית

קיים דמיון בהערכת הגורמים הרלוונטיים את מעורבות ההורים בתוכנית (הרוב סבורים שהמעורבות משמעותית) ואת תפיסתם אותה (שהיא ברוב המקרים חיובית):

- כשני שלישים מהמחנכים וכ-75% מההורים סבורים שההורים מכירים את תוכני התוכנית, כשני שלישים מההורים, המנהלים והמחנכים סבורים כי ההורים מעורבים ומתעניינים בתוכנית.
- כ-70% מהמנהלים והמחנכים סבורים כי ההורים עושים מאמץ כדי שילדיהם יתקבלו לתוכנית.
- כ-75% מכל אוכלוסיות המחקר סבורים שהתוכנית יוקרתית בעיני ההורים.

3.9.2 מפגשי הורים

מקום נפרד אנו מקדישים להערכת מפגשי ההורים, אשר ספגו, לפחות מילולית, ביקורת במהלך המחקר האיכותני והביקורים בבתי הספר. נושא זה נבחן אף הוא בקרב מנהלים, מחנכים והורים, והממצאים מוצגים בטבלה שלהלן.

טבלה 29: שביעות רצון כללית ממפגשי ההורים (אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה):

הורים N=1099	מחנכים N=201	מנהלים N=67	
80%	66%	63%	מפגשי ההורים שנערכים במסגרת התוכנית מועילים להורים

מהממצאים עולה כי כשני שלישים מהמחנכים והמנהלים, ואחוז גבוה אף יותר מהמחנכים (כ-80%) מעריכים את תרומת המפגשים להורים.

בשאלה פתוחה נלווית, כמו גם במחקר האיכותני, נשאלו ההורים מה הם מרוויחים לדעתם כתוצאה מההשתתפות במפגשי ההורים. התשובות המרכזיות שעלו קשורות ללמידה וידע (באופן כללי ובאופן ספציפי ליחסי הורים-ילדים) ולמפגש חברתי.

להלן פירוט של קטגוריות התשובה המרכזיות שעלו:

- ידע: התשובה השכיחה ביותר שעלתה הייתה "ידע", בלי ציון נוסף (ייתכן שהכוונה הייתה למגוון רחב של תשובות כמפורט בהמשך).
- העשרה כללית (שכיח מאוד): משכילים, מרחיבים ידע, לומדים - במגוון רחב של תחומים.
- ידע, חיבור, מעורבות ושותפות במתרחש בתוכנית (שכיח מאוד).
- ידע על מצב/ה אישי והלימודי של הילד/ה (שכיח).

- ה. מסייע בכך שמלמד איך לעזור לילדים, איך לטפל בבעיות, איך לסייע לילדים, איך להתמודד עם ילדים וצורכיהם. מכירים טוב יותר את הילדים שלנו.
- ו. אוזן קשבת לצורכיהם כהורים.
- ז. גיבוש זמן איכות עם הילדים.
- ח. ערך חברתי: מפגש חברתי והיכרות עם הורים אחרים.
- ט. הנאה.
- י. שקט נפשי.
- יא. הזדמנות לשאול את עצמנו שאלות אישיות.
- יב. לא יודעת / אין ערך מסוים וספציפי.

להשלמת התמונה ולמרות הנתונים החיוביים, יצוין כי במהלך המחקר האיכותני חלק מהמנהלים של מרכזי "חינוך לפסגות" טענו שקשה מאוד לגייס את ההורים ולחייב אותם להגיע למפגשים. כמו כן חלק מהם הציעו לערוך שינויים בתוכנית המיועדת להורים ולצמצם את מספר המפגשים המועברים להורים במהלך השנה. הוצע גם שהמפגשים יועברו על ידי גורמים מקצועיים הבקיאים בהכשרת הורים.

3.10 מעורבות גורמים פורמליים

בתת-פרק זה נתבונן, בהנחיית הממצאים האיכותניים, על מידת המעורבות בתוכנית של גורמי מטה, מחוז ורשות מקומית.

פיקוח וגורמים מהמשרד: מנהלי בתי ספר ציינו שהמפקחים הכוללים יודעים על קיומה של התוכנית שמתקיימת בבתי הספר (למפקחת אחת נודע הדבר בדיעבד...). מעבר לזה, רוב המנהלים לא דיווחו על מעורבות משמעותית מטעם גורמים במשרד החינוך. חלק ציינו שהמפקח וגורמים מהאגף למצטיינים ולמחוננים מגיעים לוועדת היגוי יישובית.

צוין גם שהמפקחת מטעם האגף למחוננים ולמצטיינים מקיימת ישיבות שוטפות עם העמותה. בפגישות אלה עולות התלבטויות מקצועיות וסוגיות הקשורות לתכנון עתידי, כגון פתיחת מרכזים חדשים. כמו כן, האגף מעודד שילוב פדגוגיות המתאימות לתלמידים מצטיינים. כך, לדוגמה, לאור תהליך כזה, עמותת חינוך לפסגות שילבה בפיתוח המקצועי של הסגל את נושא טיפוח היצירתיות (אם כי אין בידינו מידע הנוגע במידת השילוב של תכנים אלו בעשייה בשטח).

אשר לבקרה, ברמת המאקרו, האגף למחוננים ולמצטיינים מתעדכן בנעשה בעמותה, מקבל נתונים, וכאמור לוקח חלק בדיונים הקשורים לתכנון עתידי. כמו כן, הוא מעורב בבחינת מבחני המיון הנעשים לתלמידים המועמדים לעמותה באמצעות פיילוט המתקיים השנה.

מעורבות של מחלקת החינוך של היישוב בתוכנית חינוך לפסגות: מנהלי בתי ספר ציינו שמחלקות החינוך מעורבות בתוכנית. מתקיימות ישיבות היגוי בראשות מנהלי מחלקות החינוך וסגניהם או בראשות ראשי הרשויות. לדוגמה, מנהלת בית ספר על-יסודי הסבירה לגבי מעורבות הרשות: "הרשות מקיימת מפגשים כל שנה עם ראש מנהל חינוך. יש להם תפקיד רציני בהבאת התוכנית וגם בחשיבה. הגוף

[עמותת 'חינוך לפסגות'] חשב להפסיק את התוכנית בעיר בגלל כמות קטנה של משתתפים, אבל הרשות מאוד לחצה להמשיך".

חלק מהמנהלים ציינו שהרשות תומכת בתקציבים וחלק אמרו שהרשות צריכה לפתור בעיות שהם מעלים ולתקצב יותר את פעילויות בתי הספר, למשל, את עלויות הפעלת בית הספר בשעות אחר הצהריים. מנהלים של מחלקות חינוך ביישובים שהתראיינו דיווחו שחלק מהמימון מיועד להזנה, להסעות, לתחזוקה ולפעולות העשרה.

פרק 4: אינדיקציות להשפעות התוכנית

הפרק הרביעי יציע התבוננות על סוגיית ה"שורה התחתונה", דהיינו על המידה שבה התוכנית משפיעה על המשתתפים בה – בראש ובראשונה על החניכים אך גם על היבטים נוספים, כפי שיוצג בהמשך.

חשוב לציין כי בחינה של השפעות התוכנית בפועל (להבדיל מהשפעותיה הנתפסות) דורשת מערך מחקרי מורכב הרבה יותר – של מדידת "קו בסיס" טרום כניסת התוכנית, של דגימת משתתפים לתוכנית באופן אקראי, של בניית קבוצת השוואה, מדידות נוספות לאור הפעלת התוכנית ועוד – מערך מחקר שאינו מתאפשר בשלב זה ונמצא מעבר למטרות המחקר הנוכחי²⁰.

הממצאים המרכזיים בפרק זה:

הפעילות בתוכנית "חינוך לפסגות" נתפסת על ידי רוב החניכים כפעילות משמעותית בכל הנושאים שנבחנו, אך יותר מכול בנוגע להישגים גבוהים בלימודים, לפיתוח חשיבה וידע כללי, לאמונה של החניכים ביכולותיהם להעשרת ידע כללי ולהתקדמות בחיים.

בסך הכול ברוב הפרמטרים אין הבדלים גדולים בהערכת חניכים את התנהלותם בכיתה בהשוואה להתנהלותם בתוכנית "חינוך לפסגות". בחלק מהפרמטרים ניכר כי הערכות התלמידים נוטות "לטובת" חינוך לפסגות (בולט במישור זה: התפיסה בדבר המידה שבה התוכנית מכוונת את התלמידים למעורבות חברתית), ואילו בפרמטרים אחרים הערכות נוטות דווקא לטובת השיעורים ה"רגילים" בבית הספר (בולטים במישור זה: מידת העניין והחשיבות שהתלמידים מייחסים ללימודים/פעילויות).

הסתכלות כללית מעלה כי בדרך כלל נתפסת התוכנית כבעלת השפעה חיובית בקרב כל האוכלוסיות שנסקרו וביחס לכל התחומים והממדים שנבחנו. בנוסף, נראה כי ה"סנגורים" הטובים ביותר של התוכנית הם ההורים, הבוגרים והמדריכים. בקרב המחנכים והמנהלים יש קצת יותר דעות ביקורתיות.

בהסתכלות על השפעות התוכנית לאורך זמן נראה כי רבים מהבוגרים חשים כי התוכנית הייתה חלק ממארג של פעילויות חינוכיות אשר עיצבו במשולב את יכולות הבוגר, סייעו להצלחתו וסללו את דרכו להשתלבות בחברה. הצלחתה הנתפסת הגדולה ביותר של התוכנית קשורה להישגים לימודיים ולהגדלת המוטיבציה ללמידה אקדמית, הצלחה שנתפסת כגדולה במעט מזו המיוחסת

²⁰ לצד זאת, נציין כי במידה ויועברו לידי ראמ"ה רשימות של תלמידים שהשתתפו לאורך השנים בתוכנית – ייעשה ניסיון לתכנן ולהוציא אל הפועל מודל מחקרי של בחינת התרומה של התוכנית לתלמידים – במסגרת של מודל ניסויי למחצה או מודל מתאמי.

להשפעת ההיבטים החברתיים-ערכיים של התוכנית (אם כי בכל הנושאים הנ"ל – שיעורי המדווחים על הצלחה הם גבוהים).

רוב מנהלי בתי הספר (66% לפחות בפרמטרים השונים) מעריכים כי התוכנית תורמת לתדמית בית הספר בעיני ההורים וביישוב, ואף תורמת למעמד היישוב.

4.1 השפעות נתפסות על חניכים

כיצד נתפסת השפעת התוכנית על החניכים? בפרק זה נתבונן בנושא משתי נקודות מבט:

- נקודת המבט של החניכים: השפעת התוכנית במגוון ממדים, בהשוואה להשפעת בית הספר.
- נקודת המבט של הסביבה: מנהלים, מחנכים, מדריכים, הורים – ובוגרים. המרואיינים התבקשו לציין באיזה אופן השפיעה התוכנית על החניכים, במגוון נושאים.

4.1.1 השפעת התוכנית בעיני חניכים

כאמור, במסגרת הנוכחית לא נבחנה השפעת התוכנית הלכה למעשה, אולם כדי לנסות בכל זאת לבחון באופן השוואתי את השפעת התוכנית (ברמה התפיסתית), התבקשו התלמידים להתייחס לשורה של ממדים מרכזיים שבהם הם אמורים להיתרם במסגרתה, והיכן שהתאפשר – הם התבקשו להתייחס לאותם ממדים עצמם בלימודים ה"רגילים" שלהם בבית הספר, שלא במסגרת "חינוך לפסגות". אמנם יש מגבלות למתודה זו, משום שישנם הבדלים א-פריוריים ניכרים בין התוכנית לבין הלימודים ה"רגילים" (מבחינת היקף השעות, הנושאים הנלמדים, הדרישות במסגרת הפורמלית וכו'), אך בכל זאת יש בה כדי להציע הסתכלות השוואתית על התפיסות של התלמידים את התוכנית ואת המידה שבה היא משיגה את מטרותיה.

הממדים שנבחנו בהקשר זה: הישגים לימודיים, עניין לימודי ואינטלקטואלי, השתתפות בשיעורים, דימוי עצמי, ערך חברתי.

טבלה 30: אגא סמך/י אא מידא הסכמתך עם כל אאד מהמשפאיים האיים (שיעור המשיבים במידה רבה / רבה מאוד) :

N=908		במפגשים של "חינוך לפסגות"	בשיעורים בבית הספר
הישגים לימודיים			
	87%	הלימודים ב"חינוך לפסגות" מעודדים אותי להגיע להישגים גבוהים בלימודים	
	69%	בזכות הלימודים בתוכנית "חינוך לפסגות" ההישגים שלי בבית הספר השתפרו	
	67%	הכלים שרכשתי בתוכנית "חינוך לפסגות" עוזרים לי בשיעורים הרגילים בבית הספר?	
עניין לימודי ואינטלקטואלי			
	83%	הלימודים ב"חינוך לפסגות" מעודדים אותי להרחיב את הידע הכללי שלי	
	86%	הלימודים ב"חינוך לפסגות" מעודדים אותי לפתח את החשיבה שלי	
	76%	הלימודים ב"חינוך לפסגות" מעודדים אותי לפתח סקרנות כלפי דברים	
79%	69%	החומר שאני לומד/ת חשוב ומועיל לי	
68%	62%	אני מוצא/ת עניין רב בנושאים הנלמדים	
	66%	אני משתף/ת חברים, הורים, משפחה בדברים שלמדתי ב"חינוך לפסגות"	
דימוי עצמי			
85%	84%	הלימודים מעודדים אותי להתקדם בחיים / להגיע להישגים ולהתקדם בחיים	
72%	73%	הלימודים מעודדים אותי לממש את הכישרון /היכולות הייחודיות שלי	
	83%	הלימודים מעודדים אותי להאמין ביכולות שלי	
	68%	הלימודים מעודדים אותי ללמוד דברים בצורה עצמאית ללא עזרה של אחרים	
מעורבות בשיעורים			
74%	67%	אני פעילה ומעורבת (משתתף/ת בדיונים, שאלות/שאלות, עונה לשאלות המורה)	
66%	66%	אני נוהגת/השתתף בשיחה ולומר את דעותיי	
55%	58%	את/ה מעלה רעיונות מקוריים משלך	
71%	74%	המדריכים / המורים מעודדים לשאול שאלות ולהשתתף בדיון בכיתה	
63%	65%	כשאת/ה מעלה רעיון יצירתי המורה / המדריך/ה מעודדת אותך להמשיך ולחקור אותו	
ערך חברתי			
82%	86%	הלימודים מעודדים אותי לכבד אנשים אחרים ולכבד גם מי שאחר ושונה ממך	
65%	79%	הלימודים מעודדים אותי לתרום לחברה ולקהילה (למשל: התנדבות)	
71%	71%	הלימודים מעודדים אותי להתמודד עם מצבים חברתיים (כמו לפתור סכסוכים עם תלמידים אחרים, לעזור לחברים כשיש להם בעיה)	

מהטבלה עולים הממצאים שלהלן :

- הפעילות בתוכנית "חינוך לפסגות" נתפסת על ידי רוב החניכים כמשמעותית בכל הנושאים שנבחנו, אך יותר מכל בנוגע לקידום הישגים לימודיים, לפיתוח חשיבה וידע כללי, חיזוק האמונה ביכולות ולהתקדם בחיים והרחבת הידע כללי (83%-89%) בכל הפרמטרים הללו).

בהשוואה בין עמדות החניכים ביחס לפעילויות של "חינוך לפסגות" בהשוואה לאלה שבשיעורים ה"רגילים" בבית הספר נראה כי :

- בסך הכול וברוב הפרמטרים, **אין הבדלים גדולים** בהערכת חניכים את התנהלותם בכיתה אל מול התנהלותם בתוכנית "חינוך לפסגות". אם הייתה ציפייה שחוות הדעת ביחס לתוכנית יהיו גבוהות באופן ניכר מחוות הדעת ביחס ללימודים ה"רגילים" – הרי שממצא כזה לא נרשם, במרבית הפרמטרים.

- **הערכה גבוהה באופן משמעותי לטובת השיעורים של "חינוך לפסגות" נרשמה בפרמטר תרומה לקהילה.** הערכות גבוהות במעט לטובת השיעורים של חינוך לפסגות נמצאו בפרמטרים: עידוד לשאול שאלות, העלאת רעיונות מקוריים.

- **בחלק מהפרמטרים, חוות הדעת נוטות דווקא לטובת הלימודים הרגילים:** המידה בה התלמיד פעיל ומעורב בלימודים, המידה בה הוא מוצא בהם עניין והמידה בה הוא מייחס ללימודים חשיבות ותועלת בעבורו. לנוכח העובדה שמדובר בפרמטרים משמעותיים, בפרט כשמדובר באוכלוסיית תלמידים מצטיינים – אנו סבורים שיש לתת את הדעת לממצאים אלו.

בדיקה מעמיקה יותר של נתוני עמדות החניכים, בחלוקה על פי שלב הגיל שאליו משתייך התלמיד (יסודי/חטי"ע/חטי"ע, ראה בהרחבה בנספח 9), מגלה כי **קיימת תמונה שונה למדי בשלבי הגיל השונים**; ראשית, ככל שהחניכים בוגרים יותר, כך העמדות שלהם ביחס לתוכנית חיוביות יותר. יש לציין כי ממצא זה הוא נדיר למדי במחקרים שראמ"ה עורכת, שבהם הדפוס הוא הפוך בדרך כלל: רמת שביעות נמוכה יותר ככל ששלב הגיל גבוה יותר, ככל הנראה כתוצאה מפיתוח ראייה ביקורתית יותר עם העלייה בגיל. שנית ובהמשך לכך, כאשר משווים את התוצאות בצמדי ההיגדים הזהים, האחד מתייחס לתוכנית "חינוך לפסגות" והאחר ללימודים ה"רגילים", ניכר כי בעוד שבשלב הגיל הצעירים יותר התוצאות נוטות בבירור ל"רעת" תוכנית חינוך לפסגות, בשלבי הגיל הגבוהים התמונה מתהפכת והתוצאות נוטות ל"טובת" תוכנית חינוך לפסגות. לממצאים אלו כמה פרשנויות שאינן מוציאות זו את זו :

- הפרשנות העיקרית היא שהממצאים בשכבות הבוגרות משקפים את עמדות החניכים המתמידים, אלו שבחרו להישאר בתוכנית.
- פרשנות אפשרית אחרת (אך כזו שאינה מוציאה את הקודמת) היא שבחלוף הזמן, כאשר החניכים מתגברים על הקשיים המלווים את ההשתתפות במסגרת זו, הם מתחילים לראות את יתרונותיה והדבר בא לידי ביטוי בדיווחיהם.

- לצד הנ"ל, הפערים הגדולים שנמצאו בין נתוני השכבות הצעירות בהשוואה לבוגרות, וכן הפערים הגדולים בשכבות הצעירות בין ההערכות שלהם ביחס למפגשי חינוך לפסגות לבין הערכותיהם ביחס ללימודים ה"רגילים" (לטובת האחרונים) – מעלים על הפרק את הצורך לבחון באופן מעמיק את אופן הפעלת התוכנית בשכבות הצעירות ואת מידת התאמתה לחניכים בשכבות גיל אלו.

נושא נוסף שנבחן בפרק זה הוא הקשר בין תוכנית "חינוך לפסגות" לאקדמיה.

טבלה 31: שיעור המשיבים בקטגוריות החיוביות:

חניכים N=908	
81%	אני מתכנן/ת בעתיד ללמוד באקדמיה (אוניברסיטה/מכללה)
76%	בתוכנית "חינוך לפסגות" מצפים ממני ללמוד בעתיד באקדמיה (אוניברסיטה/מכללה)

כ-80% מהחניכים ציינו כי הם מתכננים ללמוד בעתיד באקדמיה, וכי בתוכנית "חינוך לפסגות" מצפים מהם ללמוד באקדמיה. מהממצאים לא ניתן להסיק, כמובן, לגבי קשר ישיר בין ההשתתפות בתוכנית ובין הכוונה ללמוד באקדמיה בעתיד (ואף מובן שלא ניתן לפסול קשר כזה). מתוך ההיגד המתייחס לציפיות שיש לתוכנית מהחניכים (עפ"י תפיסתם של האחרונים) אפשר ללמוד כי מרבית החניכים אכן חשים שבתוכנית מצפים מהם ללמוד באקדמיה בעתיד. עם זאת, כדאי גם לתת את הדעת לעובדה ש-24% מהחניכים חשים פחות בציפייה זו.

4.1.2 השפעת התוכנית על חניכים בעיני הסביבה

כעת נרצה להסתכל על ההשפעה הנתפסת של התוכנית על החניכים – בעיני הסביבה המשמעותית בבית הספר ובבית. בטבלה שלהלן יוצג שיעור המרואיינים מכל האוכלוסיות הסבורים כי התוכנית השפיעה על החניכים באופן חיובי במספר נושאים.

טבלה 32: לפי התרשמותך, באיזו מידה תוכנית "חינוך לפסגות" משפיעה על החניכים המשתתפים בה בכל אחד מהתחומים הבאים: (אחוז המשיבים שמשפיעה באופן חיובי, מבין בעלי הדעה):

הורים N=1099	מדריכים N=564	מחנכים N=201	מנהלים N=67	
היבטים לימודיים				
80%	83%	66%	59%	הישגים לימודיים
86%	84%	73%	72%	יכולת להשיג בגרות איכותית
82%	78%	72%	73%	סקרנות ללמידה
88%	84%	78%	88%	הרחבת הידע הכללי
	77%	72%	68%	פיתוח חשיבה מסדר גבוה
82%	61%	68%	57%	יכולת למידה עצמאית
השתלבות חברתית				
85%	84%	59%	58%	השתלבות חברתית
88%	74%	59%	62%	סיוע לזולת
פיתוח תחושת מסוגלות אישית				
84%	81%	79%	82%	תחושת גאווה וסיפוק בקרב תלמידים
היכרות עם האקדמיה				
80%	76%	67%	67%	היכרות עם עולם האקדמיה

בהסתכלות כללית ניתן לראות כי בדרך כלל נתפסת התוכנית כבעלת השפעה חיובית בקרב כל האוכלוסיות שנסקרו וביחס לכל התחומים והממדים שנבחנו.

בנוסף, נראה כי ה"סנגורים" הטובים ביותר של התוכנית הם ההורים והמדריכים (וכפי שנראה בהמשך – גם בוגרי התוכנית). בקרב המחנכים והמנהלים הדעות ביקורתיות מעט יותר.

בהסתכלות פנימה:

- **היבטים לימודיים:** כשני שלישים מהמחנכים והמנהלים ויותר מ-80% מההורים והמדריכים סבורים כי לתוכנית השפעה חיובית על הישגים לימודיים.
- הערכה רבה להשפעת התוכנית על הרחבת הידע הכללי (כ-85% מכלל האוכלוסיות מעריכים שלתוכנית השפעה חיובית בהיבט זה), יכולת להשיג בגרות איכותית (81%), אם כי שיעורים גבוהים מהנשאלים לא ידעו להעריך נושא זה, בעיקר בקרב המנהלים והמחנכים), פיתוח סקרנות ללמידה (77%), פיתוח חשיבה מסדר גבוה (72%) ויכולת למידה עצמאית (68%).
- תפיסת ההשפעה החיובית של התוכנית על השתלבות החברתית קטנה יותר בקרב מחנכים ומנהלים מאשר בקרב הורים ומדריכים.
- **פיתוח תחושת מסוגלות אישית:** הערכה טובה לתחושת גאווה וסיפוק בקרב חניכים (יותר מ-80% בכל האוכלוסיות).

- כשני שלישים ויותר מאוכלוסיות הסקר מעריכים שהתוכנית **סייעה בהיכרות עם עולם האקדמיה**. מתוך הממצאים האיכותניים עולה תמונה מעט מורכבת יותר בנוגע לחשיפה לאקדמיה: ראשית, מהראיונות עם בעלי תפקידים במרכזים של חינוך לפסגות עולה שבחלק מהמרכזים מתקיימים פחות ביקורים במוסדות אקדמיים, ומתקיימות פחות חניכה של חניכים על ידי אנשי אקדמיה במסגרת פרויקטים אישיים. סביר שהדבר נובע בעיקר מסיבות טכניות, כגון מרחק פיזי ממוסדות להשכלה גבוהה. שנית, על פי ממצאי המחקר, חלק מהמדריכים אינם מלמדים נושאים שהם בתחום התמחותם האקדמית, דבר שפוגם בחשיפה "הבלתי אמצעית" של האקדמיה בפני החניכים²¹.

בהמשך לממצאים אלה, במחקר האיכותני נשאלו מנהלי בתי הספר לגבי השפעת התוכנית על תלמידים המשתתפים בתוכנית חינוך לפסגות. בדומה לתמונה שעלתה מהחלק הכמותי, גם כאן ציינו המנהלים שקיימות השפעות חיוביות, אך היו מנהלים שאמרו שלא בטוח שניתן לייחס את ההשפעות לתוכנית: חלק מהמנהלים טענו שהתוכנית הביאה לשיפור הציונים בקרב חלק מהתלמידים והעצימה אותם מבחינה אישית או חברתית: "אני רואה בציונים וגם רואה מבחינה חברתית. אני רואה את הילדים איך התחילו ואיך הם היום עם ביטחון עצמי" (מנהל בית ספר יסודי). היו מנהלים שטענו שתלמידים המשתתפים בתוכנית חינוך לפסגות הם קבוצת מנהיגות וכי הם לוקחים חלק במועצת או בחברת התלמידים: "הם תמיד מתנדבים, חלקם במועצת תלמידים. הם גם תורמים לקהילה. הם מדריכים ביסודי במסגרת מחויבות חברתית" (מנהל בית ספר על-יסודי). לצד מנהלים אלה היו מנהלים שטענו שלא ניתן להצביע כרגע על שיפור בהישגי התלמידים הלוקחים חלק בחינוך לפסגות. אשר למעורבות החברתית של התלמידים, נשמעה טענה דומה, לפיה מדובר ממילא "בילדים טובים" שמבחינה חברתית מעורבים מעבר לממוצע במספר מסגרות (צופים וכו'), כך שלא בטוח שניתן לייחס את השיפור בממדים אלה לעצם השתתפותם בתוכנית "חינוך לפסגות".

4.2 השפעת התוכנית בפרספקטיבה של זמן

בפרק זה נשלים את ההסתכלות בעמדות של בוגרי התוכנית לגבי השפעתה בפרספקטיבה של זמן: כיצד היא נתפסת במבט לאחור, ומהו האופן שבו היא משפיעה על ההשתלבות בחיים הבוגרים. הנושא נבחן בשתי תצורות:

- א. בחינת השפעת התוכנית על גורמים שונים הקשורים להיבטים לימודיים, השתלבות חברתית, פיתוח תחושת מסוגלות אישית, היכרות עם האקדמיה.
- ב. הערכת השפעת התוכנית על החיים של הבוגרים בהסתכלות רחבה, במבט לאחור.

4.2.1 תפיסת השפעת התוכנית על חיי הבוגרים במגוון ממדים

ראשית, יוצגו בטבלה שלהלן שיעור הבוגרים אשר השיבו כי התוכנית השפיעה באופן חיובי על מגוון נושאים הקשורים לחייהם היום-יומיים:

²¹ ראו סעיף 3.7.2. שעוסק בשיבוץ מדריכים

טבלה 33: לפי התרשמותך, באיזו מידה תוכנית "חינוך לפסגות" משפיעה על התלמידים המשתתפים בה בכל אחד מהתחומים הבאים: (אחוז המשיבים שמשפיעה באופן חיובי, מבין בעלי הדעה):

בוגרים N=223	
היבטים לימודיים	
86%	הישגים לימודיים
90%	יכולת להשיג בגרות איכותית
81%	סקרנות ללמידה
85%	הרחבת הידע הכללי
74%	יכולת למידה עצמאית
השתלבות חברתית	
56%	השתלבות חברתית
68%	העצימה אותי מבחינה חברתית
82%	הקנתה לי ערכים חברתיים (לכבד את הזולת, לתרום לחברה)
80%	תרמה ליכולת שלי לתרום לחברה ולקהילה
פיתוח תחושת מסוגלות אישית	
79%	תרמה ליכולת שלי להתקדם בחיים
74%	תרמה ליכולת שלי לממש את הכישרונות שלי
היכרות עם האקדמיה ורצון להשתלב בה	
78%	היכרות עם עולם האקדמיה
91%	חיזקה את האמונה שאני מסוגל ללמוד באקדמיה
79%	התוכנית הגדילה את המוטיבציה ללמוד במוסד אקדמי

הממצאים המוצגים בטבלה מעלים כי:

- **בהיבטים לימודיים:** יותר מ-80% מהבוגרים סבורים כי לתוכנית השפעה חיובית על הישגים לימודיים. מדובר בהערכה גבוהה יותר מזו של המחנכים והמנהלים והיא דומה לזו של ההורים והמדריכים (אלו הוצגו בפרק הקודם). נרחיב ונאמר כי במחקר האיכותני בוגרים ציינו שהתוכנית הקנתה להם ידע וכלים לימודיים, קרי איך ללמוד ביעילות חומר רב, איך לחלק נכון את הזמן ואיך ללמוד באופן עצמאי: "הפרויקט שם דגש על כך שהלומד הופך לעצמאי, זה לא קורה במערכת החינוך הרגילה" (בוגרת חינוך לפסגות).
- קיימת הערכה רבה להשפעת התוכנית על הרחבת הידע הכללי.
- **השתלבות חברתית:** נושא זה נבחן בהרחבה בקרב בוגרי התוכנית. 56% מהם סבורים שיש השפעה חיובית להשתלבות חברתית, 68% סבורים שהתוכנית העצימה חברתית וכ-80% מהם סבורים כי התוכנית השפיעה עליהם מבחינת הקניית ערכים חברתיים ותרומה ליכולת לתרום לחברה ולקהילה.
- **פיתוח תחושת מסוגלות אישית:** 75%-80% מהבוגרים העריכו שלתוכנית השפעה חיובית תוכנית מבחינת תרומתה ליכולת שלהם להתקדם בחיים ולממש את הכישרונות שלהם.

עניין זה בלט גם במחקר האיכותני. חלק מהבוגרים ציינו שהתוכנית העצימה אותם שיפרה את ביטחונם העצמי וגרמה להם להאמין בעצמם: "נורא עזרה בלבנות את הביטחון העצמי, לעמוד מול קהל... בנתה את האישיות שלי" (בוגרת חינוך לפסגות).

- 91% מהבוגרים סבורים שהתוכנית חיזקה את האמונה שהם מסוגלים ללמוד באקדמיה.

הבוגרים התבקשו לציין באיזו מידה השפיעה התוכנית על חייהם במגוון פרמטרים. שיעור המשיבים שהשפעה הייתה רבה / רבה מאוד, מתוארים בטבלה שלהלן.

טבלה 34: השפעת תוכנית "חינוך לפסגות" בעיני הבוגרים, באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים (שיעור המשיבים בקטגוריות החיוביות)

אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, N=223	
79%	התוכנית הגדילה את המוטיבציה ללמוד במוסד אקדמי
48%	אם לא הייתי משתתף/ת בתוכנית "חינוך לפסגות" מצבי הלימודי היה הרבה פחות טוב
19%	אם לא הייתי משתתף/ת בתוכנית "חינוך לפסגות" מצבי החברתי בבית הספר היה הרבה פחות טוב
34%	אם לא הייתי משתתף/ת בתוכנית "חינוך לפסגות" יכולת ההתקדמות שלי בחיים הייתה הרבה פחות טובה

הממצאים הקודמים הראו אמנם שרוב הבוגרים חשים שהתוכנית השפיעה עליהם באופן חיובי, אך תוצאות הטבלה לעיל משקפות תפיסות שלפיהן השפעת התוכנית, על פי רוב, אינה דרמטית, וביחוד בהיבטים החברתיים:

- ההשפעה החיובית ביותר המיוחסת לתוכנית היא הגדלת המוטיבציה ללמוד במוסד אקדמי (79%). חיזוק לכך נמצא בחלק האיכותני, שבמסגרתו היטיבו מספר בוגרים ו לבטא את השפעת התוכנית, ולפני כל יתר הדברים ציינו את הלימודים באקדמיה: "אין מצב שהייתי מגיעה לאן שאני היום ללא חינוך לפסגות... לא הייתי מגיעה למכינה לבד... זה לא היה מעניין אותי ואולי לא הייתי הולכת לעשות צבא... נראה לי שגם חברתית הייתי הרבה יותר סגורה ומונעת מעצמי חוויות... אני לא חושבת שהייתי יוצאת מהבועה שלי"; "לא יודעת אם הייתי מגיעה לאקדמיה – אם לא הייתה לי מסגרת לא הייתי הולכת לעתודה... כל החלק של ביטחון ואמונה בעצמי התמדה בדברים זה דברים שקבלתי, התחייבות למסגרת מגיל קטן וחשיפה לידע שהוא מעבר ללימודי".
- בהשוואה להשפעתה הנתפסת על לימודים אקדמיים, שיעורים נמוכים בהרבה (כמחצית). בקרב הבוגרים ציינו השפעתה של התוכנית על המצב הלימודי.
- רק 20% מהבוגרים מעידים כי הייתה לתוכנית השפעה על מצבם החברתי בבית הספר.
- בהסתכלות כללית, כשליש מהמשיבים סבורים כי התוכנית השפיעה במידה רבה לטובה על יכולת ההתקדמות בחיים.

ניתן לסכם את ממצאי הפרק כך: :

א. ייתכן שרבים מהבוגרים חשים כי התוכנית הייתה חלק ממארג של פעילויות חינוכיות אשר עיצבו במשולב את יכולות הבוגר, סייעו להצלחתו, וסללו את דרכו להשתלבות בחברה.

ב. הצלחתה הנתפסת הגדולה ביותר של התוכנית קשורה להישגים לימודיים ולהגדלת המוטיבציה ללמידה אקדמית, ופחות מכך – בהיבטים חברתיים.

4.2.2 במה עוסקים הבוגרים?

אמנם הבוגרים שהתראיינו למחקר הם עדיין צעירים (ממוצע גיל 22.1), אך מעניין לראות מה מעשיהם בעת המחקר.

כ-60% מהבוגרים הם עדיין בעלי השכלה תיכונית. רק 6% הם בעלי השכלה אקדמית (שוב נזכיר כי מדובר במרואיניים צעירים), כרבע מהם סטודנטים (במגוון מקצועות, ללא דפוס מאפיין). לפי הדיווחים הם לומדים במגוון מוסדות – אוניברסיטאות ומכללות.

מבין הלא אקדמאים, 75% מתעתדים ללמוד בשנים הקרובות (42% מהם באוניברסיטה, 34% במכללה, 16% אינם יודעים היכן).

מבין העובדים – ניתן לאפיין את סוגי העבודה של רוב המשיבים כעבודות סטודנטאיות או כאלה המאפיינות צעירים (אבטחה, מלצרות, דיילות, מכירות, קצין בצה"ל היו התשובות הבולטות ביותר). היו גם כאלה שדיווחו כי הם עצמאים (בעלי עסק) או שהם עובדים במשרדים של בעלי מקצועות חופשיים (רואה חשבון, עורך דין).

המחקר האיכותני מדגיש אף הוא את השונות הרבה מחד גיסא, אך את המוכוונות לאקדמיה ולהצטיינות מאידך גיסא: הבוגרים נשאלו מה ירצו לעשות בעתיד. חלק מהבוגרים אמרו שהם רוצים ללמוד באקדמיה בתחומים שונים וחלקם העידו כי הם לומדים או שלמדו את התחומים הבאים: רפואה, הנדסה אזרחית, היסטוריה ואמנות, קלינאות תקשורת או ניהול מערכות מידע, תקשורת ומנהל עסקים, מדעי המחשב. היו כאלה שאמרו שהם רוצים ללמוד, אך שכרגע הם נאלצים לעזור בפרנסת המשפחה. חלק קטן אמרו שהם רוצים לעשות קריירה אקדמית וחלק יצאו לקורס קצינים בצבא או שהם מעוניינים בכך.

4.2.3 תוכניות לבוגרי חינוך לפסגות

לבוגרי "חינוך לפסגות" מוצע להשתתף בתוכנית בוגרים. בפרק זה נבחן את מאפייני ההשתתפות בתוכנית ואת ההערכות כלפיה.

45% מבוגרי התוכנית דיווחו כי הם לוקחים חלק בתוכנית הבוגרים.

מבין המשתתפים בתוכנית, כשני שלישים ($n=101$) דיווחו כי "התוכנית לבוגרי חינוך לפסגות" מסייעת להם.

הערות נוספות שעלו בשאלה פתוחה כלפי תוכנית הבוגרים (על פי 41 התייחסויות חופשיות):

- מחמאות כלליות לתוכנית הבוגרים (12 אזורים). יצוין כי לא תמיד היה ברור לחוקר אם מתכוונים לתוכנית הבוגרים הספציפית או לתוכנית "חינוך לפסגות" כמכלול. תשובות

לדוגמה: "תוכנית משנה חיים", "הביאו אותי למה שאני היום", "התוכנית מסייעת", "תוכנית מצוינת", "מעלה מוטיבציה".

- **מחמאות למובילי התוכנית ולמדריכים (3 אזכורים):** "מדהימים", "יש למי לפנות", "תמיד זמינים".

- **התוכנית מנוהלת באופן מקצועי.**

- **מגבלות טכניות על יכולת השתתפות בתוכנית הבוגרים:** הועלו מספר תשובות מסוג זה: מרחק ("גרה באילת"), "חוסר זמן", "חוסר יכולת לנצל את מה שהתוכנית יכולה לתת בשלב זה של חיי", "לא מצליחה לממש את התוכנית מסיבות טכניות", "מצליח להגיע רק לעיתים".

- **ביקורת על התוכנית:** שלוש תשובות מסוג זה, בעלות מאפיינים שונים:

- תוכנית לא מסודרת שפועלת באופן לא תקין.

- לא בנוי טוב כלפי אלה שכבר באוניברסיטה.

- לא מסייעת כמו שציפיתי.

- מצפה לייצור יותר מפגשים בין הבוגרים או ליזום שיחות בין הבוגרים ובין החניכים החדשים, כדי לשמר את הקשר עם העמותה ואולי כדי לשלב תוכניות ורלוונטיות ומתאימות שמבוצעות לאחר הצבא בשנתיים הראשונות או שלוש שנים.

4.3 סביבה וקהילה: השפעה על דימוי בית הספר והיישוב

כעת נבחן את ההשפעה הנתפסת של התוכנית על הסביבה: דימוי בית הספר והיישוב. הנושא נבחן באמצעות שאלות שהופנו למנהלים.

טבלה 35: השפעה תדמיתית נתפסת של תוכנית "חינוך לפסגות" על בית הספר והיישוב, בעיני מנהלים (שיעור המשיבים בקטגוריות החיוביות)

מנהלי בתי ספר עם תוכנית "חינוך לפסגות" N=67	
74%	תוכנית "חינוך לפסגות" תורמת לדימוי של בית הספר כמעודד הצטיינות ומצוינות
69%	קיום התוכנית בבית הספר תורם לדימויו ביישוב, בקהילה
66%	קיום התוכנית בבית הספר תורם לדימויו של בית הספר בקרב הורי התלמידים
77%	באיזו מידה לדעתך תוכנית "חינוך לפסגות" תורמת ליישוב

מהנתונים נראה כי רוב המנהלים (66% לפחות בפרמטרים השונים) מעריכים כי התוכנית תורמת לתדמית בית הספר בעיני ההורים וביישוב, וכי היא אף תורמת למעמד היישוב.

4.4 מקום פעילות התוכנית

58% מהמנהלים דיווחו כי התוכנית פועלת במתחם בית הספר שאותו הם מנהלים. כמחצית מאלה שהתוכנית אינה מתקיימת בבית ספרם אמרו שהיו רוצים שתתקיים שם, בעוד 72% מהמנהלים שהתוכנית מתקיימת בבית ספרם מרוצים מכך. יחד עם זאת, מנהלים שהתוכנית מתקיימת בבית ספרם טענו בראיונות שהם מצפים שהרשות תממן את הוצאות התקורה הקשורות להפעלת התוכנית בשעות אחר הצהריים, שכן בעידן של "ניהול עצמי" הם מתקשים לממן את ההוצאות מתקציב בית הספר.

פרק 5. "חינוך לפסגות": האם תוכנית מצטיינים?

מעבר לסוגיות הממוקדות שבהן עוסק הדוח – דיווחים בדבר התנהלות התוכנית, תפיסות בדבר אפקטיביות ועוד – במהלך איסוף הנתונים עלתה על הפרק הסוגיה העקרונית: "באיזו מידה תוכנית חינוך לפסגות במהותה היא אמנם תוכנית מצטיינים?". ביקשנו להקדיש לכך פרק נפרד, בהסתכלות אינטגרטיבית.

לתוכנית מצטיינים עשויות להיות כמה הגדרות (שאינן מוציאות זו את זו): התוכנית כמיועדת לתלמידים מצטיינים; התוכנית כמסייעת לתלמידים מצטיינים להצטיין בלימודים ולהגיע לתעודת בגרות איכותית; התוכנית כמקיימת וכמקדמת פדגוגיה מתקדמת המותאמת לתלמידים מצטיינים; התוכנית כמקדמת חשיפה לעולמות תוכן אקדמיים; התוכנית כמסגרת מעצימה, המקדמת את הביטחון העצמי תחושת המסוגלות ותחושת ההעצמה בקרב התלמידים. הגדרות אלו נובעות מתוך ניסיונו במחקרי הערכה של תוכניות מצטיינים, מתוך ניתוח שיח עם מובילי נושא המחוננים והמצטיינים במשרד ומתוך מידע שנאסף בשטח במסגרת ההערכה הנוכחית. להלן התייחסות להגדרות השונות וניתוח אינטגרטיבי העוסק במידת התאמתה של תוכנית "חינוך לפסגות" להגדרות אלו.

5.1 התוכנית כמיועדת לתלמידים מצטיינים

הגדרה שכיחה ומרכזית שעולה היא זו המעגנת את ה"הצטיינות" בזהות התלמידים ובמטען שהם מביאים עמם: הישגים לימודיים, מאפיינים אישיותיים וחברתיים ועוד.

מהממצאים נראה כי ההתמקדות בתלמידים מצטיינים מבחינה לימודית קיימת, אך לא באופן מלא. ככלל, נראה שהקריטריון המאפיין ביותר של תלמידי "חינוך לפסגות" הוא מוטיבציה גבוהה. מאפייני התלמידים המשתתפים בתוכנית מגוונים ונראה כי ישנם חניכים שמתקבלים אליה אף שהם חורגים מכללי ההתנהגות. כמו כן, בחלק מהמרכזים התקבלו לתוכנית חניכים שלא עמדו בקריטריוני הקבלה מפני שנוצר צורך "למלא את השורות". התכונה הבולטת ביותר של הנשארים בתוכנית לאורך זמן היא מוטיבציה (יותר מהצטיינות לימודית). בנוסף, ייתכן שבבתי ספר שונים נהוגה מדיניות שונה לגבי קבלת התלמידים ולגבי אופן ניהול התוכנית (הדבר תלוי לדוגמה, בקיומן של תוכניות מצטיינים נוספות או במסגרות רלוונטיות אחרות בבית הספר או בהחלטות מקומיות). עניין זה טעון המשך בירור. למרות חריגות אלה, ניתן לומר כי בדרך כלל תוכנית משתתפים בתוכנית תלמידים טובים מהממוצע בבית ספרם.

5.2 התוכנית כמקדמת תלמידים מצטיינים

לצד ההגדרה המעגנת את ה"הצטיינות" במאפייני התלמידים, עלו הגדרות נוספות המדגישות את התשומות של התוכנית עצמה: התכנים של התוכנית, המטרות שהיא מציבה והפעילויות שהיא מקיימת. להלן שלוש הגדרות מעין אלו, שאליהן נתייחס גם בהמשך.

- התוכנית כמסייעת לתלמידים בהשגת בגרות מצטיינת:** על פי תפיסה זו, תוכנית למצטיינים בכלל ותוכנית "חינוך לפסגות" בפרט אמורה לקדם תלמידים לקראת השגת תעודת בגרות איכותית, כאמצעי מרכזי לקבלה ללימודים גבוהים שיהוו מפתח למוביליות חברתית. מטרה זו נמצאת גם בהלימה לתפיסה של תוכנית "חינוך לפסגות", ואכן במסגרת התוכנית התלמידים זוכים לשעות תגבור לימודי. התגבור הלימודי ניתן החל משלב החינוך היסודי, אך הוא תופס נפח משמעותי יותר ככל שמתקרבים לבחינות הבגרות, ואז מתמקד התגבור בעיקר במקצועות המדעים, האנגלית והמתמטיקה.

מתוך הממצאים עולה כי העמותה אכן שמה לה כיעד מרכזי לסייע לתלמידים להשיג תעודת בגרות איכותית, זאת כמפתח להצלחה בהמשך דרכם בלימודים האקדמיים. יעד זה מקודם בעיקר באמצעות תגבור של הנלמד בכיתה (בעיקר במקצועות כמו מתמטיקה ומדעים).

הדבר מיושם עוד משלב בית הספר היסודי. ואכן, ראינו כי הפעילות בתוכנית "חינוך לפסגות" נתפסת על ידי רוב חניכים כמשמעותית בכל הנושאים שנבחנו, בדגש על הישגים גבוהים בלימודים הפורמליים. מתוך הממצאים עולה כי מעריכים מאוד את התוכנית ואת תרומתה, כתוכנית נלווית לנעשה בבית בספר. ניתן לסכם ולהעריך כי זהו דגש מרכזי מאוד בתוכנית, ולפחות על פי התגובות שקיבלנו, אפשר להעריך כי התגבורים והסיוע הפרטני שניתנו לתלמידים אכן מהווים מרכיבים משמעותיים, גם אם אינם בלעדיים, המסייעים לחניכים המתמידים בה להשיג תעודת בגרות איכותית.

- התוכנית כמקדמת פדגוגיה מתקדמת המטפחת מיומנויות של המאה ה-21 וחשיבה ברמות גבוהות:** הגדרה זו תדגיש לאו דווקא את ההישגים הלימודיים ואת תעודת הבגרות, אלא דרכי הוראה-למידה-הערכה אחרות וחדשניות: כאלו המקדמות יצירתיות, עבודת צוות, למידה מבוססת פרויקטים ופתרון בעיות, מיומנויות חקר, למידה אוטונומית, חשיבה ביקורתית וכיוצא באלו. הדברים נכונים שבעתיים כאשר מדובר בתלמידים מצטיינים שהלימודים הפורמליים הסטנדרטיים אינם נתפסים כמסגרת המאפשרת להם לקדם במידה מספקת את המיומנויות והכישורים הנ"ל. גם "חינוך לפסגות" מדגישה במסמכה מיומנויות חשיבה מסדר גבוה: היכולת למצותו להפיק מהמידע מעבר למוצג, לאמץ גישה ביקורתית, להעריך מידע ותהליכים, לפתח מודעות מטה-קוגניטיבית ויכולות של פתרון בעיות, היכולת לחשוב באופן עצמאי והיכולת להחליט באופן מושכל מתוך שיקול דעת.

בפרמטר זה עלו הערכות חיוביות בדרך כלל לתרומת התוכנית מצידם של חניכים, הורים, מורים, מנהלי בתי ספר והבוגרים. הממצא הבולט הוא שלמעלה מ-80% מבעלי העניין השיבו כי התוכנית תורמת להרחבת הידע הכללי של החניכים, אך שיעורים פחותים מקרב המשיבים ציינו תרומה של התוכנית בקטגוריות הגבוהות, דהיינו ביחס להשפעתה על פיתוח חשיבה מסדר גבוה ויכולת לימוד עצמאית בקרב החניכים. כמו כן, עיון בממצאי תצפיות שנערכו בשיעורים המועברים במרכזים של "חינוך לפסגות" מלמד כי רוב השיעורים מתנהלים בתצורה של הוראה פרונטלית עם אלמנטים חווייתיים. לעומת זאת, ראינו הרבה פחות דוגמאות ללמידה עצמאית, למידת חקר ו/או למידה מבוססת פרויקטים. כמו כן, לא נצפו כמעט מצבי למידה שבהם החניכים עשו שימוש במחשבים לצורך איסוף ידע ומידע ולביצוע מטלות מורכבות. בסיכומי שיעורים לא נצפו תהליכי רפלקציה החשובים ללימוד מיומנויות מורכבות. זאת ועוד, חלק מהשיעורים הועברו על ידי מדריכים שלא הפגינו ידע

רב בתוכן השיעור, מפני ששיעור לא קשור בתחום התמחותם במסגרת לימודי התואר הראשון. על כן ניתן לומר כי עיקרון הצטיינות זה מיושם באופן חלקי ביותר.

• **התוכנית כמקדמת חשיפה לעולמות תוכן אקדמיים:** הגדרה נוספת של תוכנית מצטיינים תדגישה את החשיפה לאקדמיה כאמצעי לקרב את התלמידים לעולם האקדמי ולהפכו מוכר יותר. מטרה זו היא חלק מרכזי גם בתוכניות של עמותת "חינוך לפסגות": הדבר אמור לבוא לידי ביטוי בפעילויות העמותה לביסוס מערך ההדרכה שבה על סטודנטים, המהווים מודל לחיקוי עבור החניכים, ואשר השיח עימם חושף את החניכים לעולם האקדמיה באופן יום-יומי. כמו כן מתקיים חיבור של כל אחד ממרכזי העמותה למוסד אקדמי הסמוך אליו, נעשות פעילויות שמטרתן לחשוף את החניכים ואת הוריהם למסלולי לימוד אקדמיים שונים, מתקיימות הרצאות וסדנאות שהסגל של המרכז אקדמי מעביר לחניכים ולהוריהם, נערכות פעילויות שונות בשטח המוסד האקדמי, וכן מתקיימת תוכנית קדם-אקדמית במרכזי חטיבת הביניים והתיכון של העמותה.

בסך הכול, מתוך הממצאים הכמותיים עולה הערכה חיובית לחשיפה לאקדמיה; כשני שלישים ויותר מאוכלוסיות הסקר מעריכים שהתוכנית סייעה בהיכרות עם עולם האקדמיה. עם זאת, מתוך הממצאים האיכותניים עולה תמונה מורכבת מעט יותר: ראשית, בחלק מהמרכזים שיעור הביקורים במוסדות האקדמיים נמוך יותר, וכך גם נראה שיעור נמוך יותר של חניכת חניכים על ידי אנשי אקדמיה בפרויקטים אישיים. סביר שהדבר נובע בעיקר מסיבות טכניות שונות, כגון מרחק פיזי ממוסדות להשכלה גבוהה. שנית, בחלק מהמקרים המדריכים אינם מלמדים נושאים שהם בתחומי התמחותם האקדמית (ובחלק מהתצפיות שערכנו ניתן היה להתרשם שהיכרותם עם החומר האקדמי אינה טובה דיה). על כן, ניתן לומר כי עקרון הצטיינות זה מיושם היטב רק בחלק מהמרכזים ובאופן מיטבי פחות בחלק אחר של מרכזי חינוך לפסגות.

• **התוכנית ככלי להעצמה אישית, המקדם את הביטחון העצמי ואת תחושת המסוגלות האישית בקרב התלמידים.** הגדרה זו תדגישה את ההעצמה האישית של החניכים. המטרה היא לקדם בקרב החניכים את המוטיבציה לחתירה להצלחה אישית באמצעות העצמת החניכים ופיתוח הביטחון ותחושת המסוגלות שלהם. בתוכנית "חינוך לפסגות" הדברים אמורים לבוא לידי ביטוי דרך דיונים המתקיימים במסגרת שיעורי העצמה, שבהם אמורים לעסוק בפיתוח מיומנויות אישיות ובפיתוח ערכים, בשיחות אישיות, בפעילויות למען הקהילה, בהטלת אחריות על החניכים דרך ביצוע משימות שונות ובהכשרתם על ידי סטודנטים, מתוך כוונה שאלה ישמשו להם מודל לחיקוי.

ממצאי המחקר עולה שעיסוק בהעצמת החניכים תופס מקום משמעותי במסגרת הפעילויות המתקיימות במרכזים. במסגרת שיעורי העצמה, התלמידים דנים ועוסקים במיומנויות אישיות או חברתיות, בסוגיות ערכיות שונות, ומעודדים אותם להוביל מבחינה חברתית באמצעות פעילויות למען הקהילה ובבתי הספר. הן הממצאים הכמותיים והן הממצאים האיכותניים של ההערכה מלמדים כי חניכים ובוגרים מעריכים שהפעילויות הקשורות להעצמה ולערכים תורמות להם בצורה משמעותית, מגבירות את ביטחונם

העצמי, ותורמות ליכולת ההתמודדות החברתית שלהם. נראה היה כי **בהיבט החברתי-**
קהילתי לתוכנית יש משמעות רבה, בעיקר בשל העובדה שהיא מופעלת בזמני החופשות,
בשל היכולת לתת 'בית' לתלמידים לאחר בית הספר ובשל היכולת לקדם את התלמידים
מהבחינה החברתית. באופן כללי, אם כן, נראה כי **עיקרון זה מיושם היטב**.

נראה, אם כן, שאפשר לאפיין את התוכנית כתוכנית מצטיינים באופן חלקי – בחלק מהפרמטרים
היא מתאימה להגדרה תוכנית כזו יותר מאשר באחרים. אנו מתרשמים כי ייתכן שהדבר נובע
ממתח מובנה שמצוי בבסיס התוכנית: **המתח בין היותה של התוכנית תוכנית מצטיינים ובין
היותה תוכנית לקידום (לימודי וחברתי) של בני נוער מהפריפריה** בדגש על הישגים לימודיים. על
פי מכלול הממצאים שבידינו, כיום מושם דגש על קידום לימודי, ופחות מכך מודגשות פדגוגיות
מתקדמות המתאימות לקידום תלמידים מצטיינים תוך מיצוי יכולותיהם הייחודיות. כדאי לתת
את הדעת לסוגיה זו ולחשוב באילו דרכים ניתן לקדם פדגוגיה מותאמת לתלמידים מצטיינים,
וכיצד ליצור מצב שבו התגבורים הלימודיים אינם מאפילים על הצורך לתת מענה ליכולותיהם
הייחודיות של תלמידים אלו.

פרק 6. נקודות חוזק, נקודות לחיזוק והמלצות

את תמצית ממצאי דוח זה אפשר למצוא בתקציר המנהלים שבראשיתו. כאן נתמקד בנקודות החוזק המרכזיות של התוכנית בנקודות שאנו סבורים שכדאי לחזק בה וכן נציג כמה המלצות להמשך דרכה.

נקודות חוזק של התוכנית

- **ההערכות הבסיסיות כלפי התוכנית הן חיוביות בקרב כל האוכלוסיות הרלוונטיות, בדגש על הורים ובוגרים.**
- **היא נתפסת כתורמת משמעותית לחניכים** (בעיני הבוגרים – יותר ברמה הלימודית מאשר ברמה החברתית).
- **התרומה של התוכנית לתלמידים במישור של הלימודים הפורמליים, באמצעות התגבורים הלימודיים.**
- **נראה כי התוכנית מסייעת רבות בהיבטים של חיזוק הביטחון העצמי ותחושת המסוגלות והיא מסייעת להעצמת החניכים.**
- **התוכנית מעצימה תלמידים מהפריפריה ומעניקה להם הזדמנות להתקדם ולהשתלב.** ערכה של התוכנית בולט שבעתיים במקומות פריפריאליים שבהם אין מגוון של תוכניות, בדגש על המגזר דובר הערבית.
- **התוכנית פועלת לאורך כל השנה, כולל בתקופת החופש הגדול, כדי למנוע חשיפה להתנהגויות סיכוניות של החניכים וכדי למנוע פערים לימודיים והעשרתיים בתקופה של חופשות, באזורים בהם ההורים לא יכולים לממן לילדיהם קייטנות או פעילויות העשרה אחרות.**
- **התוכנית מבוצעת בשיתוף פעולה יעיל בדרך כלל עם מגוון גורמים (לנושא זה שני פנים, ראו בחסרונות).**
- **שותפות טובה של ההורים בתוכנית והערכה גבוהה שלהם.** ההורים שבחרים להשתתף בהדרכות מוצאים אותן רלוונטיות בעבורם.
- **היכולת של המדריכים לדבר עם החניכים "בגובה העיניים".**
- **התגמולים (החומריים והלא חומריים) של התוכנית בעיני המדריכים (נושא זה נתפס גם כחולשה לעיתים).**

נקודות לחיזוק²²

- **מתוך הדיווחים נראה כי קיימות בעיות טכניות וארגוניות ניכרות בהפעלת התוכנית ובעיקר העומס, שעות הפעילות הנתפסות לעיתים כבלתי נוחות, התנאים פיזיים והמזון.**

²² נציין שלא כל הנושאים הם באחריות העמותה/התוכנית, אך חשוב להכירם ולתת עליהם את הדעת, לטובת החניכים ובתי הספר המשתתפים בתוכנית.

- חלק ממנהלי המרכזים ומהחניכים ציינו שהתוכנית פועלת מתוך **לחץ ועומס**, בעיקר בהקשר של שעות הלימוד הארוכות.
- רק חלק מחניכי חינוך לפסגות זוכים **לליווי אישי במהלך השתתפותם בתוכנית**, שבמסגרתו נקבעים להם יעדים אישיים לפיתוח אישי.
- נראה כי במקרים רבים התוכנית **אינה מתאפיינת כתוכנית למצטיינים במישור הפדגוגי**: פרקטיקות הוראה-למידה מתקדמות של למידת חקר, למידה מבוססת פרויקטים/פתרון בעיות, תוכניות למידה אישיות וכו' – כל אלו אינן מתקיימות באופן שיטתי.
- **חוסר חיבור של חלק ניכר ממחנכי התלמידים לתוכנית ולנעשה בה**.
- לא מתבצעת בקרה מצד משרד החינוך על הפעילות היום-יומיות של מרכזי "חינוך לפסגות".
- **קשר רופף בין מרכזי חינוך לפסגות וחלק מבתי הספר**.
- המדריכים **נשארים בתוכנית לזמן קצר** בדרך כלל, וידוע כי יש תחלופה גבוהה מדי של מדריכים.
- חלק מהמדריכים ציינו **תגמול לא מספק של התוכנית**. ייתכן שכאשר המדריכים חשים שאינם מתוגמלים מספיק – הדבר בא לידי ביטוי במוטיבציה ובמחויבות שלהם.
- **שיבוץ מדריכים** ללמד נושאים שאינם בהכרח בתחום מומחיותם (לא התחומים שאותם הם לומדים באקדמיה). בהקשר לכך, בחלק מהמקרים ניכרת רמת הוראה נמוכה של התחומים האקדמיים בתוכנית (למרות שלא תמיד היא נתפסת כך על ידי התלמידים וההורים).
- **חוסר התאמה של חומרי הלימוד למרכזים דוברי ערבית**. הדבר משמעותי במיוחד לאור בלעדיות התוכנית ברוב בתי הספר במגזר זה.
- **זיקה לאקדמיה באמצעות הנגשת האקדמיה**: זו לא תמיד ממומשת, סביר שבעיקר עקב העובדה שבתי ספר מסוימים מרוחקים פיזית ממוסדות להשכלה גבוהה.

לאור האמור לעיל, להלן המלצות להמשך.

- לחזק פדגוגיה מתקדמת בדגש על **טיפוח תלמידים מצטיינים בפרט ועל פיתוח מיומנויות המאה ה-21 בכלל**.
- חיזוק **החיבור והתיאום בין בתי הספר (בדגש על מחנכים) ובין הגורמים האחראים להפעלת התוכנית**.
- היות שעל פי ההערכות, קיימת שותפות טובה של ההורים בתוכנית, וכן השתתפות שלהם בהדרכות, נושא שזכה לתשומת לב בדיונים שקדמו למחקר ההערכה – להבנתנו **יש לקבל בהבנה הורים שמחליטים שהנושא אינו מתאים להם, ולהמשיך להעניק הכשרה לרבים מההורים המוצאים בתוכנית עניין**. כמו כן, רצוי לשקול לשלב בהדרכות מנחים בעלי ניסיון מקצועי בהנחיית הורים.
- **להתאים יותר תכנים, חומרי לימוד ופעילויות למגזר דוברי השפה הערבית**, ובייחוד לאור הממצא שלפיו ברבים מהיישובים במגזר זה שבו מתקיימת תוכנית "חינוך לפסגות" – מדובר בתוכנית מצטיינים יחידה.
- להקפיד על **שיבוץ מדריכים** להנחיה בהתאם לתחומי התמחותם האקדמית.
- **לבחון דרכים** שיסייעו לתלמידים להתמודד עם **העומס של התוכנית** (מבחינת זמן פעילות ותכנים), או במידת הצורך להקל על העומס המוטל עליהם.
- לבחון את היכולת לשפר **ההיבטים המנהלתיים** של התוכנית, בדגש על מזון ומתקנים, בעיקר בקרב דוברי הערבית (הכוונה כאן היא גם לנושאים שהם באחריות העמותה וגם לכאלו שאינם באחריותה, אך הם חשובים לשיפור התוכנית ולקידומה).
- לאפשר לתלמידים ללמוד תחומים שבהם הם מעוניינים להתמחות **במסלולי לימוד אישיים**.
- לבחון את דרכי **הבקרה** על הפעילות השוטפת של מרכזי "חינוך לפסגות" באמצעות גורמים מטעם משרד החינוך.
- באופן עקרוני, ייתכן שיש מקום ל**בירור הזהות הבסיסית והעיקרית של התוכנית**: האם מדובר בראש ובראשונה בתוכנית לקידום תלמידים מצטיינים (ומכאן עשויה לנבוע שימת דגש רב יותר על מתודות הוראה בקרב מצטיינים, על נקודות חוזק אישיות וכו'), או שמדובר בראש ובראשונה בתוכנית לקידום תלמידים מוכשרים מהפריפריה (ומכאן עשויה לנבוע שימת דגש חזק יותר על תגבורים לימודיים, על הישגים לימודיים כמכשיר למוביליות וכו'). על פי מכלול הממצאים אנו סבורים שכיום נוטה הכף לכיוון היעד האחרון על חשבון היעד הראשון. איננו מבקשים כאן לקדם גישה של "או-או", אבל ייתכן שבירור מעין זה עשוי לסייע להציב את הדגשים במקומות הנכונים ולהביא לשיפורה ולקידומה של תוכנית חשובה זו.

נספחים

נספח 1: הפעילויות נגזרות מהתפיסה החינוכית של העמותה.

להלן נציג את פעילויות העמותה לפי העקרונות החינוכיים שלה:

פעילות	פירוט העיקרון	עיקרון חינוכי
תגבורים לימודיים	התאמת תוכנית התגבורים של העמותה לתוכנית הלימודים הבית ספרית.	רצף חינוכי-פדגוגי עם מערכת החינוך הפורמלית
חינוך למעורבות חברתית במסגרת חוגי העצמה לכל שכבות הגיל, השתלבות המרכז בפעילות של גורמי קהילה (בתי ספר, מתנ"ס, תנועות נוער), התנדבות בקהילה בכל שנה בשכבות ג'-ח', קורס מנהיגות בכיתה ט', בתיכון - התנדבות במרכזי העמותה במגוון תפקידים.	הקשר עם הקהילה חיוני לשם מימוש מטרת העמותה לעודד את חניכיה לגדול כאזרחים פעילים ומעורבים. העמותה מלמדת ומעודדת את החניכים לקחת אחריות על המתרחש סביבם, מהמעגל המשפחתי ועד למעגל החברתי.	המרכז והקהילה
הפעילות נמשכת לאורך כל השנה. במהלך חופשות ביה"ס כוללת פעילויות לימודיות לשם שימור רצף לימודי לחניך, לצד פעילות העשרתית ויציאה מהשגרה, למשל טיולים, דרכה מקבלים החניכים הזדמנות לחוויות חדשות, למסגרת חברתית משמעותית ולהמשך הקשר המשמעותי עם צוות ההדרכה.	הפעילות מתקיימת לאורך כל השנה לאורך משך החופשות הארוכות ומתוך רצון למנוע התנהגויות דיספונקציונליות בימי החופשה.	פעילות לאורך כל השנה
קיום תוכנית קדם-אקדמית במרכזי חט"ב ותיכון של העמותה, חיבור על כל אחד ממרכזי העמותה למוסד אקדמי הסמוך אליו, ביסוס מערך ההדרכה בעמותה על סטודנטים, שמהווים מודל לחיקוי עבור החניכים והשיח עימם חושף את החניכים לעולם האקדמיה באופן יומי ועוד.	חזון העמותה מכוון להענקת שוויון הזדמנויות לילדים ונוער בעלי פוטנציאל למצוינות מהפריפריה החברתית והגיאוגרפית בישראל. היבט מרכזי לשוויון הזדמנויות זה הינו הנגשת האקדמיה וההשכלה הגבוהה, כמפתח לאפשרויות תעסוקה, לדרגות שכר גבוהות יותר, ולמוביליות חברתית.	זיקה לאקדמיה
לימוד מושג שבועי שחושף חניכים לידע חדש ומעודד אותם להשתמש במיומנויות של חשיבה בסדר גבוה, הבניית התוכנית החינוכית כמקדמת מיומנויות חשיבה מסדר גבוה.	להקנות לחניכיה מיומנויות חשיבה מסדר גבוה, שהן כה נדרשות במאה ה-21: היכולת למצות ולהפיק מהמידע מעבר למוצג, לאמץ גישה ביקורתית, להעריך מידע ותהליכים, לפתח מודעות מטה-קוגניטיבית ויכולות של פתרון בעיות, היכולת לחשוב באופן עצמאי והיכולת להחליט באופן מושכל מתוך שיקול דעת.	מיומנויות חשיבה מסדר גבוה
שימוש יום-יומי בסרטונים, מצגות והיבטים טכנולוגיים נוספים בכלל תוכניות הלימוד, שילוב משימות המחייבות שימוש בתוכנת Power Point משימות לימודיות של יצירת ידע כגון הפקת סרטונים, קורס תכנות לחטיבות הביניים, סדנת Excel בכיתה ו', פיתוח אוריינות דיגיטלית במסגרת הפרויקט האישי, שילוב משימות המחייבות חיפוש ידע ומחקר אינטרנטי.	כחלק מחזון העמותה בדבר צמצום פערים, מחויבת העמותה לחשוף את חניכיה לכלים טכנולוגיים ולמיומנויות של העידן החדש, להקנות להם מידה של שליטה בכלים נפוצים כיום וכן יכולת כללית יותר למפגש ולהתמודדות עם כלים טכנולוגיים חדשניים	טכנולוגיה וחדשנות
פעילות במתכונת קבוצתית ברוב מסגרות הפעילות, מודל חינוכי המשלב משימות קבוצתיות, לרבות קבוצות רב-גילאיות, התוכנית כוללת חוגי העצמה בכל הגילאים, המותאמים לגיל ולמאפייניו.	תוכנית העמותה חותרת לגדל ולעצב ילדים ונוער שמממשים את ערך המצוינות בעלי תחושת מסוגלות ומודעות ליכולותיה. הקבוצה בהקשר זה משמשת כזירה חיונית בתהליכי גיבוש והתפתחות העצמי, וההשתייכות לקבוצת שווים מאפשרת צמיחה ופיתוח אישי ובכלל זה מיומנויות חברתיות ותקשורת ברמה האישית והקבוצתית.	עבודה קבוצתית

נספח 2: משתני הערכה, שאלות הערכה ומקורות המידע למחקר האיכותני

מקורות מידע	משתני ושאלות הערכה
תהליכי יישום והפעלת התוכנית	
מנהלי מרכזים, מדריכים, אפשר גם לשאול הורים וחניכים כיצד הם תופסים את מטרות התוכנית	כיצד מיושמת התפיסה החינוכית של עמותת חינוך לפסגות במרכזי הלימוד? (לחקר: לשים לב האם יש קשיים ואילוצים)
מנהלי מרכזים, מדריכים, חניכים, הורים, תצפיות בפעילויות	אילו סוגי פעילויות מתקיימות במרכזים (פעילויות לימודיות, תגבור לימודי, פעילויות העשרתיות, העצמה, פעילות למען הקהילה)? מהם היעדים של פעילויות אלה? איך נראה סדר יום? במה שונות הפעילויות מפעילויות שמתקיימות בבתי הספר בשעות הבוקר?
מנהלי מרכזים, מדריכים, חניכים, תצפיות	מה נעשה במרכז כדי לטפח מצוינות בקרב החניכים
הנהלת "חינוך לפסגות", האגף למחוננים ומצטיינים, מנהלי בתי ספר, מורים, מנהלי מרכזים של "חינוך לפסגות", גורמי רשות	מהם מאפייני החניכים ובתי הספר המשתתפים בתוכנית? כיצד נבחרו לתוכנית (החניכים ובתי הספר)? האם הבחירה נעשית בצורה מושכלת ונכונה?
מנהלי מרכזים, מדריכים, ביקורים מטעם מראמ"ה	כיצד פועל מרכז "חינוך לפסגות" (האם יש תוכנית עבודה שנתית/שבועית, מי קובע מי מאשר?), מהם תפקידי מנהלי המרכזים, הרכזים והמדריכים? האם שיטת הפעלת המרכז נכונה/אופטימלית להשגת מטרות התוכנית? מהם ממשקי העבודה של המרכז עם הנהלת עמותת "חינוך לפסגות"?
מנהל מרכז "חינוך לפסגות", מדריכים	כיצד נבחרים אנשי הסגל של "חינוך לפסגות"? אילו הכשרות והשתלמויות עובר הסגל של מרכזי "חינוך לפסגות" לפני תפקיד ותוך כדי תפקיד? אילו כלים הסגל מקבל בהכשרות/השתלמויות על מנת לחולל מצוינות בקרב החניכים? האם ההכשרה/ההשתלמויות מספקות? האם יש הלימה בין תחומי הדעת שמעביר הסגל לבין ההכשרה האקדמית שלו? מה מעוניינים לקבל עוד?
הורים, חניכים	מהן עמדות החניכים וההורים כלפי סגל "חינוך לפסגות"? האם המדריכים מלמדים היטב, כיצד הם מתייחסים לחניכים, האם הם מהווים מודל לחיקוי (לא לשאול אלא לשים לב אם זה עולה בריאיון)
מנהלי מרכזים "חינוך לפסגות", מדריכים, חניכים, הורים	שינויים במרכז מה השתנה במרכז בשנתיים האחרונות מבחינה ארגונית ופדגוגית? מדוע חלו שינויים? מה או מי השפיע על השינויים? באיזה פורומים הוחלט על השינויים?
מנהלי בתי ספר, מנהלי מרכזים	כיצד מתקיים החיבור בין בתי הספר לבין מרכזי "חינוך לפסגות"? (בנושא בחירת חניכים לתוכנית, רצף לימודי, עדכון בנושא הישגי חניכים)?
מנהלי בתי ספר, מנהלי מרכזים, גורמי רשות	האם דנים בתוכנית בפורומים שונים בבתי הספר ולאילו מטרות? מי משתתף בפורומים? האם נציגי הרשות המקומית מעורבים בתוכנית? תאר.
מנהלי מרכזים, מדריכים, חניכים, הורים	האם הועמדו לרשות המרכזים אמצעים מתאימים על מנת לקיים את הפעילויות? (כתות לימוד, אמצעי תקשוב, חומרי לימוד, אמצעי המחשה וכו')
מנהלי בתי ספר, מנהלי מרכזים, מדריכים, חניכים	האם וכיצד מתבצע הפיתוח האישי של החניכים?
מנהלי מרכזים, מדריכים, חניכים, הורים.	הקשר לאקדמיה – כיצד חושפים את האקדמיה לחניכים? האם הנושא מעניין את החניכים? האם קיים קשר עם מוסדות אקדמיים בקרבה ליישוב? מה טיב הקשר?
מנהלי מרכזים, הורים, מדריכים	אילו סוגי הכשרות/חוגים הורים עוברים במסגרת מרכזי פסגות? מהי התרומה להורים? האם ההורים משתתפים בפעילויות שמיועדות עבור החניכים (למשל, מעבירים שיעורים)?
מנהלי מרכזים, מנהלי בתי ספר, גורמי רשות	מעורבות בתוכנית של גורמים ממשד החינוך האם גורמים ממשד החינוך מבקרים במרכז (מפקח כוללני, גורמים באגף למחוננים ומצטיינים, גורמים אחרים מהמחוז). אם כן מה תרומתם? אם לא, האם את/ה מצפה לסיוע כלשהו מהם?
תוצאות ותפוקות התוכנית	
כל המרואיינים	בסה"כ עד כמה את/ה מרוצה מהתוכנית?
מנהלי מרכזים, הורים, חניכים, מדריכים	האם יש חניכים שפורשים מהתוכנית? מהן הסיבות? האם יש כאלה שמצטרפים במהלך השנים (כלומר לא מכיתה ג')? מהו שיעור הנוכחות של ההורים והחניכים בפעילויות של המרכז?

מקורות מידע	משתני ושאלות הערכה
מדריכים, מנהלי מרכזים, מנהלי בתי ספר, חניכים, הורים	<p>השפעות של התוכנית על החניכים בהיבטים אישיים: עד כמה התוכנית מעודדת בקרב החניכים את השאיפה למצוינות? האם לדעתך החניכים מממשים את עצמם בתחומים שבהם הם בעלי פוטנציאל גבוה? עד כמה התוכנית משפרת את תפקודי הלומד של החניכים הלוקחים בה חלק? האם וכיצד התוכנית משפיעה על חניכים שלא לוקחים בה חלק?</p>
מנהלי מרכזי חינוך לפסגות, גורמי רשות	<p>השפעות תוכנית חינוך לפסגות על היישוב והקהילה: האם לתוכנית יש השפעות על היישוב והקהילה, ואם כן מהן ההשפעות ובאילו תחומים הן באות לידי ביטוי?</p>
מנהלי בתי ספר, מנהלי מרכזי חינוך לפסגות	<p>שאלה לבתי ספר תיכוניים: מהם ההבדלים בין תלמידים הלומדים בתוכנית לבין תלמידים אחרים בהיבטים הבאים: אחוז מקבלי תעודת בגרות, הישגים בבגרות, גיוס לצבא/שירות לאומי (במגזר דובר עברית).</p>
כל הגורמים	מהן נקודות החוזק והחולשה של התוכנית (עמדות הנחקרים)?
כל הגורמים	האם קיימת המלצה להרחבה של התוכנית?

נספח 3: פירוט ממצאי סקר מנהלים

הנתונים מוצגים לפי סדר הופעתם בשאלון, ולפי נוסח השאלה.

1. האם תלמידים מבית הספר שלך משולבים בתוכנית "חינוך לפסגות"?

אחוזים, N=80	N	
84%	67	א. כן
15%	12	ב. לא. לוודא שתוכנית חינוך לפסגות לא פועלת בביה"ס, להודות ולסיים
1%	1	ג. לא יודעת. לוודא שתוכנית חינוך לפסגות לא פועלת בביה"ס, להודות ולסיים
0%	0	ד. לא ענה, לוודא שתוכנית חינוך לפסגות לא פועלת בביה"ס, להודות ולסיים
67		סך הכול באוכלוסייה הרלוונטית
5.4%		טעות דגימה מרבית

.. 2

.. 3

4. באיזו תדירות את/ה מקבלת/עדכונים לגבי הנעשה בתוכנית "חינוך לפסגות"?

אחוזים, N=67	
52%	א. פעם בשבוע או פחות מכך
9%	ב. פעם בשבועיים – שלוש
19%	ג. בפעם בחודש
8%	ד. פחות מפעם בחודש
6%	ה. לא מקבלת/עדכונים
6%	ו. לא יודעת/להעריך

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות":

אחוז המשיבים לא יודע	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	N=67
2%	67%	5. בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים התלמידים המצטיינים בבית הספר
5%	11%	6. תוכנית "חינוך לפסגות" מייצרת הפרדה חברתית בין תלמידים המשתתפים בה ליתר התלמידים
5%	4%	7. תוכנית "חינוך לפסגות" שואבת את התלמידים המוצלחים ועל ידי כך מחלישה את הכיתות
3%	74%	8. התוכנית מאתגרת את התלמידים המצטיינים
2%	89%	9. התוכנית חושפת את התלמידים לתחומי דעת ויצירה שונים
13%	60%	10. דרכי ההוראה בתוכנית "חינוך לפסגות" מותאמות לשם קידום תלמידים מצטיינים

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים, באופן כללי, בנוגע למדריכים בתוכנית חינוך לפסגות ורכזי חינוך לפסגות בבית הספר:

N=67		
% המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
3%	80%	11. אני נמצאת בקשר שוטף עם מנהל מרכז "חינוך לפסגות"
3%	74%	12. מנהל מרכז חינוך לפסגות מעדכן אותי לגבי תלמידים שלי המשתתפים בתוכנית

בכל הנוגע לקשר של תוכנית "חינוך לפסגות" עם הורי התלמידים בבית הספר, באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

N=67		
% המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
		13. הורי התלמידים מתעניינים ומעורבים בתוכנית
13%	64%	14. ההורים רואים את התוכנית כיוקרתית
8%	79%	15. הורים עושים מאמץ כדי שילדיהם יתקבלו לתוכנית
9%	67%	16. קיום התוכנית בבית הספר תורם לדימויו של בית הספר בקרב הורי התלמידים
12%	66%	17. מפגשי ההורים שנערכים במסגרת התוכנית מועילים להורים
36%	63%	

לפי התרשמותך, באיזו מידה תוכנית "חינוך לפסגות" משפיעה על התלמידים המשתתפים בה בכל אחד מהתחומים הבאים:

N=67		
% המשיבים לא יודעת/ת/ לא רלוונטי	אחוז המשיבים משפיעה במידה רבה / רבה מאוד, מבין בעלי הדעה	
		18. סקרנות ללמידה
5%	73%	19. הרחבת הידע הכללי
5%	88%	20. תחושת גאווה וסיפוק בקרב תלמידים
3%	82%	21. הישגים לימודיים
6%	59%	22. השתלבות חברתית
8%	58%	23. פיתוח חשיבה מסדר גבוה
8%	68%	24. יכולת למידה עצמאית
11%	57%	25. סיוע לזולת
14%	62%	26. היכרות עם עולם האקדמיה
22%	67%	27. יכולת להשיג בגרות איכותית
37%	72%	

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות":

N=67		
% המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
		28. תוכנית "חינוך לפסגות" תואמת את רוח וחזון בית הספר
3%	79%	29. תוכנית "חינוך לפסגות" תורמת לדימויו של בית הספר כמעודד הצטיינות ומצוינות
3%	74%	30. קיום התוכנית בבית הספר תורם לדימויו ביישוב, בקהילה
9%	69%	31. צוות חינוך לפסגות נותנים מענה לצרכים הייחודיים של בית הספר
6%	41%	

N=67		
% המשיבים לא יודעת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
10%	77%	32. באיזו מידה לדעתך תוכנית "חינוך לפסגות" תורמת ליישוב
6%	94%	33. באיזו מידה היית רוצה שתוכנית "חינוך לפסגות" תמשיך בבית הספר
6%	87%	34. באיזו מידה את/ה מוכן/ה להמליץ לבתי ספר אחרים לקיים אצלם את התוכנית
2%	80%	35. בסך הכול, באיזו מידה את/ה מרוצה מתוכנית "חינוך לפסגות"?

36. האם בית הספר מפעיל תוכניות מצטיינים נוספות?

N=67		
אחוזים		
76%	<p>א. כן, מזה:</p> <ul style="list-style-type: none"> * אמירים (16 אזכורים) * מצוינות 2000 / מצוינות (13) * עתידים / קדם עתידים (4). * תוכניות אחרות שהוזכרו פעם - פעמיים: נחשון, ניצוצות, חברים פותחים עתיד קרן אברהם, אייפק, גבהים, מופת, עמותת נובל טכנו דע, מחוננים - מרכז מצטיינים (2). * יוזמות פרטיות של ביה"ס עם האקדמיה (7), לדוגמה: שיתופי פעולה עם אוניברסיטת בן גוריון, קשר עם מכון ויצמן למדע, מכללת תל חי). * תוכניות ביוזמת בית הספר (4), לדוגמה: מקצים מתוך שעות בית הספר שעות קצה- למידה מסגרות להעשרה, תוכניות לא חיצוניות. רובוטיקה (3). * מקצועות ספציפיים אחרים (מתמטיקה ומדעים, מגמת רפואה, אומנות אנגלית מדעים ספורט, עתודה מדעית טכנולוגית, שחמט, מחול) 	
24%	ב. לא	

37. האם המשתתפים בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים גם בתוכניות אחרות?

N=51		
אחוזים, מבין המשיבים שיש תוכניות נוספות		
39%	א. כן, חלקם הגדול	
39%	ב. כן, חלקם הקטן	
18%	ג. לא	
4%	ד. לא יודעת - לא להקריא	

38. האם קיימים שיתופי פעולה בין התוכניות השונות?

N=51		
אחוזים, מבין המשיבים שיש תוכניות נוספות		
16%	א. כן	
73%	ב. לא	
11%	ג. לא יודעת	

לכולם:

39. האם תוכנית "חינוך לפסגות" פועלת במתחם בית הספר שאותו את/ה מנהל/ת?

N=67		
אחוזים		
58%	א. כן	
42%	ב. לא	

אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות	% המשיבים לא יודעת	
52%	18%	40. למי שהתוכנית לא מתקיימת במתחם בית הספר, n=28 : באיזו מידה היית רוצה שהתוכנית תתקיים במתחם בית הספר שלך?
72%	18%	41. למי שהתוכנית מתקיימת במתחם בית הספר שלו, n=39 : באיזו מידה את/ה מרוצה מכך שהתוכנית מתקיימת במתחם בית הספר שלך?

.. 42

.. 43

ולבסוף מספר שאלות רקע :

אחוזים	44. מין	
73%	א.	אישה
27%	ב.	גבר

ממוצע	N=67
9.8	45. מהו מספר שנות הוותק שלך בניהול: בשנים
8.3	46. מהו מספר שנות הוותק שלך בניהול בית הספר הנוכחי: בשנים
17.0	47. מהו מספר שנות הוותק שלך בעבודתך במערכת החינוך ביישוב זה: בשנים
5.8	48. כמה שנים פועלת תוכנית "חינוך לפסגות" בבית הספר: שנים

נספח 4: פירוט ממצאי סקר מחנכים

1. ..

2. האם תוכנית "חינוך לפסגות" מתקיימת פיזית בבית הספר בו אתה מלמד/ת?

N=201		אחוזים
א.	כן	66%
ב.	לא. להודות ולסיים	32%
ג.	לא יודעת. להודות ולסיים	2%

3. ..

4. ..

5. ..

6. באיזו תדירות אתה מקבלת/ת עדכונים לגבי הנעשה בתוכנית "חינוך לפסגות"?

N=201		אחוזים
א.	פעם בשבוע או פחות מכך	21%
ב.	פעם בשבועיים – שלוש	8%
ג.	בפעם בחודש	14%
ד.	פחות מפעם בחודש	8%
ה.	לא מקבלת/ת עדכונים	44%
ו.	לא יודעת/ת להעריך	5%

באיזו מידה אתה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות":

N=201		אחוז המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה
7.	בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים התלמידים המצטיינים בכתתך	2%	61%
8.	תוכנית "חינוך לפסגות" מייצרת הפרדה חברתית בין תלמידים המשתתפים בה ליתר התלמידים בבית הספר	3%	21%
9.	תוכנית "חינוך לפסגות" מאפשרת מסגרת חברתית תומכת עבור התלמידים הלומדים בה	4%	80%
10.	באיזו מידה התוכנית מאתגרת את התלמידים המצטיינים	19%	75%
11.	באיזו מידה התוכנית חושפת את התלמידים לתחומי דעת ויצירה שונים	18%	81%
12.	באיזו מידה דרכי ההוראה בתוכנית "חינוך לפסגות" מותאמות לשם קידום תלמידים מצטיינים	34%	71%

ממה ששמעת או שאתה יודעת/ת

, באיזו מידה אתה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע למדריכים בתוכנית "חינוך לפסגות":

N=201		אחוז המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה
13.	המדריכים בעלי ידע מקצועי בתחום אותו הם מלמדים	51%	69%
14.	המדריכים בעלי ידע כללי נרחב	56%	71%
15.	המדריכים מסורים לתלמידים	43%	85%
16.	המדריכים אהובים על התלמידים	41%	82%

N=201		
% המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
30%	50%	17. אני נמצאת/ת בקשר שוטף עם רכז "חינוך לפסגות"

.. 18.

בכל הנוגע לקשר של תוכנית "חינוך לפסגות" עם הורי התלמידים בבית הספר, באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

N=201		
% המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
36%	63%	19. ההורים מכירים את תכני התוכנית
39%	62%	20. הורי תלמידים המשתתפים מעורבים בתוכנית
34%	77%	21. ההורים רואים את התוכנית כיוקרתית
32%	73%	22. הורים עושים מאמץ כדי שילדיהם יתקבלו לתוכנית
57%	66%	23. מפגשי ההורים במסגרת התוכנית מועילים להורים

לפי התרשמותך, באיזו מידה תוכנית "חינוך לפסגות" משפיעה על התלמידים המשתתפים בה בכל אחד מהתחומים הבאים:

N=201		
% המשיבים לא יודע	אחוז המשיבים משפיעה במידה רבה / רבה מאוד, מבין בעלי הדעה	
5%	72%	24. סקרנות ללמידה
7%	78%	25. הרחבת הידע הכללי
5%	79%	26. תחושת גאווה וסיפוק בקרב תלמידים
7%	66%	27. הישגים לימודיים
7%	59%	28. השתלבות חברתית
8%	72%	29. פיתוח חשיבה מסדר גבוה
7%	68%	30. יכולת למידה עצמאית
12%	59%	31. סיוע לזולת
27%	67%	32. היכרות עם עולם האקדמיה
28%	73%	33. יכולת להשיג בגרות איכותית

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות":

N=201		
% המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
7%	69%	34. תוכנית "חינוך לפסגות" תורמת לבית הספר
6%	87%	35. הייתי רוצה שתוכנית "חינוך לפסגות" תמשיך בבית הספר
8%	87%	36. אמליץ בלב שלם לתלמידי להצטרף לתוכנית
7%	76%	37. בסך הכול, באיזו מידה את/ה מרוצה מתוכנית "חינוך לפסגות"?

.. 38.

.. 39.

ולבסוף מספר שאלות רקע:

אחוזים	.40 מין	
90%	אישה	.1
10%	גבר	.2

ממוצע		
12.6	.41 כמה שנים את/ה עובד/ת כמורה בבית הספר	
3.8	.42 כמה שנים יש בכיתתך תלמידים השייכים ל"חינוך לפסגות"?	

אחוזים	.43 השכלה	
29%	אקדמית, תואר שני, שלישי	.1
58%	אקדמית, תואר ראשון	.2
1%	על-תיכונית לא אקדמית	.3
0%	תיכונית	.4
0%	תיכונית חלקית	.5
2%	יסודית	.6

נספח 5: פירוט ממצאי סקר מדריכים

- .. 1.
- .. 2.
- .. 3.
- .. 4.

אנא חווה/י דעתך על כל אחד מהשאלות הבאות:

N=564		
% המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
2%	65%	5. בתוכנית חינוך לפסגות, באיזו מידה יש לך זמן ואפשרות לתת יחס אישי לכל תלמיד? (הכוונה באופן כללי, גם מבחינה לימודית וגם מבחינה אישית)
4%	75%	6. באיזו מידה יש בשיעורים בתוכנית חינוך לפסגות למידה שיתופית של התלמידים , כלומר, למידת עמיתים, למידה בקבוצות?
22%	72%	7. באיזו מידה בשיעורי התגבור בתוכנית חינוך לפסגות מתבצע קישור בין החומר הנלמד, לבין תחומי דעת אחרים הנלמדים בבית הספר?
6%	49%	8. בתוכנית חינוך לפסגות, באיזו מידה את/ה מזמנת בשיעורים עיסוק בבעיות, בסוגיות אקטואליות ובדילמות?
1%	87%	9. בשיעורים של תוכנית "חינוך לפסגות", התלמידים פעילים ומעורבים
5%	75%	10. בתוכנית "חינוך לפסגות", מתנהלים דיונים ערים

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות" ולגבי התלמידים בתוכנית:

N=564		
% המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
0%	81%	11. ה נוכחות של התלמידים במפגשים היא בדרך כלל סדירה
1%	70%	12. לתלמידים יש מוטיבציה גבוהה ללמידה
0%	69%	13. בדרך כלל התלמידים מתנהגים באופן מכובד ומכבד
1%	90%	14. אני מרגישה שיש קשר טוב ביני לבין התלמידים
1%	94%	15. תוכנית "חינוך לפסגות" מאפשרת מסגרת חברתית תומכת עבור התלמידים הלומדים בה
3%	71%	16. באיזו מידה התוכנית מאתגרת את התלמידים המצטיינים?
2%	83%	17. באיזו מידה התוכנית חושפת את התלמידים לתחומי דעת ויצירה שונים?
5%	69%	18. באיזו מידה דרכי ההוראה בתוכנית חינוך לפסגות מותאמות לשם קידום תלמידים מצטיינים?
0%	90%	19. אני נהנה ללמד בתוכנית
4%	77%	20. אני מרגישה/ה כי מערכי השיעור מתאימים לתחומי העניין של התלמידים שלי.
0%	84%	21. אני מקבלת/תמיכה וליווי שוטפים מהממונים עלי בתוכנית

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לשיעורים שאת/ה מעביר/ה במסגרת תוכנית חינוך לפסגות:

N=564	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	% המשיבים לא יודע/ת
22. במסגרת השיעורים שאני מעביר/ה, התלמידים מפיקים תוצרים אישיים/קבוצתיים (למשל, פרויקטים, יצירות אמנות, כתבות לעיתון ועוד) שעליהם הם עובדים לאורך תקופה ארוכה (למעלה משלושה שיעורים).	68%	7%
23. בשיעורים שאני מעביר/ה, התלמידים רוכשים מיומנויות המאפשרות להרגיש שהם טובים בתחום מסוים (למשל, לנגן על גיטרה, לצייר, לכתוב ועוד)	79%	5%
24. בשיעורים שאני מעביר/ה תלמידים שואלים שאלות שלפעמים אין לי תשובה עליהן	21%	2%
25. בשיעורים שאני מעביר/ה תלמידים לומדים להעלות רעיונות מקוריים	62%	5%
26. כל אחד מהתלמידים יכול להצליח בשיעורים שאני מעביר/ה	87%	2%
27. בשיעורים שאני מעביר/ה, אני מצליח/ה לתת לכל תלמיד משוב אישי על הביצועים שלו (משוב שאומר לו/ה איפה הוא נמצא/ת ביחס למטרות הלמידה ולאן הוא צריך להגיע)	65%	2%
28. בשיעורים שאני מעביר/ה, התלמידים לומדים להטיל ספק במוסכמות	53%	8%
29. בשיעורים שאני מעביר/ה, התלמידים לומדים נושאים שהם לא יכולים ללמוד במקום אחר	49%	5%
30. בשיעורים שאני מעביר/ה התלמידים לומדים איך ללמוד נושאים שונים באופן עצמאי	50%	5%

31. ..

32. האם קיבלת הכשרה כמדריך/ה בתוכנית... (ניתן להשיב יותר מתשובה אחת)

N=564	אחוזים
1. כן, לפני תחילת העבודה בתוכנית	15%
2. כן, תוך כדי העבודה בתוכנית	23%
3. כן, גם וגם	40%
4. לא	22%

למי שקיבל/ה הכשרה: באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע להכשרה שקיבלת בתוכנית "חינוך לפסגות":

N=436	אחוז המשיבים לא יודע/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה
33. בהכשרה קיבלתי כלים רלוונטיים לתפקידי	0%	69%
34. אני מרוצה מההכשרה שקיבלתי	0%	72%

לפי התרשמותך, באיזו מידה תוכנית "חינוך לפסגות" משפיעה על התלמידים המשתתפים בה בכל אחד מהתחומים הבאים:

% המשיבים לא יודע/ת	אחוז המשיבים שמשפיעה במידה רבה / רבה מאוד, מבין בעלי הדעה
1%	78%
1%	84%

אחוז המשיבים שמשפיעה במידה רבה / רבה מאוד, מבין בעלי הדעה	% המשיבים לא יודעת	
81%	1%	37. תחושת גאווה וסיפוק בקרב התלמידים
83%	6%	38. הישגים לימודיים
84%	4%	39. השתלבות חברתית
77%	3%	40. פיתוח חשיבה מסדר גבוה
61%	4%	41. יכולת למידה עצמאית
74%	4%	42. סיוע לזולת
76%	9%	43. היכרות עם עולם האקדמיה
84%	14%	44. יכולת להשיג בגרות איכותית

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות":

אחוז המשיבים שמשפיעה במידה רבה / רבה מאוד, מבין בעלי הדעה	% המשיבים לא יודע	N=564
90%	1%	45. אמליץ בלב שלם לתלמידים שאני מכיר/ה להשתתף בתוכנית
91%	1%	46. בסך הכול, אני מרוצה להיות מדריך/ה בתוכנית "חינוך לפסגות"
91%	1%	47. בסך הכול, אני מאמין/ה שהתוכנית מוצלחת

48. נסה/י להעריך, כמה מהתלמידים מגיעים לפעילות שאת/ה מעביר/ה "חינוך לפסגות" בממוצע, האם:

אחוזים	N=564
73%	1. 80%-100% מהתלמידים הרשומים
17%	2. 60%-75% מהתלמידים הרשומים
3%	3. כמחצית מהתלמידים הרשומים
7%	4. פחות ממחצית מהתלמידים הרשומים
2%	5. לא יודעת/ה להעריך

49. ..

ולבסוף מספר שאלות רקע:

אחוזים	50. מין
55%	1. אישה
45%	2. גבר

ממוצע	N=564
26.8	44. מהו גילך
1.6	45. כמה שנים את/ה מדריך/ה בתוכנית?

51. האם במסגרת תוכנית "חינוך לפסגות" את/ה מועסק/ת כ... (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת, על כן סה"כ התשובות < 100%):

אחוזים	N=564
7%	1. שכיר/ה
78%	2. מילגאי סטודנט/ית
10%	3. מתנדב/ת סטודנט/ית
Q	4. מתנדב/ת שאינר/ה סטודנט/ית
0%	5. אף אחד מהני"ל

52. האם את/ה עובד/ת במסגרת נוספת?

אחוזים	N=564
16%	1. כן, משרה מלאה נוספת
4%	2. יותר מחצי משרה נוספת
28%	3. חצי משרה נוספת
11%	4. עובד/ת בפחות מחצי משרה
37%	5. אין משרה נוספת

53. האם את/ה מדריך/ה ב... (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת) –

אחוזים	N=564
45%	1. תוכנית העשרה (חוגי העמותה: כישורי שפה, חשיבה מתמטית ואנגלית)
17%	2. קדם אקדמית
22%	3. העצמה
50%	4. תגבורים
26%	5. חוגים
11%	6. אחר, פרטי/י

אחוזים	564=N, השכלה
5%	1. אקדמית, תואר שני, שלישי
46%	2. אקדמית, תואר ראשון
5%	3. על-תיכונית לא אקדמית
40%	4. תיכונית
2%	5. תיכונית חלקית
1%	6. יסודית

55. באיזה תחום התואר הגבוה ביותר שהשלמת או שהנך לומד/ת?

אחוזים	
2%	א. מדעים מדויקים
11%	ב. מדעי החברה
15%	ג. מדעי הרוח
61%	ד. תחום אחר: _____
9%	לא יודע/ת

נספח 6: פירוט ממצאי סקר הורים

1. ..

2. האם תוכנית "חינוך לפסגות" מתקיימת פיזית בבית הספר בו לומדים ילדיך?

אחוזים	N=1099
71%	1. כן
28%	2. לא
1%	3. לא יודעת

3. ..

4. ..

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות":

אחוז המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	N=1099
3%	74%	5. בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים התלמידים המצטיינים בבית הספר
3%	73%	6. תוכנית "חינוך לפסגות" מהווה מסגרת מתאימה לתלמידים מצטיינים בבית הספר
1%	84%	7. תוכנית "חינוך לפסגות" מתאימה לצרכים של הבן/הבת שלי
1%	89%	8. תוכנית "חינוך לפסגות" מאפשרת מסגרת חברתית תומכת עבור בןך / בתך המשתתפים בתוכנית
1%	83%	9. אני מגיע/ה למפגשי ההורים במסגרת התוכנית באופן תדיר
5%	80%	10. המפגשים שבהם משתתפים ההורים במסגרת התוכנית מועילים

11. ..

ממה ששמעת או שאת/ה יודעת, באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע למדריכים בתוכנית "חינוך לפסגות":

אחוז המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	N=1099
11%	86%	12. המדריכים בעלי ידע מקצועי בתחום אותו הם מלמדים
6%	93%	13. המדריכים מסורים לתלמידים
6%	92%	14. המדריכים אהובים על התלמידים
13%	84%	15. המדריכים המתגברים מעודכנים לגבי המצב הלימודי של בני/ביתי

16. ..

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים לגבי תוכנית "חינוך לפסגות":

אחוז המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	N=1099
2%	73%	17. אני מכיר/ה את תוכני התוכנית
2%	69%	18. אני מעורב/ת במה שקורה בתוכנית
5%	71%	19. תוכנית "חינוך לפסגות" היא יוקרתית
2%	42%	20. הילד/ה שלי מרגיש/ה שההשתתפות בתוכנית "חינוך לפסגות" גוזלת מהזמן הפנוי שיש לו/ה במהלך השבוע

לפי התרשמותך, באיזו מידה תוכנית "חינוך לפסגות" משפיעה על התלמידים המשתתפים בה בכל אחד מהתחומים הבאים:

N=1099		
% המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים שמשפיע במידה רבה / רבה מאוד, מבין בעלי הדעה	
3%	82%	21. סקרנות ללמידה
1%	88%	22. הרחבת הידע הכללי
4%	84%	23. תחושת גאווה וסיפוק בקרב התלמידים
4%	80%	24. הישגים לימודיים
3%	85%	25. השתלבות חברתית
4%	82%	26. יכולת למידה עצמאית
5%	88%	27. סיוע לזולת
16%	80%	28. היכרות עם עולם האקדמיה
19%	86%	29. יכולת להשיג בגרות איכותית

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים **בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות"**:

N=1099		
% המשיבים לא יודעת/ת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
3%	94%	30. הייתי רוצה שתוכנית "חינוך לפסגות" תמשיך בבית הספר של בני/בתי
2%	91%	31. מוכנה להמליץ להורים ולתלמידים אחרים להשתתף בתוכנית
1%	89%	32. בסך הכול, באיזו מידה את/ה מרוצה מתוכנית "חינוך לפסגות"

33. ..

ולבסוף מספר שאלות רקע:

34. מין		אחוזים
1.	אישה	81%
2.	גבר	19%

35. מהו גילך		ממוצע
		41.9

36. ארץ לידה? ...
 - 62% ילידי ישראל.
 - 22% ילידי ברה"מ לשעבר.
 - 10% ילידי אתיופיה.

37. ..

38. השכלה		אחוזים
1.	אקדמית, תואר שני, שלישי	9%
2.	אקדמית, תואר ראשון	23%
3.	על-תיכונית לא אקדמית	19%
4.	תיכונית	2%
5.	תיכונית חלקית	37%
6.	יסודית	5%

6%	7. לא יודעת / מסרבת
----	---------------------

נספח 7: פירוט ממצאי סקר בוגרים

1. ראשית, האם השתתפת בתוכנית "חינוך לפסגות" לתלמידים מצטיינים?

אחוזים	n=223	
100%	כן	1.
0%	לא, להודות ולסיים	2.
0%	לא יודעת/ לא השיב/ה להודות ולסיים	3.

2. באיזו כיתה היית כאשר הצטרפת לתוכנית "חינוך לפסגות"?

אחוזים	n=223	
33%	ג'	1.
15%	ד'	2.
15%	ה'	3.
12%	ו'	4.
9%	ז'	5.
4%	ח'	6.
7%	ט'	7.
5%	י'	8.
0%	יא'	9.
0%	יב'	10.

3. ..

4. ..

באיזו מידה אתה/מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות":

% המשיבים לא יודעת/	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	N=223
0%	75%	5. בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים התלמידים המצטיינים בבית הספר
0%	92%	6. תוכנית "חינוך לפסגות" התאימה לצרכים שלי
0%	95%	7. תוכנית "חינוך לפסגות" הייתה עבורי מסגרת חברתית תומכת
0%	82%	8. תוכנית "חינוך לפסגות" הייתה מאתגרת בעבורי
0%	87%	9. המדריכים בתוכנית היו משמעותיים בעבורי
0%	84%	10. מהמדריכים בתוכנית למדתי הרבה דברים חשובים
1%	30%	11. תוכנית "חינוך לפסגות" הייתה עמוסה מדי

באיזו מידה ההשתתפות בתוכנית "חינוך לפסגות" תרמה לך בכל אחד מההיבטים הבאים:

% המשיבים לא יודעת/	אחוז המשיבים שתרמה במידה רבה / רבה מאוד, בקרב בעלי הדעה	ההשתתפות בתוכנית "חינוך לפסגות" ... N=223
0%	81%	12. תרמה לפיתוח של סקרנות ללמידה
0%	85%	13. תרמה להרחבת הידע הכללי שלי
0%	86%	14. תרמה לשיפור הישגי הלימודיים
1%	56%	15. תרמה לשיפור השילוב החברתי שלי בבית הספר
0%	68%	16. העצימה אותי מבחינה חברתית

ההשתתפות בתוכנית "חינוך לפסגות" ... N=223		
% המשיבים לא יודעת	אחוז המשיבים שתרמה במידה רבה / רבה מאוד, בקרב בעלי הדעה	
0%	82%	17. הקנתה לי ערכים חברתיים (לכבד את הזולת, לתרום לחברה)
0%	74%	18. תרמה ליכולת שלי ללמוד דברים בצורה עצמאית ללא עזרה של אחרים
0%	74%	19. תרמה ליכולת שלי לממש את הכישרונות שלי
0%	79%	20. תרמה ליכולת שלי להתקדם בחיים
0%	80%	21. תרמה ליכולת שלי לתרום לחברה ולקהילה
1%	78%	22. תרמה להיכרות שלי עם עולם האקדמיה
1%	91%	23. חיזקה את האמונה שאני מסוגלת ללמוד באקדמיה
1%	90%	24. תרמה ליכולת שלי להשיג בגרות איכותית, כלומר כזו אשר מאפשרת לימודים באוניברסיטה

באיזו מידה את/ה...?

N=223		
% המשיבים לא יודעת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות, מבין בעלי הדעה	
1%	91%	25. מוכנה להמליץ לתלמידים להשתתף בתוכנית "חינוך לפסגות"
6%	48%	26. אם לא הייתי משתתף/ת בתוכנית "חינוך לפסגות" מצבי הלימודי היה הרבה פחות טוב
3%	19%	27. אם לא הייתי משתתף/ת בתוכנית "חינוך לפסגות" מצבי החברתי בבית הספר היה הרבה פחות טוב
5%	34%	28. אם לא הייתי משתתף/ת בתוכנית "חינוך לפסגות" יכולת ההתקדמות שלי בחיים הייתה הרבה פחות טובה
0%	79%	29. התוכנית הגדילה את המוטיבציה ללמוד במוסד אקדמי
0%	95%	30. גאה לספר שאת/ה בוגר/ת תוכנית חינוך לפסגות
0%	92%	31. ובסך הכול, באיזו מידה את/ה מרוצה מתוכנית "חינוך לפסגות"

32. בהשוואה לתלמידים אחרים בני שכבתך, האם את/ה יכולה לומר היום כי ההישגים הלימודיים שלך בתיכון היו...?

N=223	
אחוזים	
33%	1. הרבה מעל יתר התלמידים שלמדו אתך בכיתה
44%	2. מעל יתר התלמידים שלמדו אתך בכיתה
22%	3. בערך כמו שאר תלמידי הכיתה
0%	4. פחות מיתר תלמידי הכיתה
0%	5. הרבה פחות מיתר תלמידי הכיתה
1%	6. לא יודעת/ לא זוכרת

33. האם את/ה לוקח/ת חלק בתוכנית לבוגרי תוכנית "חינוך לפסגות"?

N=223	
אחוזים	
45%	כן
55%	לא

שתי השאלות הבאות – למי שמתתף בתוכנית :

N=101		
% המשיבים לא יודעת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות	

		N=101
% המשיבים לא יודעת	אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות	
4%	62%	34. באיזו מידה את/ה מרגישה שהתוכנית לבוגרי תוכנית חינוך לפסגות מסייעת לך "

.. 35

.. 36

ולבסוף מספר שאלות רקע:

		37. מין	
אחוזים		אישה	1
65%		גבר	2
35%			

		38. מהו גילך
ממוצע		22

39. ארץ לידה?

* 88% ילידי ישראל

* 5% ילידי אתיופיה

* 5% ילידי מדינות ברה"מ לשעבר.

40. לעולים: שנת עלייה...

		41. השכלה	
אחוזים		1. עד תיכונית	60%
		2. על-תיכונית לא אקדמית	10%
		3. סטודנט	22%
		4. אקדמית, תואר ראשון	2%
		5. אקדמית, תואר שני, שלישי	4%
		6. אחר	2%

.. 39

40

אם השיבה שיש בכוונתו/ה ללמוד:

41. האם בשנים הקרובות יש בכוונתך ללמוד במוסד להשכלה גבוהה (מכללה, אוניברסיטה)?

		N=147	
אחוזים		א. כן, במכללה	34%
		ב. כן, באוניברסיטה	42%
		ג. כן, לימודי תעודה	2%
		ד. לא	5%
		ה. לא יודעת	16%
		ו. אחר: _____	1%

.. 42

.. 43

נספח 8: פירוט ממצאי סקר חניכים

1. באיזו שכבה את/ה לומד/ת

אחוזים	N=908	
59%	1	דהו
29%	2	זחט
11%	3	יאיב

2. מין

אחוזים	N=908	
57%	1	אישה
43%	2	גבר

באיזו ארץ נולדת ובאילו ארצות נולדו הוריך? יש לסמן X במקום המתאים בכל שורה.

אבא	אמא	אני	N=908	
51%	51%	94%	ישראל	
24%	25%	3%	ברה"מ לשעבר	
16%	15%	2%	אתיופיה	
0%	1%	0%	ארה"ב / קנדה	
2%	2%	0%	מדינות ערב	
3%	6%	0%	מדינות מערב אירופה	
4%	1%	1%	אחר	

6. ..

7. ..

אנא ענה/י על השאלות הבאות בקשר לתוכנית "חינוך לפסגות":

אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות	N=908	
67%	8.	באיזו מידה בתוכנית "חינוך לפסגות" את/ה נחשף/ת לנושאים מגוונים השונים מתוכנית הלימודים בבית הספר?
50%	9.	באיזו מידה במסגרת שיעורי "חינוך לפסגות" נעשה חיבור לתחומי דעת שאת/ה לומד/ת בשיעורים רגילים?

אנא סמן/י את מידת הסכמתך עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות	N=908	
67%	10.	בשיעורים של תוכנית "חינוך לפסגות", אני פעילה ומעורבת (משתתף/ת בדיונים, שואלת שאלות, עונה לשאלות המורה)
74%	11.	בשיעורים הרגילים בבית הספר, אני פעילה ומעורבת (משתתף/ת בשיעור, שואלת שאלות, עונה לשאלות המורה)
74%	12.	בתוכנית "חינוך לפסגות", המדריכים מעודדים אותנו לשאול שאלות ולהשתתף בדיון בכיתה
71%	13.	בשיעורים הרגילים בבית הספר, המורים מעודדים אותנו לשאול שאלות ולהשתתף בדיון בכיתה
66%	14.	במהלך השיעורים בתוכנית "חינוך לפסגות" אני נוהגת להשתתף בשיחה ולומר את דעותיי
66%	15.	במהלך השיעורים הרגילים בבית הספר אני נוהגת להשתתף בשיחה ולבטא את דעותיי
58%	16.	בתוכנית "חינוך לפסגות", באיזו מידה את/ה מרגישה שבמסגרת השיעורים את/ה מעלה רעיונות מקוריים משלך?
55%	17.	בשיעורים הרגילים בבית הספר, באיזו מידה את/ה מרגישה שבמסגרת השיעורים את/ה מעלה רעיונות מקוריים משלך?
65%	18.	בתוכנית "חינוך לפסגות", באיזו מידה כשאת/ה מעלה רעיון יצירתי

אחוזה המשיבים בקטגוריות החיוביות	N=908
	המדריך/ה מעודד/ת אותך להמשיך ולחקור אותו?
63%	19. בשיעורים הרגילים בבית הספר, באיזו מידה כשאת/ה מעלה רעיון יצירתי המורה מעודד/ת אותך להמשיך ולחקור אותו?
80%	20. באופן כללי בבית הספר, אני מעדיף/ה חומר לימוד שיעורר את סקרנותי, גם אם הוא חומר שקשה ללמוד
69%	21. בתוכנית "חינוך לפסגות", החומר שאני לומד/ת חשוב ומועיל לי
62%	22. בתוכנית "חינוך לפסגות", אני מוצאת/עניין רב בנושאים הנלמדים
79%	23. בשיעורים הרגילים בבית הספר, החומר שאני לומד/ת חשוב ומועיל לי
68%	24. בשיעורים הרגילים בבית הספר, אני מוצאת/עניין רב בנושאים הנלמדים
82%	25. באופן כללי, אני בטוח/ה שאוכל לבצע בצורה מעולה את העבודות והמבחנים בהמשך הלימודים שלי בבית הספר
67%	26. באיזו מידה את/ה מרגישה שהכלים שרכשת בתוכנית "חינוך לפסגות" עוזרים לך בשיעורים הרגילים בבית הספר?
93%	27. באופן כללי, אני מצפה להצליח בבית הספר

חשוב על המפגשים בתוכנית "חינוך לפסגות". באיזו מידה הם מעודדים אותך לדברים הבאים:

אחוזה המשיבים בקטגוריות החיוביות	N=908
73%	28. לממש את הכישרון שלך
84%	29. להתקדם בחיים
79%	30. לתרום לחברה ולקהילה (למשל: התנדבות)
86%	31. לכבד אנשים אחרים ולכבד גם מי שאחר ושונה ממך
71%	32. להתמודד עם מצבים חברתיים (כמו: לפתור סכסוכים עם תלמידים אחרים, לעזור לחברים כשיש להם בעיה)
83%	33. להאמין ביכולות שלי
68%	34. ללמוד דברים בצורה עצמאית ללא עזרה של אחרים
86%	35. לפתח את החשיבה שלי
76%	36. לפתח סקרנות כלפי דברים
83%	37. להרחיב את הידע הכללי שלי
87%	38. להגיע להישגים גבוהים בלימודים

חשוב על המפגשים בשיעורים הרגילים בבית הספר. באיזו מידה הם מעודדים אותך לדברים הבאים:

אחוזה המשיבים בקטגוריות החיוביות	N=908
72%	39. לממש את הכישרון שלך
85%	40. להגיע להישגים ולהתקדם בחיים
65%	41. לתרום לחברה ולקהילה (למשל: התנדבות)
82%	42. לכבד אנשים אחרים ולכבד גם מי שאחר ושונה ממך
71%	43. להתמודד עם מצבים חברתיים (כמו: לפתור סכסוכים עם תלמידים אחרים, לעזור לחברים כשיש להם בעיה)

44. כשאני מסתכל/ת באופן כללי על ההישגים הלימודיים שלי בהשוואה להישגים של בני שכנתי:

אחוזים	N=908
38%	1.ההישגים שלי הם הרבה מעל לאלו של תלמידי השכבה
28%	2.ההישגים שלי הם מעט מעל לאלו של תלמידי השכבה
27%	3.ההישגים שלי הם בערך כמו שאר תלמידי השכבה
4%	4.ההישגים שלי הם מעט מתחת לאלו של תלמידי השכבה
2%	5.ההישגים שלי הם הרבה מתחת לאלו של תלמידי השכבה

אנא סמך/י את מידת הסכמתך עם כל אחד מהמשפטים הבאים :

אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות	N=908
57%	45. במסגרת השיעורים בחינוך לפסגות אני מכין/ה פרויקטים אישיים או קבוצתיים (למשל, עבודות חקר, יצירות אמנות, כתבות לעיתון ועוד) שעליהם אני עובד/ת לאורך תקופה ארוכה (למעלה משלושה שיעורים).
52%	46. במסגרת השיעורים בחינוך לפסגות אני לומד/ת לחפש באופן עצמאי נתונים באינטרנט על נושאים ושאלות שמעניינים אותי
35%	47. במסגרת השיעורים בחינוך לפסגות קורה שאני חווה קושי מכיוון שאני לא מבין/ה משהו לעומק
51%	48. אני זקוק/ה למדריכים בחינוך לפסגות כדי שידחפו אותי ללמוד יותר ולהגיע להישגים
59%	49. בחינוך לפסגות מעודדים אותי לחקור נושאים המעניינים אותי בצורה עצמאית
49%	50. בתוכנית חינוך לפסגות לימדו אותי להטיל ספק בדברים
61%	51. בתוכנית חינוך לפסגות יצא שלמדתי לעשות משהו בצורה ממש טובה (למשל, לנגן בגיטרה, לצייר, לכתוב, לחקור ועוד).

.. 52.

באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות":

אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות	N=908
71%	53. בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים התלמידים המצטיינים בבית הספר
75%	54. כדאי לתלמידים להשתתף בתוכנית
73%	55. תוכנית "חינוך לפסגות" מהווה מסגרת חברתית תומכת בעבורי
67%	56. באיזו מידה התוכנית מאתגרת את התלמידים המצטיינים?

57. באילו מבין הפעילויות הבאות שבתוכנית "חינוך לפסגות" את/ה מרגיש/ה שאת/ה לומד/ת דברים שהכי תורמים לך (יש לבחור אפשרות אחת בלבד)

אחוזים	N=908
33%	1. תגבורים לימודיים
23%	2. חוגים
9%	3. נושא שבועי
10%	4. קדם אקדמי
6%	5. העצמה
6%	6. התנדבות ומעורבות בקהילה
2%	7. העשרה
8%	8. אחר, פרטי

באיזו מידה את/ה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע למדריכים בתוכנית "חינוך לפסגות":

אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות	N=908
79%	58. המדריכים בעלי ידע מקצועי בנושא אותו הם מלמדים
81%	59. המדריכים בעלי ידע כללי רחב
74%	60. המדריכים מסורים לתלמידים
71%	61. המדריכים אהובים על התלמידים
76%	62. ניתן לפנות למדריכים בעת צרה
56%	63. אני רואה במדריכים של "חינוך לפסגות" מודל לחיקוי

באיזו מידה את/ה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות":

אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות	N=908
69%	64. בזכות הלימודים בתוכנית "חינוך לפסגות" הישגים שלי בבית הספר השתפרו
35%	65. אם לא הייתי משתתף/ת בתוכנית "חינוך לפסגות" מצבי הלימודי היה

אחוז המשיבים בקטגוריות החיוביות	N=908
	מידרדר
81%	.66. אני מתכנן/ת בעתיד ללמוד באקדמיה (אוניברסיטה/מכללה)
76%	.67. בתוכנית "חינוך לפסגות" מצפים ממני ללמוד בעתיד באקדמיה (אוניברסיטה/מכללה)
73%	.68. הייתי רוצה שתוכנית "חינוך לפסגות" תמשיך בבית הספר
70%	.69. אני אוהב/ת להשתתף בתוכנית חינוך לפסגות.
75%	.70. אני מרגיש/ה בטוח/ה במרכז של חינוך לפסגות
66%	.71. אני אוהב/ת לספר שאני לומד/ת במרכז לחינוך לפסגות
66%	.72. אני משתף/ת חברים, הורים, משפחה בדברים שלמדתי במרכז
70%	.73. באיזו מידה את/ה מוכן/ה להמליץ לתלמידים אחרים לקיים אצלם את התוכנית
75%	.74. בסך הכול, באיזו מידה את/ה מרוצה מתוכנית "חינוך לפסגות"

.. .75

.. .76

נספח 9: התפלגויות סקר חניכים לפי שכבת גיל

להלן התפלגות התשובות לסקר התלמידים לפי שלב חינוך (יסודי, חט"ב, חט"ע).

הבדלים מובהקים הודגשו.

מצאים מרכזיים שעולים מהנתונים:

- באופן כללי, וברוב השאלות העקרונית בסקר תלמידים, ככל שעולים בשלב הגיל גדל שיעור הסבורים כי "כדאי לתלמידים להשתתף בתוכנית "חינוך לפסגות".
- תלמידי התיכון, יותר מתלמידים צעירים יותר, סבורים כי הכלים שהם מקבלים בתוכנית "חינוך לפסגות" מסייעים להם בלימודים ומעריכים את התוכנית בהיבטים פדגוגיים הרבה יותר.
- כמו כן, בעיני המבוגרים יותר התוכנית נתפסת גם כמשמעותית להם מהבחינה החברתית.
- ניכרת הערכה גבוהה במיוחד למדריכים בקרב תלמידי תיכון, בהשוואה לשכבות לימוד צעירות יותר.
- תלמידי תיכון גם מעריכים הרבה יותר את הכלים שהתוכנית מעניקה להם, במגוון פרמטרים, בהשוואה לתלמידים הצעירים יותר. נושא זה בולט במיוחד היות שבשאלות מקבילות תלמידי היסודי מעריכים את בית הספר הרבה יותר מתלמידי התיכון.
- ייתכן שההתמדה ארוכת הזמן מסבירה ממצאים אלה והיא סממן של הערכת התוכנית כמוצלחת בעיני אלה שנשארים ללמוד בה לאורך זמן. כפי שראינו, מגמה זו ממשיכה לתת את אותותיה גם בקרב הבוגרים, כפי שעולה מנתונים.
- הבדלים גדולים במאפייני הפעילות ובמאפייני הציפיות מהתוכנית של שכבות הגיל השונות.

77. באיזו שכבה את/ה לומד/ת?

N=908		N	אחוזים (מבין הידועים)
1	ד ה ו	520	59%
2	ז ח ט	252	29%
3	י א יב	97	11%
לא ידוע במחקר		39	

אנא ענה/י על השאלות הבאות בקשר לתוכנית "חינוך לפסגות":

תיכון N=97	חט"ב N=252	יסודי N=520	כללי N=908	
71%	70%	65%	67%	8. באיזו מידה בתוכנית "חינוך לפסגות" את/ה נחשף/ת לנושאים מגוונים השונים מתוכנית הלימודים בבית הספר?
56%	48%	49%	50%	9. באיזו מידה במסגרת שיעורי "חינוך לפסגות" נעשה חיבור לתחומי דעת שאת/ה לומד/ת בשיעורים רגילים?

אנא סמן/י את מידת הסכמתך עם כל אחד מהמשפטים הבאים: (ההיגדים הרלוונטיים שנשאלו במקביל עבור בית הספר ותוכנית "חינוך לפסגות" מוצגים בצמדים וצבועים)

תיכון N=97	חט"ב N=252	יסודי N=520	כללי N=908	
64%	66%	68%	67%	10. בשיעורים של תוכנית "חינוך לפסגות", אני פעילה ומעורבת (משתתף בדיונים, שואלת/שאלות, עונה לשאלות המורה)
<u>49%</u>	<u>63%</u>	<u>84%</u>	74%	11. בשיעורים הרגילים בבית הספר, אני פעילה ומעורבת (משתתף/ת בשיעור, שואלת/שאלות, עונה לשאלות המורה)
80%	79%	<u>70%</u>	74%	12. בתוכנית "חינוך לפסגות", המדריכים מעודדים אותנו לשאול שאלות ולהשתתף בדיון בכיתה
70%	<u>64%</u>	74%	71%	13. בשיעורים הרגילים בבית הספר, המורים מעודדים אותנו לשאול שאלות ולהשתתף בדיון בכיתה
67%	66%	66%	66%	14. במהלך השיעורים בתוכנית "חינוך לפסגות" אני נוהגת להשתתף בשיחה ולומר את דעותיי
<u>47%</u>	<u>56%</u>	<u>74%</u>	66%	15. במהלך השיעורים הרגילים בבית הספר אני נוהגת להשתתף בשיחה ולבטא את דעותיי
61%	58%	58%	58%	16. בתוכנית "חינוך לפסגות", באיזו מידה את/ה מרגישה שבמסגרת השיעורים את/ה מעלה רעיונות מקוריים משלך?
49%	42%	<u>65%</u>	55%	17. בשיעורים הרגילים בבית הספר, באיזו מידה את/ה מרגישה שבמסגרת השיעורים את/ה מעלה רעיונות מקוריים משלך?
67%	64%	65%	65%	18. בתוכנית "חינוך לפסגות", באיזו מידה כשאת/ה מעלה רעיון יצירתי המדריך/ה מעודד/ת אותך להמשיך ולחקור אותו?
52%	53%	<u>72%</u>	63%	19. בשיעורים הרגילים בבית הספר, באיזו מידה כשאת/ה מעלה רעיון יצירתי המורה מעודד/ת אותך להמשיך ולחקור אותו?
70%	64%	70%	69%	20. בתוכנית "חינוך לפסגות", החומר שאני לומד/ת חשוב ומועיל לי
65%	72%	<u>85%</u>	79%	21. בשיעורים הרגילים בבית הספר, החומר שאני לומד/ת חשוב ומועיל לי
58%	60%	64%	62%	22. בתוכנית "חינוך לפסגות", אני מוצאת/עניין רב בנושאים הנלמדים
<u>36%</u>	<u>57%</u>	<u>78%</u>	68%	23. בשיעורים הרגילים בבית הספר, אני מוצאת/עניין רב בנושאים הנלמדים

אנא סמן/י את מידת הסכמתך עם כל אחד מהמשפטים הבאים:

תיכון N=97	חט"ב N=252	יסודי N=520	כללי N=908	
80%	80%	80%	80%	24. באופן כללי בבית הספר, אני מעדיף/ה חומר לימוד שיעורר את סקרנותי, גם אם הוא חומר שקשה ללמוד
80%	77%	85%	82%	25. באופן כללי, אני בטוח/ה שאוכל לבצע בצורה מעולה את העבודות והמבחנים בהמשך הלימודים שלי בבית הספר
<u>74%</u>	67%	65%	67%	26. באיזו מידה את/ה מרגישה שהכלים שרכשת בתוכנית "חינוך לפסגות" עוזרים לך בשיעורים הרגילים בבית הספר?
91%	92%	93%	93%	27. באופן כללי, אני מצפה להצליח בבית הספר

חשוב על המפגשים בתוכנית "חינוך לפסגות". באיזו מידה הם מעודדים אותך לדברים הבאים:

תיכון N=97	חט"ב N=252	יסודי N=520	כללי N=908	
<u>81%</u>	72%	72%	73%	28. לממש את הכישרון שלך
87%	82%	84%	84%	29. להתקדם בחיים
82%	77%	79%	79%	30. לתרום לחברה ולקהילה (למשל: התנדבות)
<u>92%</u>	85%	85%	86%	31. לכבד אנשים אחרים ולכבד גם מי שאחר ושונה ממך
76%	70%	69%	71%	32. להתמודד עם מצבים חברתיים (כמו לפתור סכסוכים עם תלמידים אחרים, לעזור לחברים כשיש להם בעיה)
<u>92%</u>	81%	82%	83%	33. להאמין ביכולות שלי
67%	63%	71%	68%	34. ללמוד דברים בצורה עצמאית ללא עזרה של אחרים
88%	81%	82%	86%	35. לפתח את החשיבה שלי
<u>87%</u>	72%	74%	76%	36. לפתח סקרנות כלפי דברים
<u>92%</u>	79%	80%	83%	37. להרחיב את הידע הכללי שלי
90%	85%	84%	87%	38. להגיע להישגים גבוהים בלימודים

חשוב על המפגשים הרגילים בבית הספר. באיזו מידה הם מעודדים אותך לדברים הבאים:

תיכון N=97	חט"ב N=252	יסודי N=520	כללי N=908	
<u>43%</u>	<u>57%</u>	<u>83%</u>	72%	39. לממש את הכישרון שלך
79%	76%	<u>90%</u>	85%	40. להגיע להישגים ולהתקדם בחיים
69%	<u>43%</u>	72%	65%	41. לתרום לחברה ולקהילה (למשל: התנדבות)
76%	75%	<u>85%</u>	82%	42. לכבד אנשים אחרים ולכבד גם מי שאחר ושונה ממך
<u>50%</u>	<u>59%</u>	<u>78%</u>	71%	43. להתמודד עם מצבים חברתיים (כמו לפתור סכסוכים עם תלמידים אחרים, לעזור לחברים כשיש להם בעיה)

44. כשאני מסתכלת/ת באופן כללי על ההישגים הלימודיים שלי בהשוואה להישגים של בני שכבתי:

תיכון N=97	חט"ב N=252	יסודי N=520	כללי N=908	
74%	70%	64%	66%	ההישגים שלי הם מעל לאלו של תלמידי השכבה
21%	22%	30%	27%	ההישגים שלי הם בערך כמו שאר תלמידי השכבה
5%	8%	6%	7%	ההישגים שלי הם מתחת לאלו של תלמידי השכבה

אנא סמני את מידת הסכמתך עם כל אחד מהמשפטים הבאים :

תיכון N=97	חט"ב N=252	יסודי N=520	כללי N=908	
<u>90%</u>	<u>49%</u>	<u>36%</u>	57%	45. במסגרת השיעורים בחינוך לפסגות אני מכין/ה פרויקטים אישיים או קבוצתיים (למשל, עבודות חקר, יצירות אמנות, כתבות לעיתון ועוד) שעליהם אני עובד/ת לאורך תקופה ארוכה (למעלה משלושה שיעורים).
36%	36%	<u>68%</u>	52%	46. במסגרת השיעורים בחינוך לפסגות אני לומד/ת לחפש באופן עצמאי נתונים באינטרנט על נושאים ושאלות שמעניינים אותי
42%	<u>23%</u>	44%	35%	47. במסגרת השיעורים בחינוך לפסגות קורה שאני חווה קושי מכיוון שאני לא מבין/ה משהו לעומק
52%	<u>44%</u>	54%	51%	48. אני זקוק/ה למדריכים בחינוך לפסגות כדי שידחפו אותי ללמוד יותר ולהגיע להישגים
<u>50%</u>	<u>56%</u>	<u>62%</u>	59%	49. בחינוך לפסגות מעודדים אותי לחקור נושאים המעניינים אותי בצורה עצמאית
53%	<u>40%</u>	51%	49%	50. בתוכנית חינוך לפסגות לימדו אותי להטיל ספק בדברים
64%	<u>48%</u>	65%	61%	51. בתוכנית חינוך לפסגות יצא שלמדתי לעשות משהו בצורה ממש טובה (למשל, לנגן בגיטרה, לצייר, לכתוב, לחקור ועוד).

.. 52

באיזו מידה את/ה מסכים עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות" :

תיכון N=97	חט"ב N=252	יסודי N=520	כללי N=908	
67%	71%	71%	71%	53. בתוכנית "חינוך לפסגות" משתתפים התלמידים המצטיינים בבית הספר
<u>84%</u>	<u>80%</u>	<u>72%</u>	75%	54. כדאי לתלמידים להשתתף בתוכנית
80%	76%	<u>69%</u>	73%	55. תוכנית "חינוך לפסגות" מהווה מסגרת חברתית תומכת בעבורי
66%	67%	66%	67%	56. באיזו מידה התוכנית מאתגרת את התלמידים המצטיינים?

57. באילו מבין הפעילויות הבאות שבתוכנית "חינוך לפסגות" את/ה מרגיש/ה שאת/ה לומד/ת דברים שהכי תורמים לך (יש לבחור אפשרות אחת בלבד)

תיכון N=97	חט"ב N=252	יסודי N=520	כללי N=908	
<u>50%</u>	33%	26%	33%	1. תגבורים לימודיים
11%	12%	<u>29%</u>	23%	2. חוגים
5%	6%	<u>11%</u>	9%	3. נושא שבועי
12%	18%	<u>5%</u>	10%	4. קדם אקדמי
10%	10%	<u>4%</u>	6%	5. העצמה
1%	5%	7%	6%	6. התנדבות ומעורבות בקהילה
4%	1%	3%	2%	7. העשרה

תיכון	חט"ב	יסודי	כללי	
N=97	N=252	N=520	N=908	
3%	12%	9%	8%	8. אחר, פרטי

באיזו מידה אתה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע למדריכים בתוכנית "חינוך לפסגות":

תיכון	חט"ב	יסודי	כללי	
N=97	N=252	N=520	N=908	
<u>86%</u>	81%	76%	79%	58. המדריכים בעלי ידע מקצועי בנושא אותו הם מלמדים
<u>90%</u>	81%	80%	81%	59. המדריכים בעלי ידע כללי רחב
<u>80%</u>	71%	73%	74%	60. המדריכים מסורים לתלמידים
<u>89%</u>	72%	66%	71%	61. המדריכים אהובים על התלמידים
80%	76%	76%	76%	62. ניתן לפנות למדריכים בעת צרה
60%	55%	55%	56%	63. אני רואה במדריכים של "חינוך לפסגות" מודל לחיקוי

באיזו מידה אתה מסכים/ה עם כל אחד מהמשפטים הבאים בנוגע לתוכנית "חינוך לפסגות":

תיכון	חט"ב	יסודי	כללי	
N=97	N=252	N=520	N=908	
<u>74%</u>	63%	68%	69%	64. בזכות הלימודים בתוכנית "חינוך לפסגות" ההישגים שלי בבית הספר השתפרו
<u>47%</u>	39%	36%	35%	65. אם לא הייתי משתתף/ת בתוכנית "חינוך לפסגות" מצבי הלימודי היה מדרדר
<u>94%</u>	80%	80%	81%	66. אני מתכנן/ת בעתיד ללמוד באקדמיה (אוניברסיטה/מכללה)
<u>94%</u>	<u>83%</u>	<u>69%</u>	76%	67. בתוכנית "חינוך לפסגות" מצפים ממני ללמוד בעתיד באקדמיה (אוניברסיטה/מכללה)
<u>95%</u>	<u>79%</u>	<u>66%</u>	73%	68. הייתי רוצה שתוכנית "חינוך לפסגות" תמשיך בבית הספר
<u>85%</u>	<u>75%</u>	<u>64%</u>	70%	69. אני אוהבת/ת להשתתף בתוכנית חינוך לפסגות.
<u>89%</u>	<u>78%</u>	<u>69%</u>	75%	70. אני מרגישה/ה בטוח/ה במרכז של חינוך לפסגות
<u>79%</u>	<u>69%</u>	<u>61%</u>	66%	71. אני אוהבת/ת לספר שאני לומדת/ת במרכז לפסגות
73%	<u>59%</u>	67%	66%	72. אני משתף/ת חברים, הורים, משפחה בדברים שלמדתי במרכז
<u>81%</u>	75%	65%	70%	73. באיזו מידה אתה/מוכן/ה להמליץ לתלמידים אחרים לקיים אצלם את התוכנית
84%	80%	<u>71%</u>	75%	74. בסך הכול, באיזו מידה אתה/מרוצה מתוכנית "חינוך לפסגות"